

АДЫСУА БЫЗШЕИ АЛИТЕРАТУРЕИ

АЗЕИПШ ХӘТА

Алагалажәа

Амилаттә ақаралтә план ағы агәтанытә ахәта апсуа бызшәа ааннакылоит. Апсуа бызшәа Қырттәла ашколқәа рөы апсуа бызшәе алитетатуреи ахъзала иддыртоит.

Абжартә школқәа рөы актәи акласс инаркны апшебатәи акласс ақынза ғысышәала атара ртсоит, апшебатәи акласс аамыштыахь, атасаңа апсуа бызшәе алитетатуреи рурокқәа есымша ирзымсағыргоит. Апсуа бызшәе алитетатуреи рыстандарт агәыц абызшәа аанарпышуеит, абызшәа ауасытәйсса ихатәаарпышреи, ихәыцрақәа раарпышреи рзы ихархәагоуп. Абызшәа ишъяқәхарғылароуп алшақәеи ашыцыларақәеи иаку рсистема сахья атаны. Абызшәа ауасытәйсса ихатәи, ипстазааратәи, исоциалтәи ма изанааттәи ауадафракәа рығагылареи ртыпқәттареи апроцесс иацхраароуп. Иазгәтаттәуп, тақатәи ағаңзарағ иаңуз алшақәа, иөңшү ашыцылакәа рырәиаралы шыатас иаарпышызар ишықало. Иара убас, ауасытәйсса ицхраар қалоит акомплеқстә активреи, интерактивтә коммуникациатә инициативеи, ихынпышым акритикатә анализи, ағыцрақәа раарпышра атаххареи изцәртцағ.

Апсуа бызшәе алитетатуреирыттара ахықәкү

Ауасытәйсса изеипш күлтүреи, икоммуникациатәи изанааттәи алшақәеи ишъяцылакәеи ағиара роуит ихатәи бызшәе алитетатуреи ирышьатакны. Урт рыбзоуала иаптцахойт ауасы ихынпышым иғиара апроцессқәа зегбы.

Апсуа бызшәе алитетатуреирыттара априоритеттә хықәккәа роуп:

- ағар ашыататә ацәажәаратә алшақәа рығиара (ағра, апхьара, азызыра, ацәажәара);
- ағыратәи, ғырхәалатәи, ацәажәаратәи акультура ағиара);
- ахатә гәаанагара алогикатә аарпышреи, хықәкыла еиңшым ағыратә тексткәа раңттареи рзы алшара ағиара);
- ихынпышым, ақазаратәи арефлекстәи ахәыцра алшара;
- апхьара абзиабара арттара, ажәа ақазареи акультуреи рфақт еиңш, алитеттура азхәыцра алшара арттара;
- апсахрақәеи ағиареи еиңыркъам апроцесс еиңш амилаттәи азеипшшаатәйсатәи акультура азхәыцра алшара

Апсуа бызшәе алитеттуреирыттара ашыататә аҳасабқәа, ауснагжатәкәа

Ақаралтә хықәккәа ирышьашәланы, ашкол ағы апсуа бызшәе алитеттуреирыттарала иконкрету аҳасабқәа нағзахароуп. Ари еиңш аҳасабқәа роуп:

- акалиграфиатә культура арттара
- алеқсикатә тәхы ацтареи, азырхареи
- иааркыаңы, ибзианы, ахшыңырытаны агәаанагарақәа раарпышра
- ацәажәаратә етика анормақәа рыхчара

- аиңцәажәара алшара арәиара
- абызшәатә (атексттә) дырракәа ирышъатакны ахәышра ақазара (анализ, аиңырпышра, аизеихшылала) рыреиара
- тақылеи афункциалеи ихкырацәоу атексткәа ртәреи, рызхәышреи алшара аиңкаара ақазара ганахъала атексткәа рызныңәара атара
- адискуссия аеалахәра, амонологтәи адиялогтәи аңажәашь алшақәеи, ашыңылақәеи реиңкаара
- атекст азхәышра, анализ алшара аиңкаара
- еиуеиңшым ажәаркәеи, икоу еиуеиңшым ахырхагақәеи (абиблиотека, аинтернет уб.егь) рхархәара алшақәа раиура
- икоу азакәанқәа инрықырпышны атекст аиңыршәара
- хықәкытә ахасабырбақәа ирышашәалоу астиль ала афреи аңажәареи
- аорфографиатәи апунктуациатәи анормақәа рхархәара
- еиуеиңшым атипи, астили, ажанри змоу атексткәа ранализи, рагътәреи алшақәа раиура
- асубиекттәи (ашәкәыфы иңстазаара ихадару афақтқәеи амоментқәеи) аобиекттәи (аепоха азеиңш контекст) факторкәа инрықырпышны, ашәкәыфы иңтамта азхәышра
- алитетуратә ңұтамтағ иаарпышу проблема иазкны ахатә гәаанагареи апозициеи раарпышреи ататқәыркра алшареи
- алитетуратә ңұтамтағ иарбоу хәзымоурақәа раарпышреи, урт ирызкны ахатә гәаанагара ахәареи
- адунентә, иара убас ажесуа алитетуратә процесскәеи ауниверсалтә литературатә темақәеи реизыңказашақәа рызхәышра.

Аңсуа бызшәеи алитетурен ртәра ахырхартакәа

Аңсуа бызшәеи алитетурен ртәра ашыататә хырхартакәаны икоуп аңажәареи, азызырфреи, ажхъареи, афреи. Абарт ахырхартакәа анагжара роуит ихадоу х-сферак рөы. Урт роуп абызшәеи, ариторикеи, алитетурен.

a. Алшақәеи шыңылақәеи рыреиара аус адызуло ахырхартакәа:

1. Ажәахәа. Ари ахырхарта еидхәалоу аңажәашь ә-компонентк еиднакылоит: азызырфреи аңажәареи. Убри ақнитә, алшақәеи ашыңылақәеи иңкаау рыреиара хықәкыс иамоуп зхы иақәыиту, хаамтазтәи акомуникаицазы ихъиоу ауафытәйсса иааҗара. Абри зегзы иаҳылтцеит аңажәашьи, агәаанагара аарпышра алшареи, азызырфра акультуреи, аинтерактивтә алшарақәеи рыреиара, игәыхалалу, итолеранту, егырт ргәаанагара пату ақәызтә ауафы иааҗара иашыатакхойт.
2. Ажхъара – атәреи адирреи ирышъатоуп, ауафыназа иеиңкаараे зда ңұсихәа ықам тагылазаашьоуп. Ари ахырхарта, афыратә дырракәа рыпхъара-рхархәара алшақәеи ашыңылақәеи рыреиареи, ахатә литературеи, атәым литературеи реилкаареи иацхрааует. Атасы, атекст алхреи, акритикатә ажхъаразы итаху адирракәа рыпхъаареи, иара убас аграмматикатәи, астатикатәи, аконтексттәи адирракәа рхархәаразы ихы иаирихәароуп ажхъара ашыататә стратегиақәеи, ажәаркәеи, иара убас, ирщакны, адифференция азуны атекст ажхъареи, анализ ақаттареи илшароуп.
3. Адирракәеи ахатә хәыцракәеи ғырала раарпышра, афра акультура аәиара ауафытәйсса интеллектуалтә алшарақәа рынагжара зда ңұсихәа амам тагылазаашьоуп. Атасы ихатәи ажтаратә алшара аарпышреи аәиареи, агәаанагарақәеи азыңказаареи раарпышреи, еиуеиңшым атексткәа рагътәразы ажәеидхәалагақәа рылхреи, заатәи аплан аиңкаареи, рагъхызатәи антамтақәа рыреирии илшароуп, иара убас, афырала агәаанагара аарпышреи, афыраДқаралқәеи апунктуациеи идыруазароуп.

б. Аматәар ахырхартакәа

Абызшәа ахәышреи акоммуникации рхархәагоуп. Убри ақнитә, абызшәа атара – абарт ө-функциял рөниареи иприоритету хықәкнырықаттареи иацхраароуп.

1. Ахәышра ахархәара еипш, аинформация аилкаареи, анализи ахәшьаратареи, ауасытәйеса ихатәаарғышра абызшәатә хархәага амазареи, абызшәа асемантикатәи аструктуратәи азакәанеизшәара адирра аанагоит; атадәа ахатәы бызшәа асырағықарақәеи, ииашаны ацәажәашьа ашыататә нормақәеи рткоит. Ахатәы бызшәа атара ашыататәи принципқәа роуп - абызшәа **активтә ахархәара** алшақәеи ашыцилақәеирықазаара; аграмматикатә дырра айкәшшәара мацара акымкәа, иара убас **абызшәа иназуу аәиара**. Убри ақнитә, акцент қатоуп аграмматика атеорият курс артара мацара акымкәа, апрактика тә грамматика акурс айттаразы. Астандарт иашьашалоу, алексикология-аморфология-асинтаксис азтаарақәа атасы изеилыркаатәуп атекст инақәырғышны.
2. Абызшәа атара абарт акомпоненткәа ирыдхәалоуп **абызшәа акоммуникативтә аспекткәа**; урт хықәкыс ирымоуп, еиуеиңшым ацәажәаратә тагылазаашьақәа раан, атасы иақратеу ахәшьаратареи ацәажәаратә хықәгашьеи раарпышра илшаратәи ақатара. Абызшәа артара ари акомпонент хықәкыс иамоуп **асоциалтә интеракциязы** иатаху алшақәеи ашыцилақәеи.
3. Ажәа, ақазара еипштәкъя, асахъаркыратә текст ақны, ағстазаара аудағрақәеи, абазареи аанарпышеит, иалкаауп идеи, адунеихәағышыши, аестетикатә нырракәа рырацәареирыла; убри азоуп алтературатә феномен ахатәцыдарақәа инрықәырпышны, асахъаркыратә тексткәа реилкаареи, ранализи, рыхәшьаратареи раан атасы ихатә қазшыақәа раарпышреи ихатә дунеи аилкаареи аперспективақәа изиззәыртца.

Алитература артара апроцесс - атасы цыпхъяза имоу, иуникалу аиндивидуалтә- ағтаратә потенциал аарпышра иацхраароуп.

Ахағы иахъ зхы рхоу артаратә процессаан, аиндивид ихатә ңышәа иашьатакны, асахъаркыратә текст ағы иқәғылоу азтаарақәеи аудағрақәеи реилкаареи, рыхәшьаратареи иацхрааая атаратә тагылазаашьа еиңикаароуп.

Алитература данадкыисло, атасы исахъаркыратәи иестетикатәи агъама аәиара аиуроуп, ағнұтқатәи активтәи ахатә гәаанагара аарпышра атакхареи иззәыртцууп.

Астандарт аилазаашьа

Астандарт, аклассцыпхъяза атыхәтәантәи алтшәақәеи, арт алтшәақәа ргәатара аиндикаторкәеирыла ишьақәғылоуп. Алтшәақәеи аиндикаторкәеи ихадоу х-хырхартакрыла ишоуп (ацәажәашьеи, айхъареи, ағреи); убарт роуп алшарақәеи ашыцилақәеирықениара хықәкыс измоу ахырхартакәа (астандарт аиқаашьа уадасымыхарц азы, раңхъязатәи аредакцияи иарбаз, аматәартә хырхартакәа рула аизшара иақәырхит). Хырхартасыпхъязаңы 3 индыркны 6 рұынжа алтшәақәа аагоуп. Аиндикаторкәа - 2 индыркны 10 рұынжа. Алтшәа аиуразы, атасы аиндикаторкәа зегзырынагжара идым; цыдала уи ридкыаслоит аиҳабыратә классқәа ртәаңа. Астандарт иацуп апрограмма атакы. Апрограмма атакы (аматериалкәа) аматәартә хырхартала - абызшәеи (аинформация аилкаареи, анализи, ахәшьаратареи), ариторикеи (асоциалтә интеракция), алтературеи (асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи) асферакәа рұынтә иконкруету азтаарақәа рулоуп. Артага шәкәы автор, адгалара ахасабла ари апрограмма ихы иаирхәар илшоит, иара убас, адгалара асахъала астандарт иацуп ағсуа шәкәыссаңа рсия.

Атара ашыапқарпсақәа рқазшыарбага

А. Алагамтатәи ашыапқарпса (I-VI аклассқәа)

Алагамтатәи атара фышықәсатәи ацикл ала ишьақәғылоуп; ашкол ари апериод аан атара азтаарақәа аинтеграции акоординации асахъа рытаны иаарпышуп. Хадара злуу принципны ипхъязоуп аматәар (абызшәеи алтературеи) атакытә ақзаара.

Алагамтатәи ашьапәарпұса данахыслакъ атасы илшароуп:

а. Адырра (информация) аилкаареи, анализ азуреи, ахәшъаратареи.

- хыла еиуеиңшым атексткә рзызырыра;
- дзыңхъаз
- ахәоукәеи атексткәеи абызшәатә анализ рзуреи асинтез ақаттареи;
- еиуеиңшым атексткә хшығыштытра арыхъареи, рызхәыцреи;
- атексткә рөы иаагоу аграмматикатә конструкцияқәа ралкаареи, иахәтоу аитерпретацияла раарпышреи;
- атасы идыруа атемақәа рзы ииашаны атектсқәа рыфра;
- аграмматикеи, аорфографиеи, апунктуациеи, апрактикатә минимуми хшығала рхархәара

б. Абызшәа акоммуникативтә аспекткәа (аэтикарақәа).

- еиуеиңшым ацәажәаратә тагылазаашыаан иақратәу ақәғытра;
- аимаки, адискуссиеси аиңцәажәареи рстратегиақәа ралкаара;
- акоммуникация аестетикатә нормақәа инрықәырпышны акоммуникативтә алшақәеи ашыңылақәеи рырееирии рыриашреи;
- апхъара ашыататә стратегиақәа рдышра;
- ақазшьеи, асахьеи, ахықәки, азки рыла еиңшым абыратә тексткәа раңттара.

в. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

- еиуеиңшым алтературатә жанрқәа рыла иаңтоу атексткәа рзызырыреи, раңхъареи, уи иадхәаланы ахатә гәаанагарақәа раарпышреи;
- иззығырыз ма изыңхъаз асахъаркыратә ңұтамтеи ахатә ңышәеи реидхәалара;
- атекст ацыңтәахақәа реидхәалареи, атема хада аилкаареи;
- афырхатса ихымғаңғаша аморалтә ахәшъаратара;
- асахъаркыратә методқәа ралкаареи, урт зызку айлыркаареи;
- асахъаркыратә тексткәа рыңттара;
- ахатә интерескәа инрықәырпышны, дзыңхъаша алтература алхра.

АПРОГРАММА АШЬАТАТӘ ТҔАКЫ АЛАГАМТАТӘИ АШЬАПӘАРПҰСАӘЫ

Алагамтатәи ашьапәарпұсаәы ахатә бызшәа атара, иходоу ахырхартакәа зегы рыла - **азызырыра, ацәажәара, апхъара, афра** - абызшәатә алшақәеи ашыңылақәеи. Иара убас, ари апроцесс аминималтә алексикатә компоненткәа еиңнакаауеит, абызшәа апрактикатә хархәара аганахъала уи хадара амоуп, ахәызы интеллектуалтә алшарақәеи интерескәеи ирнаалоит.

Ахатәы бызшәеи алтературеи рттара ахасабтәкәа зланарыгжо ашыататә ресурскәа (атексткәа), өхккыны иахшарц халшоит: **асахъаркыратә-арғиаратәи аофициалтә-аусуратәи.** Урт арғиаратәи, атаратәи, апрагматикатәи асахъақәа змоу атексткәа еидыркылоит (атексткәа реизшареи рсиеи асахъала тақа иарбоуп).

Атексткәа еиуеиңшым атипкәа иаңыртоит еиуеиңшым апстазааратәи азанааттәи еизықазаашыақәа рзы атасы дазықастан атематикатә тагылазаашыақәа. Атасаңцәа, асахъаркыратәи, арғиаратәи абзазаратәи атексткәа раңттареи, реилкаареи ринтерпретациеи рылшароуп. Урт атекст рхы иакәыитны апхъареи, атекст ағы иаагоу азтаарақәа ирызкны адырракәа рыпшашареи, анализ рзуреи рттароуп, рхатә позиция аарпышреи ахәшъаратареи рылшароуп.

Асахъаркыратә	Аофициалтә-аусуратә
Аиңахәаратәи, алирикатәи, ахцәажәаратәи, ахәапбүшратәи, амонологтәи, адиялогтәи	Аинформациятәи, абзазара-ахцәажәаратәи, апроцедуратә-ахцәажәаратәи, адискуссиатәи, аилыркааратәи, атцарадырра-популартәи

Арғиаратә	Аусуратә	Апрагматикатә
ажәеинраала; ажәабжы; ажәамаана; апиеса; алегенда асахъантца; аескиз; апатрет; алакә; амиф; абала; ацуфара; ажәапбүка; ажәарццак.	анализ; ахцәажәара; ажәахә; адискуссиа; алагара; арезиуме; аннотация; аххәаа; агазеттә статия; атоурыхтә дырра; аенциклопедиатә статия; ахцәажәара; адок. фильм; ателедырратара; ахасабшыя.	абзазаратә хцәажәара; аҳасабырба; ахатәбиография; аилыркаара; арзахал; апбүкантца; азыргаратә текст; ахатә шәкәы; аөхәхәынта.

Атематика

Апбүсабара, анықәара, ахтыс, афантастика, атаацәара, ақәлацәа рыпстазаара, аңьеи атcareи, агәыхалалра, апбүсадгыл, атоурых, адин, аморалтә өырпүштәкәа, ауаа реизықазашықәа.

Б. АШЬАТАТӘИ АШЬАПФАРП҃СА (VII-IX АКЛАССҚӘА)

Алагамтатәи ашьапфарпәсағы атасы иоуз алшақәеи ашьцылақәеи, ашьататәи ашьапфарпәсағы иаха иңиааует. Атца ари аетап ағы атасы афилософиятә ма апбүсихолгиатә ахәыцра ашьцылақәа ааирпүшүеит. Үбри ақынтә, апбүсуа быйшәеи алтературеи рттарағы ақәыпбүбәара қатоуп проблемеи (проблемакәа), еиңшым агаанагарақәа злоу аматериалқәеи рзы; ари проблема азбараразы алтьернативтә мәақәа рыпшашареи, агаанагарақәа реидкылареи, ахатә азнеишья аарпүшреи атахуп. Ашьататәи атца хы-шықәсатәи ацикл ала ишьакәгылоуп. Ашьататәи ашьапфарпәса ахыркәшара аамыштыахь атасы илшароуп:

a. Адырра (аинформация) аилкаареи, анализ азуреи, ахәшьаратаrei

- еиуеиңшым атексткәа рзызырғареи реилкаареи;
- атекст ахәтакәа алогикатә тақыла реидхәалареи, ари алогикатә аимадара аазырпүшүа асингақсис-стилистикатә методкәа рхархәареи;
- агаанагара аарпүшразы, атагылазаашья иақәнагахаша аемоциатә нырра змоу ажәакәеи ахәоукәеи ралхреи, атакы иашьашәаланы рхархәареи;
- асахъеи (алтературатәи, иара убас атцаарадырра-популиартәи, апублицистикатәи, аусуратәи), астили, ажанри рыла еиңшым атексткәа уадафрада реилкаареи, абызшәатә анализи рзуриеи асингези;
- атекст аилазаашья аилкаареи, уи ахәтакәа реимадара азхәыцреи;
- аилазаареи, асахъеи (арғиаратәи, аилкааратәи, апрагматикатәи) атемақәеи рыла еиңшым атексткәа ииашаны рығра; аграмматикеи, аорфографиеи, апунктуациеи рдырра, атекст апбүтариан, арееираан иашаны урт рхархәара.

б. Абызшәа коммуникативтә аспекткәа (аэтцаарақәа)

ахатә коммуникативтә хнықәгашы иақратәу ахәшьаратарапа; иаагоу акультуратә қәыпшыларағы аимаки адискуссиеси раан ахатә гәаанагара аарпүшразы тасны ишьакәгылоу астратегиақәеи алшақәеи ашьцылақәеи рттара; атекст апбүхьареи, аус адулареи азхәыцреи рзы зда ပုစ္မာ အာဆရေး ရတနာ;

еиуеиңшым өүрхәалатәи асыратәи атекстқәа ркоммуникативтә хықәккәа раарпышреи, ари аганахъала атекст аеффектра ахәшьаратареи; асраан акоммуникативтә хықәккәа ахшың азыштыны, афункциятә стиль ииашаны алхра; ахатә ғымта арееири акорректура азықаттареи.

в. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

асахъаркыратә текст ағы асахъарбагатә хархәагақәа ралкаареи, урт реффектра ахәшьаратареи; алтературатә пәнамтағи иарбоу ахтыскәеи, а проблемақәеи, асубиекттә ғышәареи реидхәалара; еиуеиңшым алтературатә пәнамтақәа рөңи иарбоу а проблематика аидхәалареи, аиөйрпышреи, аиөаргылареи; арениамтағи икоу а проблематә здаракәа ииашаны ринтерпретация; алтературатә пәнамтағи асоциокультуратә контекст анырракәа ғырьшаара; еиуеиңшым ауафратә ғышәарақәа (арениаратәи, аилкааратәи, аетикатәи) раарпышразы алтература ахадара азхәышра; ажанркәеи асахъакәеи рыла еиңшым атекстқәа рынтареи, аилазаашья ғырьшареи, реиөкаареи; ари апроцесс аан алтературатә гъамеи, арениаратәи интерескәеи атаххарақәеи аарпышзароуп.

В АБЖЬАРАТӘИ АШЬАПӘАРП҃СА (Х-ХII АКЛАССҚӘА)

Азеиңш тара абжъаратәи ашьапәарпұса, атара хышықәсатәи ацикл ала ишъақәғылоуп (Х-ХII аклассқәа). Уи хымпәдатәим, атабы иреихајоу атариурута дталарц азы дазықанаттоит.

Х-ХII аклассқәа рөңи ахуманитартәи ихуманитарыми азанааттә гәыпқәа рзы ағсуа бывшәеи алтератури рстандартқәа еиңшым; ахуманитартә классқәа рөңи ичиду аматәарқәа аамта иаха ирақәаны ирзалхуп, ари ахырхартала атабы иңшә-алшарақәа ғырениара иаха ғырьшың азырштыует; аха азеиңш атара змоу атабы идыру астандарт (изанааттә ориентация иахыңшымкуа) дазааигәзароуп. Атцааратә алшакәеи ашыңылақәеи, азанаат аиурағ ицхрааша алшакәеи имазароуп.

Абжъаратәи ашьапәарпұса ахыркәшара аамыштыахъ атабы илшароуп:

a. Адырра (информация) аилкаареи, анализи азуреи ахәшьаратареи.

- абызшәатә-асахъарбагатә хархәагақәа рганахъала еиуеиңшым өүрхәалатәи атекстқәа анализ рзура;
- иақратәны, ииашаны, агәрахаттарала ацәажәара;
- дзыңхъяз атекст абызшәатә анализи асинтези;
- еилазаашья-грамматикатә ма астилистикатә қазшықәа шытас ирытаны, атекстқәа ртипкәа реилкаареи рхәаакәттареи;
- атекстқәа рөңи иаагоу аграммикатә конструкцияқәа ралкаара, ииашоу аинтерпретациала раарпышра;
- атипи астили рыла еиңшым атекстқәа ииашаны ғыфора; атекст арттареи арееири раан аграммикеи, аорфографиеси, апунктуациеси ғырьшың рзыштыны рхархәара.

6. Абызшәа акоммуникативтә аспектқәа (азтцаарақәа).

- асоциалтә еилагылазаашьағ ахағы иеиқратәны иаарпұшра еиқәзыршәо акоммуникативтә алшақәен ашыңылақәен рстратегиақәа рәниара; ацәажәареи, адискуссиiei, адебатқәеи, еиуеиңшым атемақәа рыхцәажәара;
- ркоммуникативтә хықәкы шпъаны, хыла еиңшым өырхәалатәи ағыратәи атекстқәа ахәшьара рытара;
- атағы дзыңхъаз атекст ахәшьаратара еиуеиңшым акритериқәа рыла;
- иткаау азтаара аттаразы адырракәа роуреи, акритика азұны агәатареи адырракәа рбанк ағиареи;
- азыңырәңәа рзы зхықәки, этипи еиңшым ағыратә текстқәа рыптара.

В. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпұшреи.

- еиуеиңшым ажанрқәа змоу асахъаркыратә текстқәа рәы иарбоу адунеихәапұшышьа азтаарапқәеи алтературатә хатәчыдарапқәеи, аргументкәа рыла рыхцәажәара;
- алтературатә пәнамта изкны асубиективтә гәаанагара амазаареи аарпұшреи;
- алтературатә пәнамтағ асахъаркыратә хәышра аформақәа ридентификации, реиғарпұшреи, реиғагылареи, реидхәалареи ранализи;
- еиуеиңшым аепохақәа раантәи алтературатә текст ағы иарбоу акультуратә пәсарақәа рыххәышреи, урт ирызкны ахатәгәаанагара аарпұшреи;
- еиуеиңшым алтературатә жанр змоу атекст апъцара апроцессаан апъстазааратәи арқиаратәи апъышәа ареализация;
- ағыратә текстқәа рәы ахатә позиции апъсаратә азнықәашьеи еиуеиңшым алтературатә формақәа рыла раарпұшра;
- адунеитәи апъсуei алтературатә процесскәеи ауниверсалтә литературатә темақәеи реимадарапқәа рыптааара.

I АКЛАСС

Ашықес антәамтазтәи алтшәақәа

Ахырхарта:

Ажәаҳәа	Апъхъара	Ағора

Аңсуа 1. Атасы имариоу адырра (информация) дазызыреует, иақратәны еиликааует; иара изы идыру ацәажәаратә ҭагылазашақәа раан ииашоу ареакция имоуп	Аңсуа 5. Атасы дзыпхъаз имариоу атексткәа ртакы ишақәнагоу еиԥш еиликааует	Аңсуа 9. Атасы адиктантқәеи иккыпхъу атексткәеи ифуеит / акласстә һәзы иану имариоу ахәоу абра илшоит
Аңсуа 2. Атасы идыруа атемақәа ирызку имариоу адырра (информация) ахцәажәара илшоит	Аңсуа 6. Атасы атекст аәы имариоу абызшәа акрақәа ип්шааует	Аңсуа 10. Атасы иара идыруа атемақәа рзы имариоу ахәоукәа шьақәйиргылоит
Аңсуа 3. Атасы ацәажәара имариоу аԥқаралқәа идыруеит	Аңсуа 7. Атасы ашәкәы аус адулара ашьататә ҭасқәа идыруеит	Аңсуа 11. Атасы иану атексткәа рграфикатә еиҦкаашья идыруеит, ишахәто еиԥш ихы ииархәоит
Аңсуа 4. Атасы иара идыруа атематикала иапѣтоу атекст хәычқәа дырзызыреует, ипозиция ааирпүшует	Аңсуа 8. Атасы дзыпхъаз атекст иазкны игәаанагарақәа ааирпүшует	

Ашықәс антәемтәзтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхартта: Ажәаҳәа

Аңсуа | 1. Атасы имариоу адырра (информация) дазызыреует, иақратәны еиликааует; иара идыруа ацәажәаратә ҭагылазашақәа ииашаны ирықәеитуеит

Алтшәа хамоуп, атасы:

- артасы имариоу идтәқәа рынагжара;
- идырым ажәақәа ртакы аилкааразы азтәарапқәа рықәыргылара;
- атагылазашастьатә хәмаррақәеи, агәйп активреи рәалахәра, ианатаху иақратәны ацәажәаратә ролькәа рейтныпхъсаллара (егырт рзызыре, атак ақатара);
- ацәажәаратә етика абызшәатә формулақәа (аԥсшәаҳәара, атамзаара, атабуура) ралкаара, рхархәара илшозар.

Аңсуа | 2. Атасы иара идыруа атемақәа ирызку имариоу адырра (информация) ахцәажәара илшоит

Алтшәа хамоуп, атасы:

- азгәатакәеи, аиллиустрациакәеи уб. егъ. рыцхыраарала дыззызыреый атекст атакы аитахәара;
- аиллиустрация (аматәаркәа рыхъзқәа рхәара, урт иахыкә атыпхъка: ңыхъақа, ҭақа, шұтахъқа, арбъарахъала, армарахъала - ииашаны азгәатара) ахцәажәара;
- ацәажәараан ахәоукәа рмоделькәеи (аитахәара, азтәаара, ахәара, адтара) иатаху аинтонациакәеи рхархәара;
- заанат иаагоу аплан/аинструкциала афактқәа инеиштаргыланы раагара илшозар.

Аңсуа | 3. Атасы ацәажәара имариоу аԥқаралқәа идыруеит

Алтшәа хамоуп, атасы:

- ажәағы аштыбыжь еилкааны ахәара;
- ажәақәа рыбжъара аатгылара ақатара;
- аидхәалагатә ажәақәа (аха, ари азы...) ииашаны рхархәара;

- аатгылареи иатаху аинтонациеи рыла ахәоу антәамта арбара;
- аатгыларақәа раан апаразиттә абжыагылақәа (ыыы, абас...) рхарымхәара илшозар.

Апъсуа | 4. Атқасы иара идыруа атематикала иапътоу атекст хәыцкәа дырзызырғауеит, ипозиция ааирпүшкеит

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ажәенираалеи, ажәарщаки ацуфареи рхәаакәтца;
- аформала, алакә алагамтеи антәамтеи реилкаара (дықан...; саргы арахь саит, саргы убрақа сыйкан...);
- дыззызырғыз атекст азы азтаарапқәа рықәыргылара/атак ақатца;
- афырхаңа рцәаныррақәа (агәирбъяра, агәақра, аңышьара) зеиңшроу аилкаара;
- афырхаңа ахәшьара рытара аәалахәра;
- атекст аинсценирра аәалахәра, ироль иақәнаго аинтонация илшозар.

Ахырхарта: Апъхъара

Апъсуа | 5. Атқасы дзыпъхъаз имариоу атексткәа ртакы ишақәнагоу еипъш еиликаауеит

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ажәала еиқәйршәоу имариоу ахәоукәа рыла атекст хәычы (ахәыцкәа ражәенираалақәеи, ацуфарақәеи, ажәапбъяқәеи, ажәарщаккәеи, ажәабжықәа рцыпътәахақәеи) ибжы рдуны апъхъара;
- дзыпъхъаз атексти аиллиустрациакәеи реидхәалара (иаххәап, атекст иарбан цыпътәахоузен аиллиустрация ианыпъшуша);
- атекст ма уи ацыпътәаха иадхәалоу асахъақәа ртыхра;
- ишатаху еипъш апъхъареи, апъшьаратә дыргақәа ахыыкоу аатгыларақәа рықатцаrei;
- ахәоу ахәаакәа рөы аатгылара;
- даәаҗәы дызлагаз апъхъара анаңзара;
- атекст ағы артқасы иеихәо атыпъ пъшаны апъхъара анаңзара;
- дзыпъхъаз атекст иаzkны азтаарапқәа рықәыргылареи, артқасы изтаарапқәа рзы атак ақатцаrei илшозар.

Апъсуа | 6. Атқасы атекст ағы имариоу абызшәа акрапқәа ипъшаауеит

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- абжыықақәеи ацыбжыықақәеи реиңарпүшра;
- ажәакәа рөы ацырақәа рыпъшаара;
- азтаара иқәыргыланы арениарапқәеи, аматәаркәеи урт рөказшықәеи аазырпүшуа ажәакәа ишақәнагоу еипъш реилкаара;
- атекст ағы ахәоукәа рхәаакәа рыпъшареи реилкаареи
- илшозар.

Апъсуа | 7. Атқасы ашәкәы аус адулара ашъататә таскәа идыруеит

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ашәкәы ахъьеи, адакъақәеи, атекст хадеи реилыргара;
- апъхъараан ашәкәы ииашаны акра/акетара;
- апъхъараан иидыруа атқас (иаххәап, анаңкысы ахархәара) ахархәара;

- аформалтә дыргақәа рыла (аиллиустрациақәеи, ашифт уб. егь.) ахәыңтәы шәкәы ма ажурнал апшара;
- ашәкәы ахъзи, атекст хадеи, ашәкәы автор ихъзи ижәлеи, атекст атыхәтәаны иаагоу азтаарақәеи реилыргара;
- ажәакәа злоуи, ажәакәа злами атекст ахәтакәа реилыргара;
- ибжы рдуны атекст апхъареи, иара убас, ацырақәа рыла ашареи, ажәакәа рыпшашареи рыпхъареи, апхъараан ихала агхақәа рыреи илшозар.

Апъсуа | 8. Атсағы дзыпхъаз атекст иазкны игәаанагарақәа ааирпүшүеит

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- дзыпхъаз ахәшьаратара (исгәапхеит/исгәампхеит);
- афырхатеи ихнықәгашьеи ахәшьара рытара (дыбыоуп/дбаапхуп);
- дзыпхъаз еипшү ажәабжы агәалашәара;
- аперсонаж ицәанырақәа (дгәырбьюит, ицьеишьюит) реилкаара илшозар.

Ахырхарта: Афра

Апъсуа | 9. Атсағы адиктантқәеи икъыпхъу атексткәеи ифүеит/ акласстә ғәэи ақнитә имариоу ахәоу ахысаалара илшоит

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- ишахәтоу еипш, ииашоу ахырхартеи апропорциақәеи рыла анбанқәа рыбра;
- анбанқәа рыбжъара атыпқәа рааныжъра;
- аштыбыжъқәа рграфикатә сахақәа – анбанқәа ииашаны рхархәара;
- иаагоу аштыбыжъқәеи анбанқәеи рыла өырхәала ажәакәа рапшареи, урт рыбреи;
- икъыпхъу ма афәи иану атекст ииашаны атетрад ахъ аиагара;
- ажәакәа ииашаны рыбра илшозар.

Апъсуа | 10. Атсағы иара идыруа атемақәа рзы имариоу ахәоукәа еиқәиршәоит

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- афра апроцесс аанamatәаркәеи, урт рчыдарақәеи ртагылазаашьеи аазырпүшуа ажәакәа рхархәара;
- адцағы иаагоу ажәакәа рыла имариоу ахәоу аиқәиршәара;
- ажәакәа реидхәаларазы аидхәалагақәа (ма, аха..) ииашаны рхархәара;
- имариоу азтаарақәа ифны ртак ақатцара илшозар.

Апъсуа | 11. Атсағы иану атексткәа рграфикатә структура идыруеит, ишахәтоу еипш ихы иаирхәоит

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- икъыпхъуи напыла ифүи атексткәа злеипшым аилкаара;
- имариоу, напыла ифүи атекст ииашаны аформа атара: атекст ахъзи ахәта хадеи ралкаара илшозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атцакы иашьатакны:

1. Аинфромация (адырра) аилкаара, анализ, ахәшьаратара

Ихадоу атематика: аштыбжыкәеи анбанкәеи; ацыракәа. Аидхәалагақәа еиңшым ағаңарақәа рыйбжыара: ажә - ахәоу; имариоу ахәоукәа реикәышшара; ажәабжытәи, аздааратәи, адтаратәи ахәоукәа аинтонационала рааръшра; ахәоу – инајоу ахшығыцак.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспектқәа (аздаарақәа)

Ихадоу атематика: азызырғоrei ацәажәашьа атасқәеи; хатырла ацәажәашьа; ацәажәашьа аетикатә формакәа (апшешәахәара, атамзаара, атабуура, ахәара); өымт акоммуникация (ажесткәа, амимика); ифу атекст аграфикатә структура; типла еиңшым ашифтқәа (анбанкәа), аиллиустрациакәа. Атекст, ахъз, автор.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

Ихадоу атематика: ақелацәеи, апсадгыли, абызцәеи, ауаөреи, апсаатәкәеи, абзиареи, ацәгъареи, ауафытәйсеси, апсабареи реизықазаашьақәа ирызку алакәкәеи, ажәабжыкәеи ажәенираала хәычкәеи.

Апхъаразы аматериалқәа: жәлар рлакқәа, алитетуратә лакәкәа; афольклортә текст хәычкәа: ажәарщаккәа, ацуфарақәа, ажәапхъақәа, ажәенираалақәа. Атәыми апсуеи ахәычтәи классикеи хаамтастәи ашәкәығаңцәа рлакәкәеи, ражәабжыкәеи, акомиксқәеи, апсуа хәычтәи жәенираалақәеи.

II АКЛАСС

Ашықәс антәемтәзтәи алтышәақәа

Ахырхарта:		
Ажәахәа	Апхъара	Ағра
Апсуа II 1. Атасы имариоу ацәажәаратә тағылазаашьақәа раан ихы ииашаны иныкәынгоит, иреакия ииашоуп.	Апсуа II 4. Атасы имариоу апхъаратә стратегиақәа ихы ииархөоит. Апсуа II 5. Атасы атекст	Апсуа II 7. Атасы адресат интерескәа дрызхәыцны, имариоу акоммуникативтә тексткәа иаптицоит.

<p>Апъсуа II 2. Атсафы иара идыру атематикала иапътоу атекст хәычкәа дырзызырғуеит, еиликаауеит, ихатә гәаанагара ааирпүшует.</p> <p>Апъсуа II 3. Атсафы данцәажәо актиwtә лексикии ашъататәи абызшәатә формақәеи ихы иаирхеоит.</p>	<p>хәычкәа дрыпъхьоит, еиликаауеит</p> <p>Апъсуа II 6. Атсафы имариоу атекст ағы абызшәатә-грамматикатә дыргақәа итъшаауеит.</p>	<p>Апъсуа II 8. Атсафы, иара идыруа ажәеинраалақәа ирышьатакны уадафрада атекст хәычкәа иапъитоит</p> <p>Апъсуа II 9. Атсафы, атекст хәычкәа рапътараан ашъататәи аграмматикатә элементкәа ихы иаирхеоит.</p> <p>Апъсуа II 10. Атсафы асыра арә еира имариоу аметодкәа ихы иаирхеоит.</p>
--	---	--

Ашықәс антәамтазтәи алтщәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхарта: Ажәахәа

Апъсуа II 1. Атсафы имариоу ацәажәаратә тагылазаашъақәа раан ииашаны ихы ныкәынигоит, икәөыттра ииашоуп.

Алтщәа ҳамоуп, атсафы:

- ацәажәаратә тагылазаашъақынтың адресант (ицәажәо), адресат (дзацәажәо) изустцәоу, изакәйтә темоузеи изыхцәажәо аилкаара;
- ацәажәаратә тагылазаашъеи адресати инрықәырпүшны ииашоу афраза (ушпәкоу?/ шәышшпәкоу?) алхра;
- атсафы иара идыруа атемақәа рзы (ахәареи, адгалареи уб.егъ.), адресат ишихәтоу аетикатә диалог амбаңгара илшозар.

Апъсуа II 2. Атсафы иара идыруа атематикала иапътоу атекст хәычкәа дырзызырғуеит, еиликаауеит, ихатә гәаанагара ааирпүшует.

Алтщәа ҳамоуп, атсафы:

- дыззызырғыз атекст атакы аитахәара;
- атекст ахъз атара;
- даеатәи дызлагаз ажәабжыләара анагжара;
- аперсонаж иқазшыләка (дысгәәпъхойт/дысгәәпъхом, ибзианы/ибааңсны, дыбзиоуп, дәйешуп уб.ит.) рзы ихатә позиция аарпүшра;
- атекст дазызырғыны, уи атакы изааигәоу амультфильм ма ахәычтәи фильм аилкаара; еипшү ма еипшым атыпқәа ргәаларшәара;
- дыззызырғыз атекст ағы иаагоу ажәабжыи ихатә пүстазаареи реидхәалара;
- иконкруту аперсонаж ихныкәгашъя иахылтызы ацәанырракәа (иаххәап, ицъасшьеит, дрыщхасшьеит..) раарпүшра;
- аперсонаж, аобиект ма ахтыс гәыпъла ахцәажәара аәалархәра илшозар.

Апъсуа II 3. Атсағы данцәажәе активтә лексики ашыататәи абызшәатә формақәеи ихы иαιрхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- илабәабоу адыргақәа рыла иара идыруа аматәар ахцәажәара;
- ахәоу амодалрақәа (аитахәара, азтаара, адтара...) реилкаареи иахәтоу аинтонациала ахәареи;
- ажәабжь ахәараан иара идыруа аформақәа рхархәара, урт рыла имариоу ахәоукәа раптцара;
- ианатаху аидхәалагақәа рхархәара;
- азтааратә хәоукәеи (иарбан? дарбан?), мапкратә хәтачкәеи, ахызыңынхәрақәеи (ахағытә, ахатәы) аконтеқст ағыи ииашаны рхархәара;
- абызшәатә формақәа реилкаара илшозар.

Ахырхартә: Апъхъара

Апъсуа II 4. Атсағы имариоу апъхъаратә стратегиақәа ихы иαιрхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- артага шәкәағы иаагоу ахыпшратә дыргақәа ргәатареи рхархәареи;
- аконтеқст инақәырғышны идырым ажәакәа ртакы ахцәажәара;
- ашәкәи ахқәеи, атекст аамыштыху иаагоу айлыргаракәеи рхархәара;
- иатаху абзат, атекст алагамтеи антәамтеи ралкаара;
- ашәкәи имариоу аструктура: ашәкәи ахъя, ашәкәи ахъзи автори иахъану аөнүткәтәи адақъеи, атекст рдүрра;
- аиллиустрациақәа рыла атекст ма ашәкәи атакы апъшаара;
- ашәкәағы иконкету тыпк апъшаразы атас ахәыцра илшозар.

Апъсуа II 5. Атсағы атекст хәыцкәа дрыпхъоит, еиликаауеит

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- абжы рдуны (ишам ажәақәа рыла) ахәыңтәи ажәенираалақәеи, ацуфарақәеи, ажәапткақәеи, ажәарццаккәеи, алакәкәеи, ажәабжь хәыцкәеи рыпхъара;
- ахәоу ағыи иөңиу афразақәеи ажәакәеи ралкаара, азтаарақәа рыхыраарала урт ртакы аилкаара;
- дзыпхъаз атекст иззку азтаарақәа ииашаны ртак ақатцара;
- иитказ ажәа ёыцкәа рыла дзыпхъаз атекст атакы аитахәара;
- дзыпхъаз атексти аиллиустрациақәеи реидхәалара, атекст ағыи аиллиустрация зызку ацыптәаха (аепизод) апъшаара;
- аиллиустрациақәа рыла атекст атакы аилкаара;
- атекст иззку аиллиустрациақәа ртыхра;
- иатаху аинтонациала иткааны апъхъара, ахәоукәа рыхъара аатгылара илшозар.

Апъсуа II 6. Атсағы имариоу атекст ағыи абызшәатә-грамматикатә дыргақәа ипъшаауеит.

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- абжы рдуны атекст данапхъо ахәоукәа рхәаакәа ралкаара; аатгыларақәа рыхъатцара;
- аконтеқст игәаларшәаны идырым ажәақәа рыхцәажәара;

- аперсонаж/аобиеқт изку ажәақәа ртакыла аилыргара;
- ажәақәа реиғырпұшра, урт гәып-гәыпла реизшара илшозар.

Ахырхарта: Ағра

Аңсуа II 7. Атағы адресат интересқәа дрызхәзыны, имариоу акоммуникативтә тексткәа иаңыткоит.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- ибызцәеи ихала ихәыцыз афырхацәеи асалам шәкәкәа рзығра;
- адресат иниқәырпұшны (ағыза, артағы...) акоммуникациатә етике (асаламхәара, адныхәаларақәа...) алхра;
- арзахалқәеи, агәеанттаратә ақәсырақәеи рышыақәыргылара илшозар.

Аңсуа II 8. Атағы, иара идыруа ажәенираалақәа ирышъатакны, уадағрада атекст хәычқәа иаңыткоит

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- имариоу атекст хәычқәа рығреи ахъз рыхтәреи;
- ихатә ғышәа иазкны иааркыағыны ағра (аңхынраз аамта шымбағигаз иазкны, сара сөйза, ағнатә ғұсаатәкәа...);
- зны ғырхәала, анағас ағырала азтаарақәа ртак ақаттара;
- адиктантқәа рығра;
- ағызцәеи ихала ихәыцыз аперсонажқәеи асалам шәкәкәа рзығра;
- арзахалқәеи, агәеанттаратә ақәсырақәеи раңғтара (шәымшәан, ма изит ала);
- иара идыруа аматәарқәа ма ауаа ахәшьара рытара илшозар.

Аңсуа II 9. Атағы, атекст хәычқәа раптараан ашыататәи аgramматикатә элементкәа ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- ахъзқәеи ауранагжареи аазырпұшуа ажәақәа арацәа хыпхызарахь ииашаны риагара;
- аконтекст инақәырпұшны ақаттарба аамтакәа (уажетәи, ииасхью, иқалаша) ииашаны рхархәара;
- ахәоу ағы ажәақәа реидхәалараан аидхәалагақәа ииашаны рхархәара;
- ажәабжытәи, азтааратәи, адтаратәи ахәоуқәа ииашаны рхархәара, ахәоу атыхәан иатаху адыргақәа ралхра илшозар.

Аңсуа II 10. Атағы асыра арғыира имариоу методкәа ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- ихатә сымта ибжы рдуны аңхьареи, иибаз агхақәа рыриашареи;
- артағы иириашаз аформақәеи ахәоуқәеи ралғаара (ахәоуқәа рыриашареи уб. ит.).

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа ииура қалоит иаагоу атцакы иашытакны:

1. Айнформация (адырра) аилкаара, анализ азурда, ахәшьаратара

Ихадоу атематика:

Алексикологиатә аспект: ажәақәа еиуеиңшым асемантика аадырғышуен: аматәар, ақазшы, арәиара уб.ег.; ажәак еиуеиңшым атцакы амазар алшоит; ахшытрак иаха ибзианы аарғышразы, атцакы иақәнагахаша ажәа алхтәуп.

Аграмматикатә аспект: абжыкей ацыбжыкей; ажәа аштыбжыкәа ранализи рсинтези. Ажәа аформа анализ азурда арттара; аидхәалагеи еиуеиңшым ағазарақәа реиңшымреи: **ажәа - ахәоу - атекст;** имариоу ахәоуқәа реикәршәара, аатгыларатә дырга хадақәа рхархәара; абраан, ирхәаз ахәоу аинтонация аарғышра; ахәараан, иө ахәоу аинтонация аағышра; ахәоу ағы ажәақәа тәкыла реидхәарала; ахәоу – инаゾу ахшытрак; иаагоу ажәақәа рыла ахәоу аиқәршәара; аңыштаратәи, ажәабжытәи, азтааратәи ахәоуқәа.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспекттә (азтаарақәа)

Ихадоу атематика: ацәажәара атема, адресати адресанти; аетикатә диалогқәа. Азызырора астратегиақәа (атема, ахъз, ашьататәи ажәақәа). Атцааратә этаарақәа (аттаратә текст атхъара астратегиақәа: ахъзи абзацқәеи рыла азтаарақәа рықырыгылара, ашьататәи ажәақәа ралкара); атекст имарианы арееира. Атекст атематикатәи тәкылатәи акра. Атекст ахъзкәа ртипкәа. Атекст аструктуратә-тәкылатәи ахәтақәа: алагалажәа, ахәта хада, антиамтә. Ахбылаареи ахцәажәареи. Хықәкылатәи өүрхәалатәи акоммуникативтә имариоу атексттә (асалам шәкөи, адиалог, арзахал).

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарғышреи

Ихадоу атематика: ақелацәеи, апсадгыли, аиашареи, абызареи, ауаатәйесе реизықазаашьақәеи, ауафытәйесе апсабареи реизықазаашьақәеи, абзиареи аңғареи ирызку ажәенираалақәеи, ажәабжыкәеи, алакәкәеи.

Ихадоу атематика: алитетуратә лакәкәа, жәлар рлакәкәа, ажәамаанақәа; афольклортә жанрқәа: ажәарцакқәа, ацуфарақәа, ажәапұқақәа, ажәенираалақәа. Апсуа, атәымтә ахәычтәи классика, ажәабжыкәеи, акомиқсқәеи, ахәыңқәа рзы апсуа жәенираалақәеи.

III АКЛASS

Ашықәс антиамтазтәи алтшәақәа

Ахырхарта:

Ажәаҳә	А҆хъара	Аәра
А҆суа III 1. Атасы атекст дазызырыны уи адресати ахықәки еиликаауеит; адресат дзеиңшроу ақнитә ацәажәашь аманера алихуеит.	А҆суа III 4. Атасы уадафрада (ибжы рдумы/өымт) дагъхоит, иара идыруа атемақәа рыла иағътоу еиуенішым атексткәа еиликаауеит.	А҆суа III 9. Атасы дығуеит, зхықәки мариоу еиуенішым атексткәа ирыхәтоу аформа ритоит.
А҆суа III 2. Атасы алтературатә тексткәа дырзызырғуеит, еиликаауеит, урт ртакы еитеихәоит.	А҆суа III 5. Атасы, ибжы рдумы, иара идыруа асахъаркыратә проза афрагмент хәычқәа дрыпъхоит.	А҆суа III 10. Атасы уадафрада атекст хәычқәа иағыттоит; еилккәа игәаанагара ааирпұшует.
А҆суа III 3. Атасы ишахәтоу еиңш ихы иаирхәоит абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа.	А҆суа III 6. Атасы алтературатә текст иаzkны ихатә гәаанагара ааирпұшует..	А҆суа III 11. Атекст апътараан атасы ишахәтоу еиңш аgramматикатә еlementкәа ихы иаирхәоит.
	А҆суа III 7. Атасы ихы аирхәоит а҆хъаратә стратегиақәак.	А҆суа III 12. Атасы ихы иаирхәоит атекст арееира имариоу аметодқәа.
	А҆суа III 8. Атасы, имариоу атекст аәы ихадоу абызшәатә-грамматикатә дыргақәа ипшашаауеит.	

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақәеи аиндикаторқәеи

Ахырхарта: Ажәаҳә

А҆суа III 1. Атасы атекст дазызырыны уи адресати, атекст ахықәки еиликаауеит; адресат иниқәырғышны ацәажәашь аманера алихуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- акоммуникациатәи хықәкытәи атексткәа радресат дызустоу (ақела, аихабы, аперсонаж) аилкаара, адресат иниқәырғышны ацәажәаратә етикеет ивербалым хархәагақәа ралхра;
- ағәйп әктивра, атагылазаашьатә хәмарракәа реалахәреи, еиуенішым адресатцәа рұнны атемак азы адиалог амбағареи, ишахәтоу еиңш ацәажәаратә стиль алхреи илшозар.

А҆суа III 2. Атасы алтературатә тексткәа дырзызырғуеит, еиликаауеит, урт ртакы еитеихәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст ахъз инақәырғышны атекст атакы ахцәажәара;
- дыззызырыз атекст аәы иарбоу афақтқәеи афырхацәеи рыхъқәа ахәара;
- ичыдоу ақазшыяқәа ирышъатакны аматәарқәеи афырхацәеи ақазшыя рытареи рыхцәажәареи;
- дыззызырыз атекст атакы аитахәара;
- имариоу апланла дзыпъхъяз атекст аитахәара;
- аинсценировкақәа реалахәреи, ароль иақәнагахаша аинтонацияқәа ралхреи;
- дыззызырыз атекст аәы иарбоу ахтыси ихатә ұышәеи аицтәар рыбжъатара;
- имариоу афразакәа рыла (исгәапъхойт/исгәапъхом интерес алоуп/интерес алам...) апътамтеи, афырхацәеи, рыхнықәашьеи, ахәшьара рытареи ихатә гәаанагара (исгәапъхом, избан акәзар...; сақәшашатым, избан акәзар...) аарпұшреи;

- иаҳа ибзианы атқакы аилкааразы, азтаарақәа рықәыргылараан афразақәеи ажәа өңілкәеи ртқакы илшозар.

Апъсуа III 3. Атқасы ишағаху еип්ш ихы ииархөоит абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ацәажәаратә темақәа рзы (ашықәс аамтақәа, апъсаатәқәа, ақалақь, ақыта...) ичыдоу алеқсиқа ахархәара;
- ажәақәа реидхәалараразы аидхәалагақәа рхархәара;
- ахатәы, азтааратә, мапкратә, арбагатә хыыζынхәрақәа ииашаны рхархәара;
- иахъатаху, аконтекст инақәырпәшны, ажәақәа: зегы, ұлоуқы (шъоуқы), азәымзар - ииашаны рхархәара;
- азтаарақәа (иарбан? дарбан? шақа?) ииашанырықәыргылареи азтаарақәа ртакқәа ииашанырықаттареи;
- ахыыζкеи ақаттарбеи рхақәеи рхыпхъязареи ииашаны раңтара;
- ақаттарба аформақәа ииашаны рхархәара илшозар.

Ахырхартә: Апъхъара

Апъсуа III 4. Атқасы уадаәрада (ибжы рдуны/ғымт) даңыхъоит, иара идыруа атемақәа рыла иаңтоу еиуеип්шым атексткәа еиликаауеит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ажәабжъ ҳәйыңқәа, ажәаманаңақәа, ахәыңтәы ажәенираалақәа, атексткәа (азыргарақәа, аинструкциақәа...) рыхъхъара;
- дзыпхъяз атекст атема аилкаареи ахъз ахтареи;
- имариоу хықәкылатәи атексткәа рхықәкы ашықәыргылара (азыргара, арзахал, ахақым идца, ачыс архиара арецепт, ахәшә арецепт...);
- атекст ахъзи атқакы реидхәалара;
- атқакы инақәырпәшны, атекст хәта-хәтала ашареи, урт ахъз рыхттареи;
- афырхаңа реизықазашақәа рыхцәажәара;
- идырым ажәақәа аконтекст ала ртқакы аилкаареи рыхцәажәареи;
- ахәыңтәы журналқәеи агазетқәеи ирну арабусқәеи, акроссвордқәеи ииашаны реилкаареи рхартәаареи, еиуеип්шым аәаршыңылары ажәақәа рыхттареи илшозар.

Апъсуа III 5. Атқасы, ибжы рдуны, иара идыруа асахъаркыратә проза афрагмент хәйыңқәа дрыңхъоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- иитаху афрагмент алхны, иклас атқасы арепетициақәа дырхысыр;
- афрагмент ағы иарбоу ацәанырра аинтонационала аарпәшра;
- атекст атқакы инақәырпәшны ацәажәаша атемпи, ажыры атембри рыхсахра;
- дыззызырғыз абаратә аимадара ашықәыргылара илшозар.

Апъсуа III 6. Атқасы алитературатә текст азкны ихатә гәаанагара аайрпәшүеит.

Алтшәа ҳамоуп, атафы:

- атекст апхьараан изцәйрткыз аемоциақәа, ацәаныррақәа раарпышра;
- алхьараан игәалашәаз, атекст атакы еиғышу амультфильмкәеи, асахъақәеи, атыхымтакәеи, дыззызырығыз ма дзыпхъаз арәиамтакәеи ахъз рыхтара;
- арәиамта афырхаңа рхымбағашы амотив (убас изықартқаз) аарпышреи уи ахәшьаратареи;
- игәапхо аперсонаж иеилкаареи уи дызигәапхо ахәареи;
- дзыпхъаз арәиамтала аиллиустрациақәа ртыхреи, егырт ахәычкәа рсахъақәа ахәшьара ритареи;
- игәапхо арәиамта ма ахәычтәы шәкәы амакет ақаттара илшозар.

Апсыа III 7. Атафы ихы иаирхәоит апхьаратә стратегиақәак.

Алтшәа ҳамоуп, атафы:

- аконтекст ала идырым ажәақәа реилкаара;
- артағы ищыраарала атекст имариоу аплан аикәйршәара (ажәақәа ма асахъақәа рыла);
- ашкол ашәкәыпхъартта акаталогкәа рхархәара, арәиамта ахъзи автори рыла иитаху ашәкәы апшашаара, ахъзкәа рыла ахәычтәы журнアルкәеи агазеткәеи рыпшашаара илшозар.

Апсыа III 8. Атафы, имариоу атекст ағы ихадоу абызшәатә-грамматикатә дыргақәа ипшашааует.

Алтшәа ҳамоуп, атафы:

- ақазшыңақәа аазырпышуа ажәақәа ртакы еилкааны (аматәар ақазшы, ахыпхъајара аазырпышуа алеқисика, атагылазаашы/ауранагжара аазырпышуа алеқисика), аперсонажкәа ма аобиекткәа ахъз рыхтара;
- азтцаарақәа рыхыраарала гәып-гәыпла ажәақәа ршара, реиेырпышра (иарбан? дарбан? дзеипшроузей? шақа? иқайтсои?) илшозар.

Ахырхарта: Ағера

Апсыа III 9. Атафы дыңеуект, зхықәкы мариоу еиуеиңшым атексткәа ирықәнагау аформа ритоит.

Алтшәа ҳамоуп, атафы:

- имариоу аинструкцияқәа иңеуект (иаҳхәап, амба ахысраан иқаттатеу, ағнатә ңұсаатәкәа ишырхылағштәу, ашколтә матәаркәа шнықегатеу);
- иконкрету хықәки адресати рыла аапхьаратә шәкәы аикәйршәара;
- имариоу адиалогкәа рапттара, реикәйршәара;
- ииашоу алеқисикала ахқытә текст аикәйршәара (ахая ахцәажәара, адғылхылааратә лагылазааша ахцәажәара, аматематикатә ахасабтә)

илшозар.

Апсыа III 10. Атафы уадарада атекст хәычкәа иаңыттоит; еиллыкка игәаанагара ааирпүшкеит.

Алтшәа ҳамоуп, атафы:

- жанрла еиңшым атекст хәычкәа рапттара;
- еиуеиңшым аматәаркәа рттараан иоуз адыррақәа инрықәйрпүшни, ажәабжъ хәычкәа рапттара (иаҳхәап, “Тагалан”, “Ағнатә ңұсаатәкәа”..);
- ихатә ңұстазаарақынтә иконкрету афакт/ахтыс ахцәажәара;
- ипшаканы атакы дахцәажәоит;
- өңіздік иитказ ажәақәеи афразақәеи атекст апттараан рхархәара;
- атекст ма аепзод атакы аарпышраан, автор илеқисика, асахъаркыратә методкәак (аепитеткәа, имариоу аиғырпүшракәа) рхархәара илшозар.

Аңсуа III 11 Атекст аңтараан аңасы ишатаху еиңш аgrammatikatə elementkəzə ihx iairhəoit.

Алтшәа ҳамоуп, аңасы:

- ақаттарба ахағытә ахырхъяжаратә формақәа ииашаны рхархәара;
- имариоу иңиоу ахәоукәа рыхәтақәа реидхәаларазы, аидхәалагақәа ииашаны рхархәара;
- ахағытә, арбагатә, азтәааратә хызыңынхәракәа ииашаны рхархәара;
- аконтекст аңы ажәақәа: зегы, цвоуки, азәгы - ииашаны рхархәара;
- ақаттарбеи ахъзи ииашаны реидхәалара;
- тақыла еиңшу алеқсикатә акрақәа рқынтә иаагоу аконтекст азы ииашоу ажәақәа ралхра;
- адиялор архиаразы ииашоу абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа рхархәара (ақаттарба аебатәи ахағы аформақәа, апунктуация адыргакәа);
- ажәақәа цыра-цырала ииашаны ршареи, риагареи;
- аатғыларатә дыргакәа (акәап, аәартәи, ө-кәап, азтәааратә дырга, ацышьаратә дырга, артәикәа, ахыцқәа) ииашаны рхархәара

илшозар.

Аңсуа III 12 Аңасы ihx iairhəoit атекст арееира имариоу аметодкәа.

Алтшәа ҳамоуп, аңасы:

- ихатә ғымта деитапхъаны, атекст арееири;
- ииғыз адиктантини аоригинали реиөүрпүшреи арееири;
- ағымтаи иара идыруа аатғыларатә дыргакәа ргәтәреи рүрееири

илшозар.

АПРОГРАММА АТ҆АКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу аңакы иашьатакны:

1.Аинфромация (адырра) аилкаара, анализ азурда, ахәшьаратара

Ихадоу атематика:

Алеқсикологиатә аспект: ақтивтә лексикатә фонд; гәүп-гәүпәла ажәақәа ршара, тақылатәи аекспрессиатәи аганахъала реиөүрпүшра; асахъаркыратә фразақәеи афразеологиямкәеи.

Аграмматикатә аспект: ахәоу ашьататәи ахәтақәа: ақаттарба - азхәа, уи иадхәалоу, арениара иалахә ахағы (асубиект); ақаттарбеи атагылазаашьатә ажәақәеи; аидхәалагақәа ахәоу аңы. Ахъзқәеи ақаттарбақәеи рформақәа рыпхъсахра; аорфографиатә гхакәа рүрееира апъкарақәа; ашьататәи аатғыларатә дыргакәа (акәап, аәартәи, ө-кәап, азтәааратә дырга, ацышьаратә дырга, артәикәа, ахыцқәа).

2.Абызшәа акоммуникативтә аспекткәа (азтәаарақәа)

Ихадоу атематика:

Акоммуникативтә ахасабрбеи ахықәки: хықәкытәи атексткәа тақыс ирымоу, радресат. Ацәажәареи аимаки ртема; агәыптәи ақтивра, атагылазаашьатә хәмаррақәа, иконкрету ароль; ахәычтәи библиотека ахархәара атасқәа; апхъара астратегиақәа (атема, ихадоу ихадам афырхада).

атекст ахьзи атаки реидхәалара). Атекст атилқәа: хықәкылатәи атекст (арецепт, азыргара, арзахал уб.егъ.), ахкытә тексткәа (адғылхәлаара ахцәажәара, ахая азғұхыагәата, аматематикатә ҳасабыра); атекст аөреира имарио методқәа.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара ааръшреи

Апъхъаразы аматериалқәа:

апъсуа лакәкәа, адунеи жәлар рлакәкәа, ажәамаанақәа, ажәабжъқәа, ашъахәынтақәа, амифқәа; адаптация змоу алитетуратә тексткәа, алирикатә сиужеткәа змоу ажәенираалақәа, (идуум) апразатә жәабжъқәа, аинтерес зтоу асиужеткәа.

Атематика: ақелацәа ырыпстазаара, ахтыс, аиумористтә пътамтақәа, адидактикатә сахья змоу ажәабжъқәа.

IV АКЛАСС

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақәа

Ахырхарта:		
Ажәаҳәа	Апъхъара	Ағора
Апъсуа.IV.1. Атасы иенуеиңшым атексткәа ииашаны еиликааует, урт ртакы аитахәара илшоит.	Апъсуа.IV.5. Атасы ихы дақәйтны иенуеиңшым атемақәа змоу асахъаркыратә/исахъаркырам атексткәа дрыпхьоит.	Апъсуа.IV.8. Атасы иенуеиңшым змоу атекст хәычқәа рығара илшоит.
Апъсуа.IV.2. Атасы асахъаркыратә пътамта иазкны ихатә гәаанагара ааръшра илшоит.	Апъсуа.IV.6. Атасы дзыпхъяз атекст (асахъаркыратә/исахъаркырам) иазкны аестетикатәи аетикатә ахәшъаратара атара итахуп.	Апъсуа.IV.9. Атасы иңаз атекст атакы ағреи ахатәаартшреи илшоит.
Апъсуа.IV.3. Атасы ацәажәашьеи акоммуникативтә хықәки реәагылара илшоит.	Апъсуа.IV.7. Атасы адыррақәа раиуреди иконкремту азтцаара аус адулареи рзы иенуеиңшым астратегиақәа рхархәара илшоит.	Апъсуа.IV.10. Атасы ахәоукәа рышықәыргыларазы агримматикатәи аорфографиятәи ганахъала ииашоу аформақәеи, апунктуация ииашоу апқарақәеи рхархәара илшоит.
Апъсуа.IV.4. Атасы иашшәалоу абзышәатә-грамматикатә хархәагақәа иконкремту атагылазаашъағ рхархәара илшоит.		Апъсуа.IV.11. Атасы ағора ашыататәи астратегиақәа идыруеит.

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақәеи аиндикаторқәеи

Ахырхарта: Ажәаҳәа

Аңсау IV 1. Аңағы иениеиңшым атекстқәа ииашаны еиликааует, урт рұқы аңтахәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, аңағы:

- иқела иашьашәалоу аңәажәаратә атекстқәа (аңтахәара, ахңәажәара, адиял) рсахьяқәа реилкаара;
- аңакы аарпәшреи аңтахәареи;
- икәйршоу атагылашаашаан ишахәтоу аңәажәара астили аофициалтә тагылашааша абызшәеи реилкаареи рхархәареи;
- ахәычтәи, амұзыкатәи, аспорттәи аинформациатәи дырратарақәа рқазшыарбагақәа реилкаара;
- ипъиоу ипъиам ажәахә ралкаареи рхархәареи;
- аңәажәараан автор илексиқа ахархәара;
- асахъаркыратә ńцамта асиужеттә цәаҳә алкаареи, иеништаргыланы афактқәеи ахтысқәеи рыхцәажәара;
- исахъаркырам атекст аңакы аңтахәара

илшозар.

Аңсау IV 2. Аңағы асахъаркыратә ńцамта иаznны ихатә гәаанагара аарпәшра илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, аңағы:

- иара изы аинтерес змоу аңдамтағ иаарпәшу ахтыси аперсонажқәеи рыхцәажәара;
- дазызырызы атекст ағы аестетикатә ńсарақәа ртыпқәа раарпәшра;
- афырхата ихныкәгаша ахәшьаратаrei ихатә позиция аарпәшреи;
- аперсонаж ихныкәгашьеи ихатә ńстазааратә ńышшәеи реиғагылара;
- асахъаркыратә текст иаznны икоу адисскуссия аәалархәра;
- ахәычтә спектакль ма алакә аңәажәарағ аәалархәра;
- ихатә өмоциақәа раарпәшра

илшозар.

Аңсау IV 3. Аңағы аңәажәашьеи акоммуникативтә хықәки реғагылара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, аңағы:

- агәып ағы имбапысуа активракәа реалархәра;
- ароль анағзараан аңырааратә хархәагақәа ииашаны рхархәара ;
- икорректны, аетика ахъчарала ихатә гәаанагара аарпәшра;
- ароль иашьашәалоу авизуалтә материалқәа ралхра;
- акласс ағаңшыа абжы рдууны идыру атекст ақынтә ацыптәаха аңхьараан өмоциақәа раарпәшразы ииашоу аинтонация алхра;
- аинтонация аңсшьаратә дыргакәа рфункцияны рхархәара;
- интқааны аңәажәара

илшозар.

Аңсау IV 4. Аңағы иашьашәалоу абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа иконкрету атагылашаашағ рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, аңағы:

- абзазаратә тагылашаашақәа раарпәшраан ичидуо алеқсиқа ахархәара;
- артағы атаңцәа иирбаз ағырпәштәала ажәакәа рсемантикатә аидхәалара ахархәара;
- аконтекстқәа рөү ахызжақәа риңихәрас ииашаны ахызцынхәракәа рхархәара;
- аконтекстла ақаттарба аамталатәи афорамақәа ииашаны рхархәара;
- аңәажәараан ақаттарбақәа рформақәа ииашаны рхархәара

илшозар.

Ахырхарта: Аңхъара

Алъсүа IV 5. Атасы ихы дақәйтны иеиуеипшым атемақәа змоу асахъаркыратә/исахъаркырам атексткәа дрыпхъоит

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст ахъзи атаки реизықазаашъақәа рыхцәажәара;
- атекст ахъз алтернативтә варианта апъшаара;
- дзыпхъаз атекст атемеи, аздаара хадақәеи ралкаареи рыхцәажәареи;
- аматәаркәеи ахтысқәеи ағнұтқатәи адәнықатәи қазшықәа раарпшра;
- атекст ағы автори аперсонажи ражәақәеи, адиалоги амонологи ралкаара;
- ихы дақәйтны атекст ағы, аперсонажи, афакткәеи, ахтысқәеи раарпшразы автор ихы иаирхәаз ажәақәеи ахәоуқәеи рыпшара;
- апътамтағ иаарпшу ахтыс персонажк ипозиция ақынты аитаҳәара;
- атекст иаха ибзианы аилкааразы аздаарақәа рыхқыргылара;
- атекст ағы иаагоу адырракәеи ихатә ұышшәареи реидхәалара

ильтозар.

Алъсүа I 6. Атасы дзыпхъаз атекст (асахъаркыратә/исахъаркырам) иаңкны аестетикатәи аетикатә ахәшьарата атара итахуп.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- зегъ реиха бзия иибо ашәкәы, атекст ма асахъаркыратә ұтамта ахъз, автор, аперсонаж рыхъзқәа рхәара;
- иконкруту атекст иара изы интерес зызлоу аарпшра;
- атекст изигәағхо аарпшра;
- дзыпхъаз атекст иаңкны адискуссия аәалахәара; ихатә гәаанагара ашықәырбәйәразы атекст ақынты иашьашәалоу атыпқәа рхархәара

ильтозар.

Алъсүа IV 7. Атасы адырракәа раиуреи иконкруту аздаара аус адулареи рзы иеиуеипшым астратегиакәа рхархәара ильтозар.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- ахәычтә библиотека анбантәи аматәартәи каталогқәа рхархәара;
- абиблиотека акаталог ағы иану адырракәа ииашаны реилкаареи рхархәареи;
- абиблиотека ахәычтә тыжърақәа ииашаны рыхшара;
- ахәычтә шәкәақны иаагоу алого ма асхема ииашаны рхархәара;
- ажәа атакы аилкааразы ажәар ахархәара ильтозар.

Ахырхартта: Ағра

Алъсүа IV 8. Атасы иеиуеипшым атил змоу атекст хәычқәа рыхара ильтозар.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- апъстазааратә игәыштантцақәа рыла атекст хәычы ағра;
- алексика ахархәарала аусхкытәи атекст аиқәыршәара (аклимат зеипшроу, адғылхылааратә лагылазаара ахцәажәара);
- автор икны аиәцәажәара имоушәа, аздаарақәа рыхшықәыргылара;
- адресат иах ашәкәы ағра

ильтозар.

Алъсүа IV 9. Атасы итказ атекст атакы ағреи ахатәаартшреи ильтозар.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- тақылатәи аишштарғылара ахъчара;
- апътамта атакы аиәаҳәараан, автор илексикеи сасхъаркыратә сахықәеи рхархәара;
- иеиуеипшым аформақәа рыла аперсонаж иаңкны ипозиция аарпшра;

- аңтамта антәамта иара иверсия афра
ильтозар.

Аңсуа IV 10. Атасы ахәоукәә рышыақәыргыларазы аграмматикатәи аорфографиатәи ганахъала ииашоу аформақәеи, апунқтуация ииашоу аңқарақәеи рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- ажәақәә рлексикатә тақы рыххәышреи, аконтекст ағы ажәақәә ртып аңшааре;
- ахыржакәә рформақәә рыпсахра аңқарақәә ишидыруа аарпышра;
- ажәақәә: зегъы, цюууки, шюууки, акакала ииашаны рхархәара;
- иара изы иидыру аграмматикатә формақәә ахәоу аикәыршәараан ииашаны рхархәара;
- акәаңи, азтааратә дыргеи, ацьшьаратә дыргеи, ф-кәаңи ииашаны рхархәара

ильтозар.

Аңсуа IV 11. Атасы афра ашыататәи астратегиақәа идүреит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атасы асыратә дца аплан къаә ашыақәыргылара;
- афра далагаанжа атекст хықәки адресати реилкаара;
- асымтаә имариоу агхақәә рырееира;
- ихатә гхақәә реилкаареи рырееире;
- абжы рдууны ихатә сымта аңхъареи, атекст атыпкәә аестетикатә ганахъала иаҳа ибзиоу варианта аңсахреи

ильтозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атакы иашыатакны:

1. Айнформация (адырра) аилкаара, анализ, ахәшьараатара

Ихадоу атематика:

Алексикологиатә аспект: алексикатә фонд ахартәаара, ичыдоу алексикеи атерминологии; ажәақәә рсемантикатә аидхәалара; иактивны рхархәара.

Аграмматикатә аспект: ахыржеки ақаттарбеи ииашаны, аграмматикатә пәнкарақәә рыла рифра; ақәыпшыларатәи, аамталатәи, хықәкылатәи хырхартақәа аазырпышуа абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа реизықазаашьара; аашыататәи ажәақәә ркласскәа, ихадоу асинтаксисттә аимадарақәа, ажәақәә рморфологиатә шыакәгылашьа, апунқтуация дыргакәа.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспекткәа (аңтцаарақәа)

Ихадоу атематика: акоммуникативтә хықәкы; агәыптә активра; абызшәа афункциятә стилькәеи урт рхархәареи; хықәкылатәи атексткәа, урт рифреи рформатареи аңқарақәа.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

Аңхъарызы аматериалкәа: аңсуа жәлар рәаптытә ҳәампәакәа, адунеи жәларкәа рфольклор, алакәкәа, ажәабжыкәа, амифкәа. Ҳаамтазтәи аңсуа бызшәала ифу аңтамтакәа, алитетуратә лакәкәа, ажәенираалакәа. Имариоу исахъаркырам литература.

Ихадоу атематика: атематика тбаахоит, адидактикатә жәабжыкәа, афантастика, аиумористтәи асатиратәи пәнцамтакәа, абзазаратәи, апатриоттәи, агероикатәи темақәа.

V АКЛASS

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақәа

Ахырхарта:		
Ажәахәа	Аҧхъара	Аәра
АҦсуа.V.1. Атәәы иқәла иашьашәалоу атексткәа рзызырыреи ринтерпретациеи илшоит.	АҦсуа.V.6. Атәәы абжы рдууны аҧхъара илшоит.	АҦсуа.V.13. Атәәы иеиуеиңшым атип змоу атексткәа ихыңшымны аҧцара илшоит.
АҦсуа.V.2. Атәәы агэыптәни аиндивидуалтәни акоммуникативтә ҳасабкәа рынагзара илшоит.	АҦсуа.V.7. Атәәы илшоит иара игәапжо атематика злуу иеиуеиңшым исахъаркырам атексткәа рыпхъареи реилкаареи.	АҦсуа.V.14. Атәәы асыратә дца хықәкы аилкаареи афункциатә стиль алхреи илшоит.
АҦсуа.V.3. Атәәы илшоит абызшәатә-грамматикатә формақәа реилкаареи иашьашәалоу ацәажәаратә тагылазаашьаан урт рхархәареи.	АҦсуа.V.8. Атәәы илшоит иеиуеиңшым жанр змоу асахъаркыратә тексткәа рыпхъареи ииашаны реилкаареи.	АҦсуа.V.15. Атәәы илшоит аграмматикатә ҕкарақәеи абышьаапжкарақәеи ииашаны рхархәара.
АҦсуа.V.4. Атәәы алтературатә ҕтамтакәа рестетикатә хәшьтарата ашьатакәа имоуп.	АҦсуа.V.9. Атәәы илшоит дзыпхъаз асахъаркыратә текст аинтерпретация ақатара.	АҦсуа.V.10. Атәәы илшоит иеиуеиңшым қашшы змоу атексткәа аструктуратәи абызшәатәи ахатәчыдаракәа реилкаара.
АҦсуа.V.5. Атәәы илшоит адисскуссиатә стратегиакәа реилкаареи рхархәареи.	АҦсуа.V.11. Атәәы атекст авербалтәи ивербалым ахәтакәа реидхәалареи, аинтерпретация азуреи, реизықазашьақәа рыхцәажәареи илшоит.	АҦсуа.V.12. Атәәы атекст иаха ибзианы айлдыркааразы, илшоит иеиуеиңшым астратегиакәа рхархәара.

Ашықәс анцәамтазтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхарта: Ажәахәа

АҦсуа V 1. Атәәы иқәла иашьашәалоу атексткәа рзызырыреи ринтерпретациеи илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атәәы:

- иеиуеиңшым сахья змоу аинформациатә тексткәа рзызырыреи, афакткәеи агәаанагарақәеи реиғагыларе;
- дазызырыз атекст иаха ибзианы аилкаразы азтааракәа рықырыгылара;
- аинформациатә тексткәа рөү иаагоу афакткәа дышрызныкәо аарпшра;
- атемак иазку алтературатә тексткәа дырзызырыны, аиңшрақәеи аиңшымрақәеи рыпшаара;
- апжамта афырхатса иқазшьақәа раарпшра

илшозар.

АҦсуа V 2. Атәәы агэыптәни аиндивидуалтәни акоммуникативтә ҳасабкәа рынагзара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атәәы:

- агэып ақны өүрхәалатәи ақәгыларазы аеазықатара;
- агэып ахъзала ажәала ақәгылара, игэып алахәысцәа ргәаанагарақәа раарпшра;
- хықәкыла аетикеттә диалогкәеи асахъаркыратә стили ралхра;
- Азтаара ақәгылареи, ахәареи, адтареи, аныррақәа раарпшреи раан ажәақәа реиштартгылара ахъчареи иашьашәалоу аинтонация алхреи

илшозар.

Аңсуа V 3. Атқасы илшоит абызшәатә-грамматикатә формақәа реилкаареи иашьашәалоу ацәажәаратә тагылазаашыан урт рхархәареи.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- аконтекст ағы ақаттарбақәа ииниашаны рхархәара;
- атемеи, адрессати, хықәки рыла астиль алхра; илшозар.

Аңсуа V 4. Атқасы алтературатә ұңамтақәа рестетикатә хәшьаратара ашьатақәа имоуп.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- асахъаркыратә ұңамта азызырфреи, ихатә гәаанагарақәеи аемоциақәеи раарпышра;
- apoетикатә ұңамтағи аарпышу аныррақәа дрыхцәажәоит;
- алтературатә ұңамта иззны имбапысуа адискуссия аәалархәреи, ахатә гәаанагарақәеи апозициене раарпышреи;
- атекст ағы иара изы аинтерес злуу атыпкәа ралхра

илшозар.

Аңсуа V 5. Атқасы илшоит адискуссиатә стратегиақәа реилкаареи рхархәареи.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ағып ағы аимактә тема алхра; адискуссия атасқәа рыхчара: аргументи, аиштаргылареи, аетикии уб. егъ.;
- азызырфраан иуадағ ажәақәеи афразақәеи рызгәатара;
- азызырфраан адискуссиағи аарпышу агәаанагарақәа реилкаареи, аргументқәа рынтдари;
- ағып алахәылацәа ргәаанагарақәа рзызырфреи, арт агәаанагарақәа гәыпкәаны ршареи;
- арт агәаанагарақәа раарпышразы имариоу аплан ашьақәыргыларе;
- адискуссиатә тема иззны авизуалтә материал атшаара ма аиқәыршәара илшозар.

Ахырхарта: Аңхьара

Аңсуа V 6. Атқасы абжы рдууны аңхьара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- абжы рдуны атекст данаңхьо ифызыцәа; аатгыларақәа рықатекст ацыптәахақәа рапхьара;
- ишаөаҳу аинтонация ахьчара;
- атекст атқыла ацәеижъ абызшәа (амимида, ажестикулиация) аңсахра

илшозар.

Аңсуа V 7. Атқасы илшоит иара игәаңхьо атематика злуу иениеипшым исахъаркырам атексткәа рыпхьареи реилкаареи.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- атекст ақынты азтаара хадақәа ралкаара;
- атекст ақны аексплицитны иаагоу адыррақәа реилкаара;
- афакткәеи, ахтыскәеи реидхәалареи, аихшыалакәеи рықатцара;
- атекст ахәтак ма иениеипшым ахәтакәа рөү иарбоу ахтыскәеи, афакткәеи рыйжьара икоу аналогикатә аимадара аарпышра;
- афакткәеи агәаанагарақәеи реипшымра аарпышра;

- amatəarkəeи ахөйсқəei рұеипштəи ртакылатəи қашшарбагақəа реилкаара;
- адырақəа иконкруту дыргақəа рыла ршара;
- атекст дазхөйцны ахшылкаа ақатара

ильтозар.

Аңсау V 8. Атасы илшоит иеиуеипшым жанр змоу асахъаркыратә тексткəа рыпъхъареи ииашаны реилкаареи.

Алтшəа ҳамоуп, атасы:

- атексти уи ахъзи реидхəалара;
- ихадоу афырхацəеи ихадам афырхацəеи реилкаара;
- иконкруту адырракəа ралхра;
- афырхацəа рыхнықəаша амотивқəа рыхцəажəареи рыхэшьаратареи;
- атекст тақылатəи ахəтақəа рыла ашара;
- афырхацəа рыбжъара икоу аизықазаашьақəа рыхцəажəара;
- иара идыруаamatəаркəа ма ауаа ахəшьара рytара
- ихатə ажəакəа рыла атекст атакы аитахəара;
- атекст ахəтақəа рөи иаагоу адырракəа рейтахəара; ильтозар.

Аңсау V 9. Атасы илшоит дзыпъхъаз асахъаркыратә текст интерпретация ақатара.

Алтшəа ҳамоуп, атасы:

- апътамта атема аилкаара;
- атематикала еипшү апътамтəкəа рыбжъара апараллель ақатара;
- иара изы интерес злуу азтцаарақəа рыхцəажəареи, ихатə позициа ааргышреи;
- апътамта ахтысқəа иеиуеипшым аперсонажкəа рпозициақынтə ахəшьаратара;
- имариоу асахъаркыратә символқəа ралкаара

ильтозар..

Аңсау V 10. Атасы илшоит иеиуеипшым қашъа змоу атексткəа астрруктуратəи абызшəатəи ахатəцыдарапқəа реилкаара.

Алтшəа ҳамоуп, атасы:

- иеиуеипшым хықəкылатəи текст азы иқашшарбагоу абызшəатə-стилистикатə хархəагақəа ралкаара;
- атекстк ағнуцқа атекст афункциатə типкəа ралкаара;
- атекст аөи ахадатəи модалрақəа ралкаара, рыхцəажəареи;
- ажəакəа рмorfологиатə шыакəгылашьала реиөрпүшра;
- ажəакəа рыбжъара хадара злуу асинтақсисттə аимадарақəа реилкаара;
- ақатарба ихадоу акатегориақəа реилкаара

ильтозар.

Аңсау V 11. Атасы атекст авербалтəи ивербалым ахəтақəа реидхəалареи, интерпретация азуреи, реизықазаашьақəа рыхцəажəареи илшоит.

Алтшəа ҳамоуп, атасы:

- атекст иагэйлоу аиллиустрациақəа рыххəыцра;
- айллиустрациақəа рыла идырым ма иитказ атекст атаки, атематики, аамтеи, атыпши уб. егъ. рыхцəажəара;
- дзыпъхъаз ма дазызырфыз атекст аиллиустрациақəа рапттара

ильтозар.

Апъсуа V 12. Атқасы атекст иаҳа ибзианы аилдыркааразы, илшоит иеиуеиңшым астратегиақәа рхархәара.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- иеиуеиңшым хархәагақәа рыла идырым ажәақәа ртқакы аилкаара;
- иеиуеиңшым аелементқәа рыла атекст ахәтқәак ртқакы ахцәажәара;
- иконкремту адырракәа рыпшааразы атекст аструктура аилкаара;
- атқаралтә адтә анағзара аамыштахь ихы иаирхәаз астратегиақәа рыхцәажәара;
- иконкремту адырракәа рыпшааразы ахәычтәи енциклопедия астатақәа рхархәара илшозар.

Ахырхарта: Афра

Апъсуа V 13. Атқасы иеиуеиңшым атип змоу атекстқәа ихыңшымны атқара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- афра далагаанжа атема алхра;
- иеиуеиңшым ажанрқәа змоу атекст атқараан асахъаркыратә хархәагақәа рхархәара;
- акласстә газетқәеи ажурналқәеи рзы афельетонқәеи ажәабжъ көаңқәеи рығра;
- афраан ихадоу амоментқәа ақәйбәзәара ақатцара;
- афақтқәеи ахтыскәеи иеишштаргыланы рарғышра

илшозар.

Апъсуа V 14. Атқасы асыратә дтә хықәкы аилкаареи афунқциатә стиль алхреи илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- тақылатәи, абызшәатәи, аформалтәи дыргақәа рыла аетикатә диалогқәа, атаратәттәарадырратә, асахъаркыратә бызшәа алхра;
- атекст инатқакны абызшәа ииашаны атқасхра;
- атекст хықәкыла ииашоу алеқсикеи аграмматикатә формақәеи ралхра;
- иеиңшү атқакы змоу ажәақәа рұқынты ақонтекстла ииашоу ажәақәа ралхра;
- иеиуеиңшым ақера змоу ауаа рахь асалам шәкәкәа рығра

илшозар.

Апъсуа V 15. Атқасы илшоит аграмматикатә пәннәрдә асышшапәннәрдә ииашаны рхархәара

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ажәахәа хәтәқәа ашыататәи формақәа рчыдарапқәа активра рхархәара;
- иеиуеиңшым афунқциатә стилькәа рзы иқазшьарбагоу абызшәатә грамматикатә хархәагақәа рхархәара;
- аграмматикатә агхақәа рырееира, рыриашара илшозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атқакы иашытакны:

1.Анформация (адырра) аилкаара, анализ азура, ахәшьяратара

Ихадоу атематика:

Алеқсикологиатә аспект: итбаахоит атқасы илектика, уи активны афразеологиямкәа рхархәара дрылагоит, алеқсикатә аимадарақәа рхархәара илшоит, идыруеит ажәақәа иңиам ртқакы.

Аграмматикатә аспект: ақаттарбақәа раамтақәа ииашаны рхархәара илшоит, иара убас илшоит аркынаақәа ииашаны рхархәара. Идыруеит аграмматикатә-семантикатә категория зыхъзу.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспектқәа (аңтаарақәа)

Ихадоу атематика: ағып әкны илшоит акоммуникациатә хықәкы аарпышра, ағып әкны аңтаара архиареи, ажәахә аңтареи. Адискуссиатә стратегиақәеи хархәагақәеи, адискуссиатә етикети астратегиақәеи. Аматериал аңшаара, аус адулара, аңхвара астратегиақәа. Абызшәа астильқәа, атекст атипқәа, тақылатәи атексткәа рышьяқәгылашь.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

Ихадоу атематика: ахәыңқәа рфантазиақәеи ргәахәтәкеи, руадафракәеи, аյстазааратә тагылазаашьақәеи ирызку афантастикатә ажәабжықәа, апатриоттәи атәйлауафратәи, атоурыхтәи тематика злуо аңтамтакәа.

Аңхъаралы аматериалкәа: афольклор, алакәкәа, жәлар рлакәкәа, алегендақәа, ажәенинраалақәа, адидактикатә қашыа змоу ажәабжықәа, абиблиатә ажәабжықәа, атәымтәи аңсуа классикцәа рыптымтакәла, аңсуа лирика аөырпәштәкәа.

VI акласс

Ашықәс антәмтазтәи алышаақәа

Ахырхарта:		
Ажәаҳәа	Аңхъара	Ағора
Аңсуа VI 1. Атасы адырра аиуреи атареи илшоит.	Аңсуа VI 6. Атасы азызырыбы атекст ма атекст ахәта изиңхар илшоит.	Аңсуа VI 14. Атасы асраан хазхаталатәни арәиаратәи пышәара илшоит, асахъаркыратә хәйцракәа раарпышра илшоит.
Аңсуа VI 2. Атасы асахъаркыратә текст азхәыралы хадара злуо адетальқәа рыхәшьаратара илшоит.	Аңсуа VI 7. Атасы иеиуеиңшым сахья змоу асахъаркыратәни исахъаркырам тексткәа рыпхареи реилкаареи илшоит.	Аңсуа VI 15. Атасы илшоит ихы дақәйтни иеиуеиңшым атипи атаки змоу

<p>Аңсуа VI 3. Атасы илшоит ихатә ацәажәаратә хнықәгашыя ииашаны иааирпышыр.</p> <p>Аңсуа VI 4. Атасы илшоит дазызыраны иеиуеипшым атип змоу атекстқә абызшәатә-грамматикатә структурала реиेаргылара.</p> <p>Аңсуа VI 5. Атасы илшоит адисскуссия аәалархәра.</p>	<p>атексткәа рыпхъара.</p> <p>Аңсуа VI 9. Атасы илшоит ихатә дышишәара шытас атаны апътамтағ иаарпышу апроблемақәа рыхцәажәара.</p> <p>Аңсуа VI 10. Атасы илшоит апъхъара апроцесс аан изцәыртыз анырракәа раарпышра.</p> <p>Аңсуа VI 11. Атасы иеиуеипшым атип змоу атексткәа абызшәатә рыхтәчыдарапқәа рыхцәажәара илшоит.</p> <p>Аңсуа VI 12. Атасы амедиатексткәа рыххәынца илшоит. Амультимедиатә тексткәа аус рыйдулара илшоит.</p> <p>Аңсуа VI 13. Атасы апъхъара астратегиақәа хықәкыла рхархәара илшоит.</p>	<p>змоу хықәкылатәи атекст ихы дақәйтни аңтара.</p> <p>Аңсуа VI 16. Атасы илшоит аорфографиес апунктуациен апъкара хадақәа рхархәара, аграмматика ганахала ииашу ажәаформақәа реиेекаара.</p>
---	--	--

Ашықәс антәемтазтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхартта: Ажәаҳәа

Аңсуа VI 1. Атасы адырра аиуреи атареи илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- ишааны ацәажәареи, презентация амбағараан ивербалым хархәагақәа рхархәара илшоит;
- афакткәа рыхкны ихатә позиция аарпышра;
- атакырацәа змоу ажәақәа реилкаареи ииашаны рхархәареи;
- ацәажәараан даәәзәи ихәамта апарафраз ахархәарала аарпышра

илшозар.

Аңсуа VI 2. Атасы асахъаркыратә текст азхәыпразы хадара злуу адеталькәа рыххәшьаратаара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст аәы хықәкылатәи асахъаркыратәи тақы змоу атыпқәа рыпшашара;
- аимактәи ма аиәагыларатәи тақы змоу аепизодқәа раан афырхашаа рыххәшьарата;
- иеиуеипшым афырхашаа рпозициақынта ахтысқәа рыххәшьарата;
- атекст аәы ахтысқәеи афақткәеи реимадарақәа рыхцәажәара;
- атекст аәы иаарпышу апроблема атыпқәтцаа альтернативтә мағқәа рыпшашара;
- апътамтағ иаарпышу апроблема атыпқәтцаа ихатә версия адгалара

илшозар.

Аңсуа VI 3. Атасы илшоит ихатә ацәажәаратә хнықәгашыя ииашаны иааирпышыр.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- иеиуеипшым адыррақәа аус рыйдулара;
- зая ишъакәиргылаз апланла өырхәалатәи ақәгылара ақатара;
- хықәкылатәи атексткәа реилыргара;
- ааинформациятә хархәагақәа рәүи иаҳаз адыррақәа ииашаны реилкаара, иеиуеипшым ахәычтә программақәа рыххәагышра;
- арт апрограммақәа рструктуреи рышъакәгылашьеи апринцип хадақәа реилкаара;
- дызхәаңышыз адырратара иаңкны аиқәлацәа рәкны ацәажәара

илшозар.

Аңсуа VI 4. Атқасы илшоит дазызырыны иеиуеипшым атип змоу атеқстқәа абызшәатә- грамматикатә структурала реиғарғылара.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ацәажәараан ахадара злоу алеқсикениаграмматикатә хархәагақәеи рхархәара;
- адырар иаха ибзианы аилкааразы азтааракәа рықәыргылара;
- ақаттарба акатеогриакәа рсахъақәа раарпұшра;
- раңхъа затәи аңсуа литературатә бызшәа ахатәчыдарақәа рыхцәажәара

илшозар.

Аңсуа VI 5. Атқасы илшоит адискуссия аәалархәра.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- иаагоу акультуратә қәыпшыларағ икоу аңтаррақәеи, аетикети астратегиақәеи рхархәара.;
- адискуссия аәалархәра;
- азеипш позициа ахъчаразы аргументқәа раарпұшра;
- ихатә гәаанагара ахъчара

илшозар.

Ахырхартта: Аңхъара

Аңсуа VI 6. Атқасы азызыры атеқст ма атеқст ахәта изиңхъар илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- даңхъаанжа, атеқст атқасы азхәыра;
- аинтонациала атеқст ағы икоу аемоциақәа раарпұшра;

илшозар.

Аңсуа VI 7. Атқасы иеиуеипшым сахья змоу асахъаркыратәни исахъаркырам текткәа рыпхъареи реилкаареи илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- атекст ақынты акоммуникациатә тәгылазаашъақәа ралкаара;
- адырра өңди уаанза маз адырракәеи реидхәалара;
- атеқст ағы иаагоу иеиуеипшым адырракәа реидхәалара;
- ахтысқәеи, афақтқәеи ирыбжью алогикатәи ахронологиатәи аимадарақәа реилкаара;
- атеқст зегъ дазхәыцны ахшылқаа ақаттара;
- ихадоу ихадам афырхатқәа ралкаара;
- афырхатқәа рынықәгаша амотивка реилкаара;
- ихадоу адфrrақәа ихатә ажәақәа рыла раарпұшра

илшозар.

Аңсуа VI 8. Атқасы илшоит ихы дақәйтны иеиуеипшым атипи атқаси змоу атеқстқәа рыпхъара.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- аинформациатә аихшыалеи, ажәабжъ ахәареи, имариоу аинструкциақәеи, өырхәалатәи акоммуникации реиңшымра аарпұшра;
- административтә сахья змоу имариоу атеқстқәа ииашаны рхархәара;
- иахәыттәи егырт ажурналқәеи агазетқәеи реиңшымра аарпұшра;
- атеқст аинтонациеи, ааттыларақәеи, тәкылатәи акцентқәа ииашаны реилкаара

илшозар.

Аңсұа VI 9. Атқасы илшоит ихатे қышақта шығас атаны аңтамтағ иаарпұшу аprobлемақәа рыхцәажәара.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- аprobлема ахцәажәараан иныррақәа раарпұшра;
- алтературатә пәннамақәа рыхцәажәара ажанри, атемеи, аprobлематикеи рыла апараллелькәа рыхцәажәара;
- иара изы аинтерес злуу азтаарапқәа рыхцәажәареи, ихате позициа аарпұшреи;
- аңтамта ахтысқәа иенеиепшым аперсонажқәа рпозициақынтә ахәшьаратара;
- имариоу асахъаркыратә символқәа ралкаара

илшозар..

Аңсұа VI 10. Атқасы илшоит аңхъара апроцесс аан изцәыртцыз аныррақәа раарпұшра.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- атекст ағыи иара изы ихадоу атыпқәа ралкаара;
- атексткә ағнұтқа атекст афунқиатә типқәа ралкаара, азтаарапқәа рыхқыргылара;
- атекст ағыи ахадатәи сиужет ахтысқәа ралкаареи, рыхцәажәареи;
- иара изы аинтерес злуу афырхатца ипатрет аңтара;
- аестетика ганахъала иара изы аинтерес злуу атыпқәа раарпұшра;
- дзыгъхъаз аңтамтеи аекранизациеи реиқарпұшра

илшозар.

Аңсұа VI 11. Атқасы иенеиепшым атип змоу атексткәа абызшәатә рхатәчидарақәа рыхцәажәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- иимдыруа ажәақәеи афразақәеи асинонимқәа рыла рыхқыргылара;
- амодалрақәа аазырпұшша ажәақәа реилкаара;
- ақатдарба ашыататәи категориақәа рыхцәажәара;
- ахыырқа, ақазшыарба, аңхъајарахъзы раарпұшра;
- атекст ағыи егырт ражәақәа рыхқыргылара

илшозар.

Аңсұа VI 12. Атқасы амедиатексткәа рыххәыцра илшоит. Амультивидатә тексткәа аус ридулара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- дзыгъхъаз аңтамтеи аекранизациеи реиқарпұшра;
- иара изы аинтерес злуу афырхатца ипатрет аңтара;
- дзыгъхъаз иигәндехъаз атекст афырхатца ма афырхатса рвеб -дақья ма асоциалтә хақәа рзы апрофиль аңтара;
- ари азы атекст азы афырхатца изкни адиррақәа реизгара, авизуалтә материалқәа рыхқыргылара;
- дзыгъхъаз ма дазырыфыз атекст аепизодкә арежиссиортә сценар сахья атаны аарпұшра;
- акарикатурақәеи, аппликацияқәеи, афотсахъақәеи рыххыраарала имариоу азаргырақәа ражтара;
- хыққылатәи атексткәа ражтараты иенеиепшым сферакәа рөлы иоуз адиррақәа рхархәара

илшозар.

Аңсұа VI 13. Атқасы аңхъара астратегиақәа хыққыла рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- аңхъараан ицәыртцыз аудиафрақәа иенеиепшым хархәагақәа рыла ртыпқетара: аитаңхъара, ажәарқәа рхархәара;
- иенеиепшым аелементкәа рхархәарала, атекст атқасы ахцәажәара;
- икәлацәа ирымаз адтакәа рыхцәажәара, рыххәыцра;
- атекст асахъақәеи аңхъаратә ахасаби рыла иконкремту астратегиа алхра;
- аңхъаратә дтә анағжара аамыштахъ, астратегиа ахцәажәара аәалахәра;

- аенциклопедиақәеи, ажәарқәеи аинтернети рыңхыраарала атекст ағы ииғыло идырым ажәақәа илшозар.

Ахырхарта: Ағра

Аңсұа VI 14. Атқасы ағраан хазхаталатәни арғиаратәи қышшәара илшоит, асахъаркыратә хәйцракәа раарпұшра илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- атекст акомпозиция аелементқәа ииашаны реилкаара;
- иара изы аинтерес злу ацыптәхана ма ахәта акомментар азура;
- ихатә нырра аарпұразы иара иигәапжо асахъаркыратә форма алхра;
- иконкруту алитетуратә жанр змоу атекст алагамтала, енпұшу асахъаркыратә форма змоу апқамта хәызы ағра илшозар.

Аңсұа VI 15. Атқасы илшоит иениеиңшым сања змоу хықәкылатәи атекст ихы дақеитны аңтца.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- аинормиатә тексткәеи, ажәабжықәеи руфра ичиду атерминология ахархәарала;
- акарикатурақәеи, аппликацияқәеи, афотсахъақәеи рыңхыраарала имариоу азаргыракәа раңтца;
- хықәкылатәи атекст аңтцаразы заа аматериал армазеира;
- ичиду атасқәа рыхъчарала аформа атаны адырратаратәи администратитәи тексткәа раңтца илшозар.

Аңсұа VI 16. Атқасы илшоит аорфографиеси апунктуациеси аңқара хадақәа рхархәара, аграмматика ганахъала ииашоу ажәаформақәа реиқаара.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- ипиам ажәахәа ииашаны аарпұшра;
- ахызыңынхәракәа ргәыпқәа раарпұшра, урт рформақәа ииашаны рхархәара;
- аидхәалагақәа ииашаны рхархәара;
- ағышыңқаррақәа рдүрреи рхархәареи;
- астилистикатәи абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа рыңхыраарала арзахалқәа рыпра, анкетақәа рхартәаара, хатәбиография ағра;
- апунктуация адыргақәа ииашаны рхархәара илшозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атқакы иашытакны:

1.Аинформация (адырра) аилкаара, анализ азура, ахәшьараңа

Ихадоу атематика:

Ихадоу атематика:

Алексикологиатә аспект: итбаахоит атқасы илеқсиқа, уи активны афразеологиямкәа рхархәара дрылагоит, алексикатә аимадарақәа рхархәара илшоит, идыруеит ажәақәа ипіам ртқакы.

Аграмматикатә аспект: ақаттарбақәа раамтақәа ииашаны рхархәара илшоит, иара убас илшоит аркынаақәа ииашаны рхархәара. Идыруеит аграмматикатә-семантикатә категория зыхъзы.

Аңәажәаша акультура аңыттара-ағиара: аорфография тасқәа рдүрра, аритми, атемпи рроли ртқаки ажәахәаे.

2.Абызшәа акоммуникативтә аспекткәа (аңтаарапқәа)

Ихадоу атематика: агәың ақны илшоит акоммуникациатә хықәкы аарпұшра, агәың ақны аңтаарап архиареи, ажәахәа аңттареи. Адискуссиатә стратегияқәеи хархәагақәеи, адискуссиатә етикеити

астратегиақәеи. Аматериал апъшаара, аус адулара, апъхьара астратегиақәа. Абызшәа астильқәа, атекст атилқәа, тақылатәи атексткәа рышыңақәгылашья.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

Ихадоу атематика: ахәычқәа рфантазиақәеи ргәахәтәкеи, руадабрақәеи, апъстазааратә тағылазаашыңақәеи ирызку афантастикатә ажәабжықәа, апатриоттәи атәылауафратәи, атоурыхтәи тематика злуу апътамтақәа.

Апъхъаралык аматериалкәа: афольклор, алакәкәа, жәлар рлакәкәа, алегендақәа, ажәенираалақәа, адидактика катә қазшы змуу ажәабжықәа, абиблиатә ажәабжықәа, атәымтәи апъсуга классикцәа рыпътамтақәа, апъсуга лирика ағырпыштәкәа, идыру ауаа рыпътазааракынты аинтерес злуу аепизодкәа.

VII акласс

Ашықәс анткәамтазтәи алтцшәақәа

Ахырхарта:		
Ажәаҳәа	Апъхъара	Аәра
Апъсуга VII 1. Атасы изымдыруа аинформация злуу атекст дазыңырыны, өңүңни еиликааз адыррақәа азыңыраңаа рәапъхъа өңрхәала еитеихәоит.	Апъсуга VII 7. Атасы еиуеиңшым атексткәа дрыпхьоит; урт дышрызныкәо ааирпышуеит.	Апъсуга VII 11. Атасы еиуеиңшым ахықәккәа рзы абыратә тексткәа иапъитдоит.
Апъсуга VII 2. Атасы, егъырт рцәажәашыа дазыңырыны, урт ркоммуникативтә ахасабтәкәа ахәшьара ритоит.	Апъсуга VII 8. Атасы, атексти, иконкремту ахықәки, азыңыраңаа еиуеиңшым шейдхәалуу еиликааует.	Апъсуга VII 12. Атасы, ахықәки азыңыраңаа иирықәырпышны, абыратә текст аформеи астили алихуеит.
Апъсуга VII 3. Атасы, акоммуникативтә азыңыраңаа ахасабырбен иирықәырпышны, ицәажәашыа ипъсахуеит.	Апъсуга VII 9. Атасы атекст аилазаашьатәи абызшәатәи ақазшыарбагақәа анализ рзиуеит.	Апъсуга VII 13. Атасы абыратә текст аиқәйршәашыа апъкарақәеи абызшәатә нормақәеи ихъчоит.
Апъсуга VII 4. акласстәи ашколтәи адисскусиақәа дрылахәуп.	Апъсуга VII 10. Атасы апъхъара ахықәккәа изааигәоу астратегиақәа ихы иаирхәоит.	Апъсуга VII 14. Атасы, абымта иаха аеффект аиурц азы, абыратә стратегиақәа ихы иаирхәоит.
Апъсуга VII 5. Атасы, абызшәа ашьататәи өңрхәалатәи		

<p>ақазшыарбагақәа иалкааны, ихы иаирхөоит.</p> <p>Апъсуа VII 6. Атсағы, өүрхөалатәи акоммуникациатә стратегиақәа иалкааны ихы иаирхөоит.</p>		
--	--	--

Ашықәс антқемтазтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхарта: Ажәахәа

Апъсуа VII 1. Атсағы изымдыруа аинформация злуу атекст дазызырыны, өңцины еиликааз адыррақәа азызырыңцәа рөапхъя өүрхәала еитеихөоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- өымткәа азызырфра, ихадоу аффакткәеи атагылаашықәеи, ихатә гәаанагарақәеи ивербалым ахархөагақәа рыла раарпьшра: алактеи, аччареи уб.егь рыла;
- ацәажәара аан изеилымкааз еиликаарц азы (исзеилымкааит, еиташәхөома? ишәхөо?) дзыңцәажәо ихәара;
- ахшыңтак аилкааразы даеаҗәы ихәамта аитахәара (ишеилыскааиз, шөгөаанагарала...);
- азызырфра аамыштыахь иашьашәалоу азтцаарақәа рықыргылара;
- дыззызырфыз адыррағ афакткәеи агәаанагарақәеи реиңагылареи, ахшыңтак хада еилкааны, ахыркәша асахьала азызырыңцәа рөапхъя аарпьшреи;
- иконкрету азтцааразы агәып ақнны ирыдьыркылаз азбара изкны адыррақәа раарпьшреи, ари азбара ридыркылаанжа имәпдүйсиз апроцесскәа рыхцәажәареи;
- өүрхөалатәи ақәгылараан атема алхреи, ажәахә аиқәышәареи, азызырыңцәа рөапхъя ацәышгареи;
- өүрхөалатәи ақәгылара аан ахықәкы хадақәеи ақценткәеи (аинтонационала ма даеакала ихәаны) рыхкатца;
- авизуалтә материалкәа (аплакат, асхема) раптцаара ма рымазеира

ильтозар.

Апъсуа VII 2. Атсағы, егырт рцәажәашь даңызырыны, урт ркоммуникативтә аҳасабтәкәа ахәшьшара ритоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- дыззыңцәажәо икоммуникативтә ҳасабтә (ашкол ахь иааиз асаси, ателе- ма арадиодырратарақәа рылахәылаңцәа реиңцәажәарақәеи дырзызырыны, хықәкыс иримоу аилкаара) аилкаара;
- ателехәаңшрала дызхәаңшыз аиңцәажәара ма адискуссия анализ (адырратара атема хада, адырратарағ сасыс ари ауағы дызрымаз, амбаптга дуаң пыышшәазма, асас дыззырыңуазма) азурда;
- иқәлаңцәа изыңхъяз ажәенираала, ажәамаана, алакә, апрозакынтә аңып-тәаха ма адырра ахңцәажәара

ильтозар.

Апъсуа VII 3. Атсағы, акоммуникативтә азызырыңцәеи аҳасабрбие инрықәышырпүшни, иңәажәашь иңсахуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атсағы:

- азызырыңцәа ивербалу ма ивербалым рықәөйтракәа ирықәеитуеит (иаҳаз иаҳа ибжы рдуны ма иалкааны еитахәара, иажәа арпцакра);
- ажәенираала ма асахъаркыратә проза афрагменткәа рапхъараан аинтонациона ацхыраарала, арениамтағ иарбоу ацәаныррақәа раарпьшреи, атекст атакы иашьашәаланы ацәажәашь атемпи, абжы атембри рыйсахреи;
- еиуенпүшм атагылаашықәа раан, ахәмарраан, еиуенпүшм ацәаныррақәа (агәырбъара, аңағъара, алеишшәацәгъара) аазырпүшша аинтонационала ареплика ахәара;
- азызырыңцәа инрықәышырпүшни, адырра еиуенпүшм аверсиақәа өүрхәала раарпьшра

ильтозар.

Алъсуа VII 4. ақласстәи ашколтәи адисскусиақәа дрылахәуп.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- агәып ә дрыңны адиссусиатә ақәгылара армазеира;
- агәып ма акласс ақынты ақәгылаң иаҳасабла, урт ирзенпүшү агәаанагарақәа раарпүшра;
- ацәажәараан иконкремту атема ахәақәттареи, азеиңш зтаарақәа рзы атақ өркөттареи;
- дзызцәажәо ауағы иғәаанагара азызырфөреи, иәғылара ма иқәшахатхара;
- адиссусиаан позиция хада аанкылареи, ихатә гәаанагара ахъчареи;
- атасқәеи аетикети рыхъчарала дискуссия хәычы амбаңгара

илшозар.

Алъсуа VII 5. Атағы, абызшәа ашъаатәи өырхәалатәи әказшьарбагақәа иалкааны, ихы иαιрхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- ацәажәаразы иқазшьарбагоу адыргақәа ралкаареи рхархәареи;
- еиуеиңшым афункцияләи стилькәа рзы иқазшьарбагоу асинаңсис аилазашьақәа реиөырпүшреи ииашаны рхархәареи;
- апоетикатә ңұтамтағы аштыбыжтәи аеффекткәа аазырпүшша аелементкәа ралкаара;
- аинтонации ажәақәа рсигналқәеи рыла, дзызцәажәо ауағы икоммуникациатә ахасабтә аилкаара;
- ахәшьаратара аазырпүшша ажәақәа реилкаареи рхархәареи;
- аитахәараан, иңиам ажәақәа аазырпүшша аформақәа ииашаны рхархәара; актәи ахағы иеитеихәаз ажәабжъ, ахпәтәи ахағы ашқа аиагара;
- ахтыскәеи реиштәтгелазаашьеи аазырпүшша ажәақәа ииашаны рхархәара

илшозар.

Алъсуа VII 6. Атағы, өырхәалатәи әкоммуникациатә стратегиақәа иалкааны ихы иαιрхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- ацәажәараан, азызырфәа ринтерес арбәбәара амзызла, азызырфәа рзы аныппа ивербалым ахархәагақәа рхархәара;
- азызырфәа рыққәөйттра аилкаареи, уи иатакны астратегиақәа рхархәареи;
- азызырфәа рәәпхъа ақәгыларанза арепетициақәа рхысра;
- ажәахә ала ақәгылараан, ақәниара иацхрааз ма иаңырхагахаз афакторқәа анализ рзура

илшозар.

Ахырхарта: Алъхара

Алъсуа VII 7. Атағы, еиуеиңшым атексткәа дрыпхъоит; урт дышрызнықәо аайрпүшлеит.

Алтшәа ҳамоуп, атағы:

- хықәкылеи, ажанрқәеи рыла еиңшым асахъаркыратәи исахъаркырам атексткәа рыпхъара;
- азызырфәеи атекст хықәкыс ирымоу аилкаара;
- атекст ахықәки азызырфәеи ахәшьара рытара;
- дзыпхъаз атекст ағы еиликааз ма изеильмекааз, иғәагпхаз ма иғәампхаз, дазхәыцны ахцәажәара;
- дзыпхъаз адырра аидеиа хада аилкаареи, афакткәеи ахәшьаратареи реиөаргылареи, ахыркәша рзықаттареи;
- афырхатса рхымғағпаша ахәшьаратара;
- ажәабжъ зхәо, иконкремту афырхатса дышрызнықәо аарпүшра;
- афырхатса рхымғағпаша ағытга аилкаара, ахатә ңышәа адхәалара;
- зегъ реиха бзия иибо ашәкы, ашәкәығы, афырхатса рыхщәажәареи

илшозар.

Алъсау VII 8. Атасы, атекст иконкремту ахықәки азызыраңзәен ишенидхәалоу еиликааует.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст ахъзи атекст атаки ишенидхәалоу ахцәажәара;
- асахъаркыратә Ҧұтамтағ адиалоги, адунеихәагъышышеи, асиужети, ацәанырреи рфунқия ахцәажәара;
- арғиамтағ автор ицәанырра зеипшроу аилкаареи, апхъағ интерес зыдхәало азгәатареи;
- афырхада рхағесахъақәа раптцарапа ахархәагақәа зеипшроу аилкаара;
- апхъағ интерес изцәыргарағы агазет хархәагас иамоу азгәатара;
- информациятә статиағы хадара злоу абзаци, ацхырааратә абзацқәеи реилкаара;
- аидена хада аилкаареи, еиуеипшым асахъаркыратә детальқәа аидена хада аарпшра ишацхраая аилкаареи

илшозар.

Алъсау VII 9. Атасы атекст аилазаашьатәи абызшәатәи қазшьарбагақәа анализ рзиуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- еиуеипшым афункциятә стильқәа ралкаареи рқазшы агәатареи;
- атекст ахәаакәа инрытқакны, атекст афункциятә стильқәа ралкаареи уртрызкра ахцәажәареи;
- ажанрқәа рыла еипшым атекстқәа ихадоу релеменқәа ртқакы аарпшреи алкаареи;
- апхъағ афақти агәаанагареи еиғызшо афразақәеи ажәақәеи рыпшашареи реилкаареи;
- астилистикатә еффектқәак рыпшашареи реилкаареи;
- арғиамта ацәанырра азто ажәақәеи афразақәеи реилкаара;
- асахъаркыратә сахъақәеи (айғырпшра, аметафора) уртабызшәатә қазшьарбагақәеи реилкаареи, атекст ағы архәақәа раарпшреи;
- асиужет ағиара ашыапшарпшакәа иахъалаго ма иахъынцәо, убри азы рхы иадырхәаз амаркеркәа зеипшроу аарпшра;
- атекст актәи ма ахъятәи ахағағы изеитахъоу аилкаара; аексперимент амбағара, актәи ахағақынты ахъятәи ахъ аиагара, иаиуа аеффект ахцәажәара;
- қатарба аамтақәа аексперимент рзымбағара;
- азызырғаңзәа рзы анырра змоу атекст ахархәагақәа ралкаареи рыхцәажәареи;
- атекст ағы абызшәа иконверсиатәым ахархәара амзызқәа рыхцәажәара

илшозар.

Алъсау VII 10. Атасы апхъара ахықәкы изааигәоу астратегиақәа ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- ашәкәы аилкааразы, апхъара адырратә хархәагақәа рхархәара;
- иконкремту адыррақәа рыпшашары, ирласны атекст апхъареи, ихадоу ажәақәеи, ахқәеи, апараграфқәа рыхъжқәеи рыпшашареи;
- ибзианы аилкааразы, атекст ұшыала апхъареи, ахәтақәак реитапхъареи;
- азызырғаңзәа рәпхъа ақәғылараан ибжы рдуны апхъареи, аматериал шидыруа аарпшреи;
- атасы, изымдыруа ажәақәа ртқакы аилкаара амзызла апхъараан еиуеипшым астратегиақәа рхархәара;
- ажәа өңіркәа рыла ажәар аиқыршәара

илшозар.

Ахырхарты: Ағора

Алъсау VII 11 Атасы еиуеипшым ахықәккәа рзы асыратә тексткәа иаңиттоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- дзыпхъяз ашәкәы, дызхәаңшыз аспектакль ирызкны ихатә гәаанагара ағора;
- агазет ағы икыпхъу агәаанагара адғылара ма ағагылара; ахатә позиция ашықырбәзәара;
- ашколтә газет азы информациятә статиа ағреи, иатаку астили аформеи рыхчареи;

- азыргаратә текст афра;
 - аусуратә текст афра;
 - аинструкция афра;
 - аитахәара асахъала атексткәа рыбра;
 - аитахәаратә текст алагамта өбака-хъяка версиак раңтара
- ильтозар.

Алъсуа VII 12 Атсаы, ахықәки азызырғацәеи инрықәырғышны, асыратә текст аформеи астили алихуенит.

Алтшәа ҳамоуп, атсаы:

- иқәлацәа адгаларақәа ахъриито, бзия иибо ашәкәы азы алагалажәа афра;
 - еиуеиңшым апозициақәа рұқынты, иааркыаңы, дзыпхъяз ашәкәы атакы афра;
 - аклишеқәеи, аштампқәеи рыда еиуеиңшым адресатцәа рзы адныхәаларатә ма аапхъаратә ашәкәкәа рыбра;
 - еиуеиңшым азызырғацәеи рзы азыргаратә тексткәа рыбра;
 - ахәычкәеи адұцәеи рзы туорыжк афра;
 - астиль Ңсахны, ибыза, ашәкәы автор, афырхатца ма идыру ауағы иаҳ асалам шәкәы афра
- ильтозар.

Алъсуа VII 13 Атсаы асыратә текст аиқаашьеи апъкарақәеи абызшәатә нормақәеи ихъюит.

Алтшәа ҳамоуп, атсаы:

- абзаци аилазаашья арбагақәеи ииашаны рхархәара;
- ипъкааны ажәахә аиқәыршәара, хәтак ақынты даға хәтак ахъ аиасразы ииашоу ажәақәа (үи аамыштыахъ, зны, анағс...) рхархәара;
- еиуеиңшым атипқәеи, аилазаашьеи ауреи змоу ахәоукәа рхархәара;
- адиалоги ацитатақәеи раан аатғыларатә дыргақәа ииашаны рхархәара;
- ипъиоу ипъиам ажәахә адыргақәа ииашаны рыбра;
- ағышаапъкарақәеи апунқтуациеи рыхъчара

ильтозар.

Алъсуа VII 14 Атсаы асымта иаҳа аеффект аиурц азы , асыратә стратегиақәа ихы иаирхәөйт.

Алтшәа ҳамоуп, атсаы:

- афра далагаанза, азызырғацәеи ахықәки ралкаара; аматериалқәа реизгара;
- атекст аплан ашъақәыргылара;
- атекст раңхъазатәи авариант афра;
- еиуеиңшым аресурсқәа (ажәар, ашәкәыпхъарт) рхархәара;
- ииғуа атекст арееири, атакытәи астильтәи аелементкәа рхархәареи;
- азә ицхыраарада или уадафрада атыхәтәөнтәи аредақциа аус адулара ма еғырт рыхъираарала апунқтуациатәи, астилисттәи аорфографиатәи агхақәа рырееира;
- артсаы ицхыраарала агхақәа рыриашара

ильтозар.

АПРОГРАММА АТСАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атакы иашъатакны:

1.Айнформация (адырра) аилкаара, анализ азур, ахәшъаратара Ихадоу атематика:

Атеқсті абызшәеи реидхәалара. Аграмматика атараан, афунқиатә-семантикатә азнеишья аихаракра; абызшәа аурокқәа раан, абызшәа асистема ахцәажәареи аквалификациеи маңара ақәымкәа, ацәажәаратә ахасабтә ианаалаша, ииашоу, астилистика змоу абызшәатә-сахъарбаратә хархәагақәа рыпшашаара. Аграмматикатә материал астандарт иашьашаалоу ацәажәаратә ахасабтәқәа инрыққырғышны иалхтәуп.

Атематика:

Аңсуа бызшәа иазку азеипш дыррақәа. Аңсуа бызшәа аңсабара. Адуней абызшәақәа рыйжъара аңсуа бызшәа атып.

Аңсуа бызшәа аштыбыжътәи аилазаашь. Аштыбыжъ. Асахъаркыратә текст аштыбыжътәи еиқекаара: аллитерация, асонанс, арифма. Арифма асахъақәа, арифматара. Аштыбыжъи атаки. Аштыбыжъқәа рыбра тәкылатәи афунқиция.

Аинтонация. Аинтонация ашьататә аелементқәа: алогикатә ақәйбәбәара, аатғылара, амелодика, ацәажәара атемп, абжы атембр; асинтақсистә конструкцияқәа ринторациатә схема. Асахъаркыратә пәннамта аинтонациатә анализи иткааны аңхъареи.

Алогикатә ақәйбәбәара. Атеқст ағыи ихадоу атыпқәа ралкааразы ахәоу ағы ажәа алогикатә ақәйбәбәара.

Аатғылара (апаузы). Аатғылареи уи атаки. Алогикатәи аңсихологиатәи аатғыларақәа. Ағыратә текст ағы аатғылара азгәтара.

Ағыратә текст аграфикатә-сахъарбаратә хархәагақәа. Ағыратә текст аилазаашь. Ажәақәеи аңаахәақәеи ртып. Авизуалтә еффектқәа: атеқст арғышзара, ашифт аңсахра.

Аорфография. Аорфография атасқәа рыхъчара – ағыратә текст иақәнаго ақазшыарбагақәа. Аорфографиятә жәар. Асахъаркыратә-сахъарбагатә метод еипш, аорфография айлыргара.

Апунктуация. Апунктуациеи атаки. Апунктуациеи аинтонациеи. Апунктуация адыргақәа астилистикатә лшаракақәа. Асахъаркыратә-сахъарбагатә метод еипш, апунктуация дыргақәа мапрыцәкра.

Алеқсикология. Аңсуа бызшәа ажәахырәниаратә үйдарақәа. Ажәахырәниаратә модель. Ажәа асахъаркыратә текст ағы. Ажәа аиагаратә тәкы. Асингнимкәеи, аомонимкәеи, антонимкәеи, адиалектизмкәеи, ажаргони, архаизмкәеи, анеологизмкәеи, азанааттә лексыкеи, асахъаркыратә текст ағы рхархәареи.

VII акласс ағы аморфологиатә зтаарақәеи, ахызыжы, ахызыңынхәреи, ақаттарбен егырт ажәахәа хәтакәеи асахъарбаратә лшаракақәеи ирызку азтаарақәа ртсоит, IX акласс ағы – асинтақсистә аилазаашь асахъарбаратә лшаракақәа.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспектқәа (азтаарақәа)

Ихадоу аилкаарақәа: өүрхәалатәи ағыратәи акоммуникация. Акоммуникативтә ұғылазаашь. Акоммуникативтә ахасабтә. Акоммуникация адресат. Акоммуникация ахкқәа: иофициалым, иофициалу. Ацәажәашь. Өүрхәалатәи ажәахәа: абжы, аинтонация, ажест, амимика. Азызыға өхкык. Өүрхәалатәи ажәахәа астратегиақәа. Аңхъара: адырратәи, аттааратәи, аттаратәи.

3. Атеқст, абызшәатә ак еипш

Ихадоу аилкаарақәа. Атеқст. Атеқст атема, ахъз, ихадоу ажәақәа, аидея хада, аинтонация, адиалог, амонолог, ажанр, астиль, ажәахәа атипқәа. Атеқст аитаҳәара.

Ажәахәа афунқиатә типқәа. Ахцәажәара, аитаҳәара, ахәапшра.

Атеқст афунқиатә типқәа. Аиәцәажәаратә (ашәкәи абыза иахъ, аиәцәажәара, адискуссиа); аттарадырратә; аофициалтә-усуратә; асахъаркыратә; апублицистикатә.

4. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпәшреи

Абызшәатәи алтературатәи аматериалқәа астандарт иашьашаалоу ахасабтәқәа ирхыпшны иалхтәуп. Атасы алтературатә пәннамта игәағхароуп, дзыпхъяз ахцәажәареи айлыргареи итххароуп. Рағхъяза иргыланы, дзыпхъяз еиликаароуп, анағс, иара интерес имоу атема иазкызароуп, атыхәтәаны, иалкаау аилазаашь амазароуп.

Апоетикатә пәннамтақәа ирылхтәуп аштыбыжътәи еффектқәа змоу атеқстқәа, урт абызшәатә-сахъарбаратә хархәагақәа: арифме, асонанси, алтерациеи ртцара иацхрааует.

Ажанртә қазшыарбагақәа рыла, VII акласс ағы амифкәеи, алакәкәеи, ашьахәынтақәеи, ажәабжъкәеи, ановеллақәеи, ажәамаанақәеи ажәенираалақәеи ртцааразы адгалара қаңтсоит.

Алтературадырратә аспектқәа. Арифма, аритм, алтерация, аиғырғышра, аметафора, еиуеипшым афунқиатә стилькәа; атеқст афунқиатә типқәа; афоризм; асахъаркыратә текст ағы абзац атакы; астилистикатә еффектқәа еиғызкаау аахъарбаратә(?) хархәагақәа.

VIII АКЛАСС

Ашықәс антиамтастәи алтшәақәә

Ахырхарта:		
Ажәаҳәа	Апъхара	Ағра
Апъсуа VIII 1. Атасы иконкремту азтаара ахцәажәара дазызырғуеит, азызырғаңца рәапхъя ихатә гәаанагара ааирғышуеит.	Апъсуа VIII 5. Атасы, иконкремту азтаарақәа рыхцәажәара иззку атексткәа дрыпхъоит, дзыпхъаз иззны игәаанагара ааирғышуеит.	Апъсуа VIII 10. Атасы игәаанагара ағыратә текст ағы иааирғышуеит, аргументкәа рхархәарала, иконкремту азтаарақәа дрыхцәажәоит.
Апъсуа VIII 2. Атасы, аоратор икәгылара дазызырғуеит, азызырғаңцеи инрықәырғышны, ахәшьара итоит	Апъсуа VIII 6. Атасы, атексти, иконкремту ахықәки, азызырғаңцеи реидхәалара анализ азиуеит.	Апъсуа VIII 11. Атасы, азызырғаңцеи ахықәки инрықәырғышны, ағыратә текст аформеи астили алихуеит.
Апъсуа VIII 3. Атасы азтаара ахцәажәареи ашьататә қазшъарбагакәа ралкареи рхархәареи илшоит.	Апъсуа VIII 7. Атасы, арғиамта азкра ихадоу аспекткәа анализ рзиуеит.	Апъсуа VIII 12. Атасы, хыла еипшым атексткәа раңцаразы, абызшәатә-грамматикатә структурақәеи аметодкәеи рхархәара илшоит.
Апъсуа VIII 4. Атасы жәала акәгылара астратегиақәа ралхреи рхархәареи илшоит.	Апъсуа VIII 8. Атасы, абызшәатә қазшъарбагакәа идьруеит, атекст аилазааша ахцәажәараан рхархәара илшоит.	Апъсуа VIII 13. Атасы, ағыратә текст иаха аеффект аиурц азы, ағыратә стратегиақәа рхархәара илшоит.
	Апъсуа VIII 9. Атасы апъхара ахықәки аарпұшразы иатаху астратегиақәа (адырратәи, атцааратәи, аттаратәи) рхархәара илшоит.	

Ашықәс антиамтастәи алтшәақәәи аиндикаторқәеи

Ахырхарта: Ажәаҳә

Айсуа VIII 1. Атасы иконкремту азтаара ахцәажәара дазызырғуеит, азызырғаңа рәапъхъа ихатә гәаанагара аайрпүшкеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- иконкремту азтаарақәа рықәыргылареи, ари азтаара иаңкны егырт рәаанагара азызырғреи;
- иақәнагоу ашықәырбәбәагақәа ирышьатакны ахәыщреи, дзызхәыщуа ииашаны аарпүшреи;
- ахәыщраан иақратәу аихшыала ақатца;
- ахатә гәаанагара арбәбәаразы, аинформациятә хытхыртакәеи, афактқәеи, астистикатә дырракәеи рұқынты ацитатақәа рхархәара;
- атекст аәы иаагоу апроблематә зтаара аицакрала аарпүшра;
- иконкремту азызырғаңа рзы хыла иашьашәалоу атекст атъшаара;
- азтаара азбара алтернативтә варианктә рзызырғора ма раарпүшра; ахатә шықәырбәбәагақәеи агәаанагарақәеи раарпүшра

ильтозар.

Айсуа VIII 2. Атасы аоратор иқәгылара дазызырғуеит, азызырғаңаи аҳасабырбеи инрықәырпүшни, ахәшьара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- егырт рхы иадырхәо абызшәатә-стилистикатә хархәагақәеи, агәаанагара аарпүшраан рыхәшьшара тарақәеи иахынжаинаало ашықәыргылара;
- алеқсикеи, афразеологиямкәеи, асинтаксистә конструкцияқәеи егырт абызшәатә дыргақәеи рыла азызырғаңа зеиңшроу аилкаара;
- ауаәы ацәажәараан ихы иаирхәа абызшәатә хархәагақәеи атемеи, ахықәки азызырғаңаи шейдхәало аилкаара;
- аиәцәажәаран, зегъ реиха ипсыңеу, аинтерес злам ахәтакәа ралакаара

ильтозар.

Айсуа VIII 3. Атасы азтаара ахцәажәара ашьататә қазшьарбагақәа ралкаареи рхархәареи илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- өүрхәалатәи ацәажәаразы иқазшьарбагоу абызшәатә хархәага хадақәа реилкаареи рхархәареи;
- ажәахәа қазшьарбагас иамоу абызшәатә-грамматикатә формақәа дырзызырғыны реиेырпүшреи рхархәареи;
- ахцәажәаразы иқазшьарбагоу афункциятә стиль абызшәатә қазшьарбагақәа реиेырпүшреи рхархәареи;
- ацәажәара ахықәки иаха ибзианы иаазырпүшса ариторикатә фигурақәа ралкаара;
- ахатә ажәахәаи афигуралтә хәамтакәеи, асахья-символқәеи ралкаареи рхархәареи

ильтозар.

Айсуа VIII 4. Атасы ажәахәкетца астратегиақәа ралхреи рхархәареи илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- аиәцәажәаратә текстқәа рзызырғреи, азызырғаңа рзы аныппа змоу атаратцаратә хархәагақәа рхархәареи;
- азызырғаңа рәапъхъа, адырра өыци ихадоу агәаанагареи раарпүшра, еиуеиңшым ақәырпүшрақәа: атон айсахреи, ацәажәара аласреи, абжы ахаракыреи рхархәара;
- азызырғаңа инрықәырпүшни, иконкремту атекст армазеири азызырғаңа ринтерес аарпүшразы еиуеиңшым аметодқәа рхархәареи

ильтозар.

Ахырхарта: Апъхвара

Апъсуа VIII 5. Атасы, иконкремту азтааракәа рыхцәажәара иазку атексткәа дрыпъхьоит, дзыпъхъаз иазкны игэаанагара ааирпүшует.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- дзыпъхъаз атест аёы апроблематә зтаара апъшаареи аилкаареи;
- ихатә дышәа инақәырпүшны, атекст аёы иаарпүшыз ихадоу азтааара ахцәажәара;
- атекст аёы иаарпүшу ихадоу апроблема амзызкәа рыйтцаара;
- атекст аёы иаарпүшу адискуссиатә проблема атыпъкәтцара альтернативтә варианткәа рыйшаара;
- еимактәйс икоу зтаара азбара авариантцыпъхъаја адгыларазы, ашыақәырпүбәнгагақәа рыйшаара;
- еиуеипъшым авторцәа иаңыртказ, еипүшу апроблемақәа ирызку атексткәа реиөырпүшреи реиөаргылареи;
- ахатә позиция арбәбәаразы, атекст аёы иаарпүшу апроблема иазкны еиуеипъшым агәаанагаракәа рхархәара;
- атекст аёы иарбоу аморалтә-етикатә проблема иазкны ахатә гәаанагара аарпүшра

ильтозар.

Апъсуа VIII 6. Атасы, атексти, иконкремту ахықәки азызырәцәеи реидхәалара анализ азиуеит

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст аилазашьеи ахықәки шениаалоу аилкаара;
- иконкремту азызырәцәа рзы автор ныррас имоу, ари анырра шааирпүшуа ахцәажәара;
- автор ихықәкы еилкааны, афырхацәа рөказшьеильркаара аметодкәа рыхцәажәара;
- атекст адизайн, азызырәцәеи ахықәки шениаало ахцәажәра;
- еиуеипъшым асахъаркыратә деталькәа, ихадоу аидея аарпүшра ишацхраауа ахцәажәара

ильтозар.

Апъсуа VIII 7. Атасы, арәиамта азкра ихадоу аспекткәа анализ рзиуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- арәиамтаә иарбоу аамтеи, атыпү, акультуратә-социалтә қөыпъшылареи рыхцәажәара;
- арт афақторкәеи арәиамта атаки реидхәалара;
- аконтексттә факторкәа рыйсахра арәиамта атакы шапъсахуа ахцәажәара;
- аконтексттә факторкәа рыйсахра апъхъағ интерпретация шапъсахуа ахцәажәара;
- аконтексттә факторкәа апроблема атакы аилкаареи, азбареи рзы рнырра ахцәажәара

ильтозар.

Айсуа VIII 8. Атасы, абызшәатә қазшьарбагақәа идыруеит, атекст аилазааша ахцәажәараан рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст иаха аеффект азто, интерес атазато асахъаркыратә методқәа ралкаара;
- асахъаркыратә хархәагақәа ахәшьара рytarei, арғиамта даәа интерпретацияе урт рроль ахцәажәареи;
- ацәаныра аарпъшразы рхы иадырхәаз атехникатә методқәа ралкаареи рыхцәажәареи;
- хықәкылатәи алексика алкаареи, уи атакы ахцәажәареи;
- абызшәатә-грамматикатә формакәеи аилазаашеи атекст интерпретация ишадхәало ахцәажәара илшозар.

Айсуа VIII 9. Атасы айхъара ахықәкы аарпъшразы иатаху астратегиақәа (адырратәи, атцааратәи, атаратәи) рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст аәы изеильмкааз ахәтақәа деитарыпъхойит;
- интерпретация азуразы атекст аәы ихадоу атыпъкәа иатишьуеит;
- амаркирра ахатә система ахархәара;
- атекст аәы иаагоу адыррақәа цқья реилкаара;
- атекст аәы ихадоу адыррақәеи аидениақәеи ралкааразы, атцаарақәа реикәыпъхыајара асахъала, ахыркәшеси аграфикатә схемақәеи рхархәара

илшозар.

Ахырхарты: Аәра

Айсуа VIII 10. Атасы асыратә текст аәы игәаанагара аайрпъшүеит, аргументқәа рхархәарала, иконкрету атцаарақәа дрыхцәажәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- апроблема иадхәалоу атцаара иазкны аилкаантцеи, агазеттә статиеи, имариоу апроекті, аәхәэндиеи рыфра;
- афақтқәеи, астатистикатә дыррақәеи, еиуеипъшым ахытхыртакәеи инрықәырпъшны, апроблема аилкаареи, игәаанагара аәреи, уи арбәбәаразы аргументқәа ралхреи;
- апроблема иазку асахъаркыратә текст (асахъантса, асценари, ажәабжы хәычы) айттара;
- ихатә хъаагареи иныррақәеи инрықәырпъшны, асыратә текст айттара;
- айстазааратәи алитетуратәи айышәа инақәырпъшны, иконкрету апроблема иазкны ахатә гәаанагара аарпъшра

илшозар.

Айсуа VIII 11 Атасы, азызырәңәеи ахықәки инрықәырпъшны, асыратә текст аформеи астили алихуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- еиуеипъшым азызырәңәеи ахықәки ирышьашәалоу ахархәагақәа (ашәкәыфы ма ауаажәлларратә усзүә игәаанагара аарпъшра, ацитата аагара) ралкаареи, рхархәареи;
- азызырәңәеи рыхреи рдырреи инрықәырпъшны, атекст аформатара;
- иконкрету апроблема иазкны еиуеипъшым апозициақәа инрықәырпъшны, еиуеипъшым азызырәңәеи рзы аәра;

- хықәкыла еиуеиңшым аprobлемақәа ирыдхәалоу азтаарақәа ирызкны адиррақәа раарпъшра илшозар.

Айсуа VIII 12 Атасы, хыла еиуеиңшым атексткәа раңтараразы, абызшәатә-грамматикатә аилазаашьеи аметодқәеи рхархәара илшоит

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- ақаттарба аамтақәеи аркынаа аформақәеи ииашаны рхархәара;
- апунқтуациеи ағышынгықарақәеи рнормақәа рыхчра;
- ихыпъшу ахәоукәа рцынхәрас, адирра аилкааразы, чыдалатәи ажәақәа рхархәара;
- ахцәажәареи аргументкәеи рыхәшьаратаратә лекцикеи асинақсисттә аилазаашьақәеи ииашаны рхархәара;
- алаңшхаратә тексткәа раңтараан, иатаху абызшәатә-грамматикатә аилазаашьеи ахархәагақәеи рхархәара

илшозар.

Айсуа VIII 13 Атасы, асыратә текст иаҳа аффект аиурц азы, асыратә стратегиақәа рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст атипи, атематикеи ралхреи, иңдиу ахықәки азызырғаңа ртаххарақәеи инрықәырпъшны аплан аиқәыршәареи;
- аматериал алхреи, аплан ишану еиңш агәыпъқәа реиекаареи;
- атекст ағы тақылатәи аилазаашьатәи асаҳы змоу арееирақәа рықатцара;
- арәниамтаә апунқтуациеи, аграмматикатә агхақәеи рырееира; атәымтә ажәақәеи аорфографиятә жәарқәеи рхархәара;
- ихатә позиция аарпъшраан, ашәкәысөңәа рцитатақәеи, асхемақәеи, афотосахъақәеи, ақазаратә пәннамтақәеи рхархәара;
- атексткәа рыпътареи, ркыпъхреи, презентацияқәа рырмазеирии рзы акомпьютертә технологияқәа рхархәара

илшозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атакы иашъатакны:

1. Айнформация (адирра) аилкаара, анализ азура, ахәшьараңара

Ихаду атематика:

Айсуа бызшәа иазку азеиңш дыррақәа. Абызшәа закәу, уи азкрас иамоу; абызшәеи ахәыщреи; абызшәеи ажәақәеи; абызшәатә таацәарақәа; ааңсуа бызшәа хылтшытрала изааигу абызшәақәа; айсуа литературатә бызшәеи адиялекткәеи.

Алеқсикологиатә аспекткәа: иңдиу алеқсика, ажәа иңиам ма иңиоу атакы ахархәара; атакызатә ма атакыраңа змоу ажәақәа; афразеологиямкәа. алитеттура иатданамкәа аформақәеи, ажаргони, аварвариизмкәеи иконвенционалым ахархәара аспекткәа; ажәар аус адулара.

Аграмматикатә аспект. Ахызжеи ақаттарбеи реидхәалара; ахызжеи ақашшарбеи; ахызжеи ахыпъхъазархъзи; арабатә хызыңынхәракәа, ацәажәараан урт рхархәара аспекткәа; ақаттарба аамтақәа; аамтеи ахтықәеи реишштарғылашья аазырпъшу абызшәатә-грамматикатә акрақәа; атакхарақәа аазырпъшу аформақәа; ақаттарба ахағәеи ахызңынхәракәеи; аимадареи уи иадхәалоу ағышынгықарақәеи.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспекткәа (азтаарақәа)

Ихадоу аилкаарақәа: өырхәлатәи ағыратәи акоммуникация ганкалатәи ганрацәалатәи анормақәа; акоммуникативтә аҳасабтә; акоммуникативтә тагылазааша аелементкәеи, урт рызкратә хырхартакәеи; өырхәлатәи акоммуникация ивербалым аметодкәа; акоммникация ахккәа; иофициалу, иофициалым.

Ажәаҳә атипқәа. Ахцәажәара, адискуссиа.

Атекст асахъақәа. Алапъшхаратә сахья змоу атекст; аилкаантса, агазеттә статия, имариуaproект, айлыркааратә сахья змоу атексткәа, асценари, ажәабжы хәычкәа.

Астратегиақәа. Азызырареи ацәажәареи рстратегиақәа; апхъара астратегиақәа, афра астратегиақәа.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпъшреи

Абызшәатәи алитетуратәи аматериалқәа астандарт иашьашәалоу аҳасабтәкәа рыла иалхтәуп. Алитетуратә пәтамта иабзоураны, атасы арефлекстә хәыщыша ицароуп; асахъаркыратә хәыщыша апъышәа ағиара, ахатә гәаанагара аарпъшра атакхара.

VII акласс ағы еипштәкъя, ари аетап ағғы апрограмма шыатас иамоуп ағысуа аклассикатәи, хаамтаztәи ашәкәығареи, атәымтә литературеи иреибүу аптамтақәа ртара.

IX АКЛАСС

Ашықәс антәамтазтәи алтцшәақәа

Ахырхарта:		
Ажәаҳә	Апхъара	Афра
Ағысуа IX 1. Атасы, еимактәис икоу ма аprobлематә зтцаарақәа ирызкны адырракәа дырызырысует, азызырәцәа рәапхъя еиуенпъшым агәаанагарақәа цәыригоит.	Ағысуа IX 6. Атасы, аprobлематә ма еимактәис икоу аздцаарақәа ирызку атексткәа дрыпхъоит, дзыпхъаз азы ихатә гәаанагара ааирпъшует.	Ағысуа IX 9. Атасы, аprobлема ма аимак ирызку игәаанагара афра илшоит; урт ирызку еиуенпъшым агәаанагарақәа реихшылара илшоит.
Ағысуа IX 2. Адискуссиа алахәығәцәа рцәажәаша дазызырыны, акоммуникативтә аҳасабырбеи азызырәцәеи инрықәырпъшны, ахәшьара аитоит.	Ағысуа IX 7. Атасы, атекст аилазааша айлыркаразы, абызшәатә қазшыбарбагақәа рхархәара илшоит.	Ағысуа IX 10. Атасы еипшым агәаанагара ма адеталтә дырра ифуеит.
Ағысуа IX 3. Атасы еипшым атексткәа рбызшәатә хатәчыдарапқәа дрыхцәажәоит.	Ағысуа IX 8. Атасы, апхъара ахықәки иашьашәалоу астратегиақәа рхархәара илшоит.	Ағысуа IX 11. Атасы, ахықәки, азызырәцәеи инрықәырпъшны ағыратә текст аформеи астили, ралхра илшоит.
Ағысуа IX 4. Атасы адискуссиеси аимаки рышататә рбызшәатә қазшыбарбагақәа еиликааует, рхархәара илшоит.		Ағысуа IX 12. Атасы, ағыратә текст аилазаашеи абызшәатә нормақәеи ихъоит.
Ағысуа IX 5. Атасы, адискуссиеси аимаки рстратегиақәа рхархәаша дахцәажәоит.		Ағысуа IX 13. Атасы, афра иаха ибзианы аикәыршәаразы, ағыратә стратегиақәа рхархәара илшоит.

Ашықәс антәамтазтәи алтүшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхарта: Ажәахә

Аңсуа IX 1. Атасы, еимактәыс икоу ма проблематә азтаарақәа ирызкны адиррақәа дырзызыреует, азызыреңәе рәаңхъа еиуеиңшым агәаанагарақәа цэригоит.

Алтүшәа хамоуп, атасы:

- проблематә азтаарақәа ирызку өүрхәалатәи ажәахә архиараан, иконкрету азызыреңәе рсоциалтә-культуратә интерескәеи, адиррақәеи ахшың рзыштыра;
- еиуеиңшым ахархәагақәа рыла өүрхәалатәи ажәахә ақны ихаду атыпқәа ралкаара;
- аргументация еиуеиңшым аформақәа рхархәара;
- ахцәжәараан, аинформациатә хытхыртакәеи, асахъаркыратә тексткәеи, астатистикатә дыррақәеи рұқынты ацитатақәа рхархәара;
- өүрхәалатәи ажәахә ақынты проблематә зтаара иазку агәаанагарақәеи аргументкәеи ралкаареи, аргументация ахәшьаратареи;
- иааирпәшыз проблема иазкны егырт ргәаанагарақәа дырзызыреңы, ақәшахатхара/акәшахамхара/егырт ргәаанагара ахшың азымшыра илшозар.

Аңсуа IX 2. Адискуссия алахәысәе рцәажәашы дазызыреңы, акоммуникативтә аҳасабырбеи азызыреңәеи инрықәырпәшны ахәшьара итоит.

Алтүшәа хамоуп, атасы:

- өүрхәалатәи атекст ағы, зызбара уадау проблема аилыркаареи ахцәжәареи;
- агәып ағы имбапысса адискуссиақәа раан ихатә позиция аарпышреи, згәаанагарақәа еиңшым ауаа азтаарақәа рзықәыргылареи;
- егырт ргәаанагара ииашаны аилкааразы, азтаарақәа рықәыргылара (ииашаны еилыскаазар,...);
- өүрхәалатәи атекст ағы иаарпыш агәаанагарақәа еиуеиңшым аконтексткәа рыла рыхцәажәара;
- адраматә монолог ма аролтә текст асахъала еиуеиңшым агәаанагарақәа ахатә интерпретациала раарпышра;
- ателе-арадио аиәцәажәарақәеи, ақәгыларақәеи рзызыреңора аамыштыахь еиңшым агәаанагарақәа рызхәыцра;
- еиуеиңшым агәаанагарақәа рыхцәажәараан, аудио ма авизуалтә хархәагақәа рхархәара илшозар.

Аңсуа IX 3. Атасы еиуеиңшым атексткәа рбызшәатә хатәчыдарапқәа дрыхцәажәоит.

Алтүшәа хамоуп, атасы:

- дыззызыреңыз атекст ауағы исоциалтә-культуратә интерескәеи, идырреи, игәаанагарақәеи рзы нырас иамоу ахцәажәара;
- адискуссиақәеи, адебаткәеи, аполитикатә/ариторикатә ақәгыларақәеи, адраматә монологи рбызшәатә еффекткәа ралкаареи, ахәшьара рытареи;
- азызыреңәе рсоциалтә-культуратә интерескәеи, рдырреи, рдунеихәапшыши инрықәырпәшны, темак иазкны ауағы ибызшәа шиғсахуа ахцәажәара;
- ағыратә форматк ақынты даға ағыратә форматк ахъ иасраан, абызшәахы иасуа, өүрхәалатәи ажәахәазы иқазшыарбогу адиргақәа реилыркаара;

илшозар.

Аңсуа IX 4. Атасы адискуссиен аимаки рышыататә рбызшәатә қазшыарбагақәа еиликааует, рхархәара илшоит.

Алтүшәа хамоуп, атасы:

- енгішым агәаанагара аарғышраан, акоммуникациатә ақасабырбеи, ахықәки азызырғацәеи инрықәырғышны, ашъақәырғәбәратә абызшәатә формулақәеи, ариторикатә фигурақәеи ралхра;
- апрофильрацә змоу атекст ахцәажәараан, иашьашәалоу абызшәатә структурақәеи амоделькәеи ралкаареи ииашаны рхархәаре;
- айкратәра инақәырғышу ахцәажәараан, иашьашәалоу абызшәатә-грамматикатә конструкцияқәеи, аидхәалагақәеи, алеқсикеи ииашаны рхархәара;
- аиндүқциатә ахцәажәаразы иқазшыбарбагоу абызшәатә структурақәеи, амоделькәеи, алеқсикеи ииашаны рхархәара

ильтозар.

Аңсуа IX 5. Атқасы, адискуссиеси аимаки рстратегиақәа рхархәашъа дахцәажәоит

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- азызырғацәа заанаты рыттаара, ақегылара аплан айқәыршәара, арольтә тексткәа рагътара, арепетициақәа рхысра, аргумент агәатара;
- азызырғацәа ринтерес иаха арбәбәаразы еиуеиңшым ахархәагақәа рхархәара;
- азызырғацәа рыхәөйтразы, ақәөйттра лас: адискуссия ма аимак рзы иатаху аргументкәа ралкаареи рхархәареи, азгәатакәа рцәыргареи;
- адискуссия ма аимак алахәығацәа ицәырыргарц ирылшо аргументкәа заанат реилкаареи, заанат атаккәа рымазеири;
- ағагыларатә аргументкәа рзызырғораан, аконтраргументкәа рымазеиразы ихадоу, ашьататә азгәатарақәа рықаттара;
- азызырғацәа ринтерес иаха арбәбәаразы, еиуеиңшым ахархәагақәа рхархәара

ильтозар.

Ахырхартә: Аңхъара

Аңсуа IX 6. Атқасы, аprobлеметә ма симактәыс икоу азтцаарақәа ирызку атексткәа дрыпхъоит, дзыпхъаз иазкны ахатә гәаанагара аайрпүшүеит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- еиуеиңшым аудадафра змоу атексткәа рыхъхъара;
- дзыпхъаз атекст ағы иаарпүшу еиуеиңшым агәаанагарақәа дышрызынықәо аарпүшра;
- автори, асахъаркыратә фырхатеи ргәаанагарақәеи, аепоха атоурыхтә позицииеи, акультуратәи, алитетуратәи атрадициақәеи инрықәырғышны, асахъаркыратә пүтамтағ иаагоу аимак/апроблема ахәшъаратара;
- апрессеи, аелектронтә тексткәеи рыхъхъара, иаагоу аргументкәеи агәаанагарақәеи ахәшъара рыхтара;
- дзыпхъаз атекст ағы иаарпүшу еиңшым агәаанагарақәа еиңшым апозициақәа рұқынты рыхцәажәара;
- дзыпхъаз атекст ағы иаарпүшу агәаанагарақәеи, аңстазааратә пышәеи, егъырт алитетуратә пүтамтақәеи (афильмкәеи) реидхәалара

ильтозар.

Аңсуа IX 7. Атқасы, атекст аилазаашъа аилыркааразы, абызшәатә қазшыбарбагақәа рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- абызшәатә-грамматикатә структурақәеи, аметодқәеи, темак иазку еиуеиңшым атексткәеи реиөырпүшра;
- еиуеиңшым атексткәа рөы атиптә методқәа ма ахыпшрақәа реиөырпүшра;
- атекст ағы иааршу агипотеза ахцәажәареи, агәаанагара аазырпүшua асинтаксистә конструкцияқәеи, ажәа-еидхәалагақәеи ииашаны рхархәареи;

- ахцәажәара аихшыаала аазырпүшуа абышшәатә-грамматикатә конструкцияқәа рдырра;
- автор изы иқазшыарбагоу ажәахә ма ахтысқәа рыхцәажәара, атекст ағырызгәатара;
- егырт ражәахә атекст ағы шаарпүшу (иңиу/иңиам) аилкаареи, иалху аформа аеффектра ахцәажәареи;
- атекст апъцаразы рхы иадырхәаз асахъаркыратә-сахъарбаратә методқәа ргәатареи, урт рхықәкы аилкаареи;
- автор иажәахә ахатәчыдарақәеи, хықәкыла ихы иаирхәо ажәақәеи, афразақәеи реилкаара илшозар.

Аңсуа IX 8. Атасы, апъхъара ахықәкы иашьашәалоу астратегиақәа рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст дүкәа рапъхъараан, иғәапъхаз атыпъкәа реитапъхъареи, антамтақәа рықатцареи, ихадоу агәаанагарақәа ралкаареи, атекст иаҳа ибзианы айлыркаразы, азтаарапқәа рықәыргылареи;
- арғиамта ахъзи, аиллиустрациақәеи, асхемақәеи, даға шрифтк ала иқатцуо азгәатакәеи ииашаны реилкаареи рхәархәареи;
- атекст ағы иаагоу идырым адырракәа рыңабыргра ашықәыргылара; аус ридулареи реилкаареи рзы азтаарапқәа агәйлбаара;
- хадара злуу адырракәеи аидеиақәеи аус ридулареи реилкаареи рзы, асхемақәеи, адиаграммақәеи, ахъыцратә хсаалақәеи рхархәара илшозар.

Ахырхарты: Афра

Аңсуа IX 9. Атасы, апроблема ма аимак иазкны игәаанагара афра илшоит; урт ирызку еиуеипъшым агәаанагарақәа реихшъалара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- альтернативтә гәаанагарақәа анализ рзызуа, иконкрету атема ма азтаара иазкны афынта апъцара;
- ихатә гәаанагарақәа рышкәырбәбәаразы аргументқәа раагара;
- асахъаркыратә текст ағы иаарпүшу аидеиақәеи апроблемақәеи рыйхәыцра;
- афынтаә аепизодқәеи, асахъаркыратә деталькәеи, афырхацәа рхымбағшашьеи, рәказшықәеи, рәданыррақәеи, рудунеихәапъшашьеи инрықәырпүшны, асахъаркыратә текст аидеиа хада ахцәажәара;
- иара иғәапъхо аформала, дзыпъхъаз атекст ағы иаарпүшу апроблема ахцәажәара;
- ихатә гәаанагареи иемоциатә-психологиатә азнықәашьеи раарпүшразы, афырхацәа реиөүрпүшратәи реиөаргыларатәи ақазшыарбарақәа рапъцара;
- дзыпъхъаз атекст аконтекст ағъсахрала, уи еипүшу апроблема иазкны ажәабжы өыц апъцара илшозар.

Аңсуа IX 10. Атасы еипъшым агәаанагара ма адеталтә дырра иәуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- иашьашәалоу амодельла, амини-дискуссиағ изыхцәажәаз аимактә зтаара иазкны адырратаратә ахасабырба аикәыршәара;
- иашьашәалоу аформа атаны, атасацәа рдискуссиатә клуби, акласстә еизареи уб.егъ. аилатәарақәа рыпқаантца аикәыршәара;
- иконкрету ахасабтә азы еиштаргылоу, еилкаау аинструкциақәа (аексперимент ма адебатқәа шымбағатәу) реикәршәара;
- ашколтә усмбағатәкәа ирызкны арепортаж-хөйчы афра;
- ашколтә газет азы аххәаатә сахъа змоу асттия афра;

- еиуеиңшым акыпхъратәи аелектронтәи адыррақәа рхархәарала, аилкааратә сахья змоу атексткәа рыфра;
 - егырт ргәаанагарақәа раарпъшреи рыхцәажәареи
- ильтозар.

Аңсұа IX 11. Атқасы, ахықәки азызырғаңеи инрықәырпъшны асыратә текст аформеи астили ралхра илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- афраан, азызырғаңеи рықератәи, рсоциалтәи, ркультуратәи, егырт афонқәеи ахшыға рзыштыра;
- еиуеиңшым азызырғаңеи ринтересқәеи ртаххрақәеи инрықәырпъшны, атекст атип алхра;
- иконкремту ахықәки инақәырпъшны, атекст атип аңсахреи, типк ақынты даға типк ахь аиагареи;
- азызырғаңеи рхатәчидаралқа инрықәырпъшны, аинтерес злуу еиуеиңшым ахархәагақәа ралхра илшозар.

Аңсұа IX 12 Атқасы, асыратә текст аилазаашьеи абызшәатә нормақәеи ихъчиот.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- еиңшым ағаанагарақәа рығразы, иңдиу алеқсики, атерминкәеи, афразақәеи ралхра;
- иашшәалоу абызшәатә формулакәа рыла иконкремту ағаанагара қыдала алкаара;
- ахцәажәараан, иашшәалоу асинақсисттә конструкцияқәа рхархәара;
- еиуеиңшым ахцәажәарақәа ағырала раарпъшразы, аидхәалагақәеи, аграмматикатә формақәеи, амодалтә элементкәеи рхархәара;
- ағаанагара иалкааны аарпъшра, аидхәалареи аиштаргылареи рхархәара;
- абымтағ, өүрхәалатәи ажәаҳәазы иқазшыбарбагоу ивербалым аелементкәа еиқратәны раарпъшра илшозар.

Аңсұа IX 13 Атқасы, абымта иаҳа ибзианы аиқәыршәаразы, асыратә стратегиақәа рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- еиңшым ағаанагарақәа презентациязы аплан аиқәыршәара;
 - еиңшым ағаанагарақәа раарпъшразы, аргументкәа реизгареи гәйпі-гәйпіла ршареи;
 - иконкремту азтаара иаңкны азызырғаңеи ирызцәырттырц иқало азтаарақәа, заанаты рынтара;
 - презентация амбағараан, даға гәаанагарал атак азықатцааразы итаххо аматериалқәа (ацитатақәа, еиуеиңшым аттаағаңәа ргәаанагарақәа, атоурыхтә факткәа), заанатырымазеири;
 - абымта арееира амзызла, арениамта аңхъареи, атехникатә агхақәа рырееири, ажәар ахыраарала аформақәа ргәатареи; изымдыруа атерминкәа ралкаареи;
 - ақласс ағы ибжы рдууны абымта аңхъареи, иқартқо азгәатақәа рыла, уи арееири
- ильтозар.

АПРОГРАММА АТҚАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атқакы иашшатакны:

1.Айнформация (адырра) аилкаара, анализ азурда, ахәшьараңа

Алеқсикологиатә аспекткәа: асинонимиеси антонимиеси; афразеологиямкәеи ишьақәгылоу ажәеицакракақәеи; аетимология.

Аграмматикатә аспект. Ақаттарба аконструкцияқәеи имариоу ахәоукәеи; ахәоу ағы ақаттарба ажъаратә роль (ахағытә хырыпъшра); еилу ахәоу ағы ақаттарба аамтақәеи, аркынаатә формақәа реидхәалара азтаареи (ианаамтаз дааир, ағыны сипылын...); апреверби уи афункцияқәеи; азхәаа-азхәеи ахызыжка ахәақәтцеи реикәшәара; ахызытәи азхәадатәи ахәоукәа рсахъаркыратә функция; аинформация аилкаареи асубиекттә аизықазашьеи аазырпъшша ицэтәымху ажәақәа; аноминалтә хәоукәа; амонотонтәи адинаникатәи ажәаҳәазы иқазшыбарбагоу асинақсисттә конструкцияқәа.

Ажәабжытәи, азтцааратәи, ағышшаралатәи ахәоуқәа реилазаашь; имарио инеитцихым ихыпшым, ахыпшратә ҳәоуқәа ашьататә дыргакәа; ацәажәаратәи, аттцааралырратәи, асахъаркыратәи, асоциалтә-усуратәи, апублицистикатәи астиль азы иқазшъарбагоу асингисттә конструкцияқәа; ипшио ма ипшиам ажәахәа; абышьаңқарақәеи аорфографиеси рнормақәа.

Еилалоу ахәоуқәеи урт ртунқциақәеи; аидхәалагақәа рроль имариам ахәоу аәы; ахәоу аграмматика иреихајоу акра еипш, аха атекст алингвистика зегъреиха имариоу акра; абзац. Ахцәажәареи аитахәареи рсингисттә. Урт рхатәчыдаракәа. Аиқратәра иашьатакны ахцәажәаралы иқазшъарбагоу асингисттә конструкцияқәеи, аидхәалагақәеи, алексикие.

2. Абышшәа акоммуникативтә аспекткәа (азтцаарақәа)

Ихадоу аилкаарақәа: агәып аәы имбаңысуа адискуссиеси уи астратегиақәеи, адискуссиағ ацәыргаразы еипшым агәаанагарақәа реизгара, адраматә монолог, арольтә тексткәа, аиәцәажәара ателехәапшразы ма арадио азы, атексті аконтексти, атексті афонтә дырреи; адискуссиақәеи, адебатқәеи, аполитикатә/ариторикатә ақәгыларақәеи, адраматә монологи, азызырғақәеи уи асоциалтә-культуратә интерескәеи уб.ит. Ахцәажәареи ахцәажәара ахкәеи: амзыз-айхшъаалатәи, аиқратәра иашьатаку, аидукциатәи, иконкрету азызырғақәа рхықәки, рсигналтә-культуратә ағаражареи, рхатәчыдаракәеи, ринтерескәеи инықәырғышны, өырхәалатәи ажәахә армазеиреи ацәыргареи.

3. Асахъаркыратә текст аилкаараеи ахатә гәаанагара аарпышреи

Аттара ари аетап аәы, ақератә психологияи интеллекттә алшарақәеи инрықәырғышны, иаха иуадәу, еиуенпшым алтературатә материал алхтәуп.

Иалху асахъаркыратә тексткәа, аәар рыйтцааратәи, рырғиаратәи, рсахъаркыра-естетикатәи ағама аәиара иацхраароуп.

Алитературатә тексткәа актуалтә проблемтика ирызкызароуп, еипшым агәаанагарақәа раарпышра рылшарц азы, аәар, дара рзы ихададоу, интерес злоу азтцаарақәа рыхцәажәара ртцароуп.

Артагашәкәы иалазароуп еиуенпшым аепохақәа инрыцаку алтературатә тексткәа. Урт рыйбозурула, аәар, алтературағ иаарпышу иконкрету проблема еиуенпшым акультуратә контекст аәы рыххәыцра, рыхцәажәара ртсоит.

Аәар, асоциокультуратә феномен еипш, алтература иақны атеориятә дыррақәак рымазароуп, абзазаратә лабәабареи асахъаркыратә хытхәақәеи реиәаргылара рылшароуп.

Ари аетап аәы ҳаамтаэтәи аյсуа литературатә пүтамтақәа маңара ракәымкуа, атәымтәылатә литературатә пүтамтақәагы рдыруазароуп.

Х АКЛАСС

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақә

Ахырхарта:		
Ажәахәа	Апъхара	Афра
Апъсуа X 1. Атасы ақласстәи ашколтәи адискуссиакәа дрылахәүп.	Апъсуа X 6. Атасы, еиуеипьшым атексткәа дрыгъхьюит, урт рызкrei реиқаашьеи анализ рзиуеит.	Апъсуа X 11. Атасы, еиуеипьшым ахықәккәа рыла, еиуеипьшым азызырғәцәа рзы апътамта ифуеит.
Апъсуа X 2. Аимак аан атасы иашшәалоу атекст изааигәаны, ажәахәа аетикатә нормақәа ихъчиит.	Апъсуа X 7. Атасы, атекст ағы афактәи, аконцептуалтәи, имажоу адырракәа еиқаиргъшуюйт.	Апъсуа X 12. Атасы, иаагоу ахықәккәи ма модель инәкәырғышы, асахъаркыратә текст иағыткоит.
Апъсуа X 3. Азыттырғәа рөағъхья адырратә ақәгылараан, өырхәалатәи акоммуникация аеффекткәа рырбәбәара ахархәагақәа ихы иаирхәоит.	Апъсуа X 8. Атасы, жанрла еипьшым арғиамтакәеи, апублицистикатә жәабжықәеи дрыгъхьюит, ихатә гәаанагара ааиргъшуюйт.	Апъсуа X 13. Атасы, хытхыртак ма өбақа-хъяқа хытхыртакәа ирышьатакны атаратә реферат ифуеит.
Апъсуа X 4. Атасы, икәлаңәа өырхәалатәи рықәгыларақәа ахәшьшарақәа ритоит.	Апъсуа X 9. Атасы, жанрла еипьшым асахъаркыратә пәтамтакәа дрыгъхьюит.	Апъсуа X 14. Атасы икоу атасқәа рыла атекст аконспект ифуеит.
Апъсуа X 5. Атасы, иашшәалоу өырхәалатәи астратегиақәа ихы иаирхәоит, еиликаауеит.	Апъсуа X 10. Атасы, апъхара ахықәккәи иашшәалоу астратегиа ахархәара анатаху идыруеит.	Апъсуа X 15. Атасы дзыгъхаз ашәкәи ма асахъаркыратә пәтамтазы аххәа ифуеит.
		Апъсуа X 16. Атасы, абымта иаха ибзианы аикәыршәаразы, афра астратегиақәа ихы иаирхәоит.

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхарта: Ажәахәа

Аңсуа X. Атасы ақласстәи ашколтәи адискуссиақәа дрылахәуп.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- адискуссиаан, ағып ирзеиңшү ма ихатә позициа аарпышра;
- ихатә гәаанагара иалкааны аарпышра;
- аргументкәа рыла ахцәажәареи, еиқратәу ахшылкаа ақаттареи;
- ихатә гәаанагара арбәбәразы, еиуеиңшым ахтыңыртақәа рұқынты афақтқәеи ацитатақәеи рхархәара;
- ацәажәараан иконкремту атема ахцәажәареи, егырт азеиңшү зщаарақәа рыхцәажәаразы мапкреи;
- адискуссиағы адоминантә тың ғанкылара итыхымкәа, ихатә гәаанагара ахъчара;
- иашьашәалоу атаси аетикети рыхъчарала, амини-дискуссия анапхгара азурға

ильтозар.

Аңсуа X 2. Аимак aan атасы иашьашәалоу атекст иазааигәаны, ажәахәа аетикатә нормақәа ихъчоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- “азыңқъара” атактика ахархәареи атезискәа рықырыгылареи;
- доппонентзар, “аиеи, аха...”, “ахәтақәа рыла ашареи” “аихшылареи” амоделькәа рхархәара;
- абжы, амимикеи, ажестикулиации рхылатышра;
- аоппонентцәа икорректны рызыңқъареи, даға гәаанагарак азызырғареи аконструктивтә атак ақаттареи ильтозар.

Аңсуа X 3. Азызырғаңәа рәаңхъа адырратә ақәғылараан, ғырхәалатәи акоммуникация аеффекткәа рырбәбәара ахархәагақәа ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- азызырғаңәа рұкны аимадара аиқаара;
- азызырғаңәа рзы адырракәа реилкаара армариара (информация ахәтақәа иңиданы ралкаара; ағырпұштәкәа раагара; темак ақынты даға темакахъ аиасра алкаара);
- азызырғаңәа рыхшығыштыра аиура;
- ихадоу ахақәкы алкаара;
- адырра атакы иақны ахатә позициа аарпышра ильтозар.

Аңсуа X 4. Атасы, иқәлацәа ғырхәалатәи рықәғыларақәа ахәшьара ритоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- ажәахә аллагалажәа аеффектра ахцәажәара;
- ажәахә ашьататәи ахәта ибзианы иаҳынжаарпұшыз ахцәажәара;
- ажәахә атыхәтәантәи ахәта аеффектра ахцәаера ильтозар.

Аңсуа X 5. Атасы, иашьашәалоу ғырхәалатәи астратегиақәа ихы иаирхәоит, еиликаауеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- азызырғаңәа рзы анырра змоу ивербалу ахархәагақәа реилкаара;
- азызырғы иқәөйтракәа реилкаареи, иатакны астратегиақәа рхархәареи;
- азызырғаңәа рәаңхъа дыққылаанжа, атексти авизуалтә материали рымазеири, арепетиция ахысреи;
- иқәғылараан ақәениара изаазгаз ма изаазымгаз афакторқәа анализ рзура, атасы иқны ақәғылара аплан ахысра

ильтозар.

Ахырхарты: Аңхъара

Аңсуа X 6. Атасы, еиуеиңшым атексткәа дрыпхъоит, урт рызкреи реиқаашьеи анализ рзиеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст акомпозиция ахцәажәара; атекс зеипъшроу: арәиамта, ахәоу, апрозаикатә цәахә ма афрагмент - азгәатара;
 - атекст автор ихағы, (актәи ма ахпәатәи) азгәатареи, атекс ахатәчыдаракә рыхцәажәареи;
 - атекст ағы аектор иажәахә ма ахтысқә рызықәашь иаххыңыхъашәо ахәтақә ралкаара;
 - егырт ражәахә шаарпъшу алкаареи, ари аформа аеффектра ахцәажәареи;
 - ажәахә атип аилкаара;
 - атекст ағы иаагоу аидхәалагақә ахәшьара рытара;
 - афункциялтә стиль алкаара;
 - атекст ағы автор ихы иаирхәаз асахъаркыратә-сахъарбаратә хархәагақә рыхцәажәара
- ильтозар.

Альсуа X 7. Атасы, атекст ағы афакттәи, аконцептуалтәи, имазоу адыррақәа еиғаирпъшүеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атекст ақынты афакттә дыррақәа (ахтысқә ахымғағысуа атығи, аамтеи, алахәылацәи ирызкны) рылбаара;
- асахъаркыратә ма исахъаркырам атексткәа рұқынты аконцептуалтә дыррақәа ралбааразы, еипъшым астратегиақәа (асахъаркыратә текст ағы автор иплан гәеитоит: алирикатә пассажкәеи, ахтысқәеи, афырхада ахәшьара рытара уб.егь.) рхархәара;
- атекст ағы имазоу адыррақәа реилкаара ильтозар.

Альсуа X 8. Атасы, жанрла еипъшым арәиамтақәеи, апублицистикатә жәабжъкәеи дрыпъхьоит, ихатә гәаанагара аайрпъшүеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- арәиамта иабзоураны изцәрытсыз ацәанырракәа, ахәыцракәа рыхцәажәара;
- арәиамта автор ма афырхатца иғәаанагарақәа рыдгылара ма рығағылара (ихатә гәаанагара интқааны аарпәразы, атекст ақынты ацитатақәа аайгоит);
- арәиамтағ иаарпъшу ахтысқәеи ипъстазааратә пәышәеи излеипъшу ма излеипъшым ахцәажәара ильтозар.

Альсуа X 9. Атасы, жанрла еипъшым асахъаркыратә құтамтақәа дрыпъхьоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- арәиамта агәтанытә аидея/апроблематика аарпәшра;
 - аимактә тәгылазаашь дазхәыцны, афырхада гәып-гәыпла ршара;
 - арәиамта акомпозициатә хатәчыдаракәеи; хадара злоу аепизодқәа реизықазаашькәеи; арәиамта аструктуратә елементкәа (аекспозиция, апролог, аепилог) ртакы рыхцәажәара;
 - ажәабжытә құтамтақәа рәы асиужет ағиара ашыапәарпәсакәа (аикәхәала аартра, ахтысқәа рәиара, акульминация, аикәхәала аркра) ралхра;
 - арәиамтағ афырхатца иаарпәшра аметодқәа (апатрет, апеизаж, интериер, афырхатца иажәахәа) рыхцәажәара;
 - автор иажәахә ахатәчыдаракәа: асахъаркыратә-сахъарбаратә методкәеи, арәиамтағ урт рызкрей рыхцәажәара;
 - арәиамтағ иаарпъшу ахтыс/аимак/апроблема интерпретация иахылтца, автори, ажәабжъхәафи, афырхадаи рпозиция ма рдунихәаңышыашь аилкаара;
 - алирикатә құтамтағ асубиекттә аилкаареи / ма асахъаркыратә құсарықәа рызхәыцреи;
 - асахъаркыратә құтамтағ, атоурыхтә контексти ҳаамтазтәи ахтысқәеи реидхәалара
- ильтозар.

Аңсуа X 10. Атасы, апхъара ахықәкы иашьашәалоу астратегиа ахархәара ианаңаху иңдеует.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- апхъара еиуеипшым аметодқәа рхархәара: адирратә апхъара, атцааратә апхъара, ихадоу адиррақәа реилкааразы апхъара;
- амаркирра еиуеипшым аметодқәа рхархәара;
- идырым ажәақәа ртакы аилкааразы, еиуеипшым ахархәагақәа рхархәара;
- алексикатә тәәхы артбааразы, ажәарқәа реикәыршәара;
- аконцептуалтә ма афакттә аганахъала хадара злоу ацитатақәа атекст ақынты ралбаареи, азгәатарақәа рзықатцаареи илшозар.

Ахырхартта: Афра

Аңсуа X 11 Атасы, еиуеипшым ахықәккәа рыла, еиуеипшым азызырғацәа рзы апщамта иңдеует.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- афра далагаанжа, ахықәки азызырғацәеи зеипшроу аилкаара;
- ахықәки азызырғацәеи, урт ирышьашәалоу астили ралхра;
- ахықәки азызырғацәеи ирышьашәалоу ахытхыртакәа ралхреи рхархәареи;
- аусуратә вариант анағзара аамыштыхъ, ағымта арееириеи аус адулареи илшозар.

Аңсуа X 12. Атасы, иаагоу ахықәкы ма модель инрықәырғышны асахъаркыратә текст иаптиңит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- иаагоу аморалтә сентенциазы аиллиустрация ақатцааразы, ажәамаана афра;
- иаагоу алагамтала, ажанр ақыдаракәа ахшығ рзыштыны, апщамта (ажәабжъ, ановелла, алакә, ажәамаана, ажәенираала, апиеса) анағзара;
- арәиамтә антәамтә ахатә версия/аверсиакәа рәиара;
- иаагоу ахъзи, атемеи, аидеи ма афабулеи ирышьатакны асахъаркыратә текст апщара;
- еицирдүруа арәиамтазы апародия афра;
- ұыхытәи аепохакәа раан иапщаз еицирдүруа афабула, ҳепохашқа аиагареи, иөңиу асоциалтәи атоурыхтәи аконтеңст иашьашәаланы асиужет апщареи;
- иаагоу арифматә жәақәа рхархәарала, апоетикатә ұтамта афра

илшозар.

Аңсуа X 13 Атасы, хытхыртак ма өбака-хъяка хытхыртакәа рыла атаратә реферат иңдеует.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- атема алхра;
- ахытхыртакәа рыпъшаареи аус ридулареи;
- ареферат аплан аикәыршәара;
- иашьашәалоу астандарт ахъчарала, ареферат афра;

- статаик инақәырпәшны ареферат афраан, иаагоу асхема: алагалажәа (астатия ахъз, иахъкыпхызы, ианбакыпхызы, автор изку адырракәа, астата атема, автор иалихыз аттаара, аргументация аметод) ахъчара; астатақы иаарпәшү ихадоу азтцаарақәеи, апроблемақәеи, алкаақәеи реикәыпхызајара; урт рұқынты зегъ реиха ихадоу анализ рзура; ахәшьара ыттара илшозар.

Аңсұа X 14 Атасы икоу атасқәа ирышъатакны атекст аконспеккт исуент.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- аконспеккт ала ису атекст адырракәа (автор, ахъз, атыжъра ашықәс) ыфара;
- аконспеккт қайдаанжа, атакы иаҳа ибзианы аилкааразы, атекст аитапхъара;
- аконспеккт ашъата – аплан афра;
- аконспеккт ақатцараан, адақъағ ацтцақәа рзы атыпқәа рааныжъра;
- атекст аперифраз (иажәақәа ыла афра) ақатцара

илшозар.

Аңсұа X 15 Атасы дзыпхъаз ашәкәы ма асахъаркыратә құтамтазы аххәаа исуент.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- дзыпхъаз атекст иабзоураны изцәыртцыз ацәанырракәа рыхцәажәара;
- арәиамтағ иибаз апроблема аарпәшреи; автор игәаанагара ағағылара ма адғылара;
- афырхатқәа дышрызынкөо аарпәшра;
- иконкрету апқұтамтағ игәапхо ма игәампхо аарпәшра;
- зегъ реиха игәапхаз атып ахқәажәара;
- игәаанагара арбәбәаразы, атекст ақынта ацыптәахақәа ығара

илшозар.

Аңсұа X 16. Атасы, асымта иаҳа ибзианы аиқәыршәаразы, афра астратегиақәа ихы наирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- аидеиақәа ырғениара (аидеиақәа ырғениаразы еиуенпәшым атехника: ахытхыртқәа ыпхъареи ажурналисти тәздеаракәеи уб.итп.) ахархәара;
- заанат аматериалқәа реизгара (арәиамтақынты ацитатақәа, аттааңцәа ргәаанагарақәа, атоурыхтә фактқәа...);
- ахытхыртқәа ралхреи ахәшьара ыттареи. Рхархәараан ахытхыртқәа ызғатара атасқәа (ацитатақәа ығара, аперифраз, арезиуме ақатцара) рхархәара;
- асымта арееиразы апхъара, агхақәа ырғениира, ажәарла аформақәа ргәатара;
- акласс ағы (аттаңцәа ма итаңцәа рәапхъя) ибжы рдумы асымта апхъара, урт ргәатарақәа ахшығ ызыштыра;
- атыхәтәантәи авариант аредактира аан, асымта аитапхъареи, ахшыңцак агәатареи, иреиңү авариантла апсахреи;
- ацитатақәа ығара атас ахъчара (ацитатақәа артәниқәа ртафра, автори адақъеи ызғатара)

илшозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атакы иашъатакны:

1.Атекст афункцияләт анализ; атекст астилистика

Атекст зыхъзу: абызшәеи атексты реизышәара. Абызшәеи ажәахәеи. Атексти ажәахәеи. Ахәоуқәа тақылатәи реидхәалара атипқәа: еибарку еидхәалареи, аицтәаратә еидхәалареи. Ажәахәеи ахәоуқәа реидхәалара аметодқәа: алеқсикатә аитахәарақәа, ахызцырхәрақәа, асинонимтә лексика.

Атеқст ақрақәа. Ахәоу, еилоу асintaқсисттә ак. Апрозатә строфа акомпозиция (алагара, абжъаратәи ахәта, антәамта). Афрагменти уи асахъақәеи. Ахы – атеқст астрруктуратә хәта. Абзаң – атеқст акомпозициатә ак. Абзаң атипқәа.

Аилазашьала, ажәахәа атипқәа ркласификатиа: актәи ахағы иажәахәа, ажәахәа азкратә стиль ахатәчыдарақәа. Аббатәи ахағы иажәахәа, ажәахәа азкратә стиль ахатәчыдарақәа. Ахұматәи ахағы иажәахәа, еиуенішым астилькәа рөи ажәахәа ахархәара.

Дағағзы ихәамта ацәыргарала, атеқстқәа ртипқәа ркласификатиа: ипъиоу ажәахәа, ипъиам ажәахәа, ихағытәым-ипъиоу ажәахәа. Урт рфункцияқәеи, рстилистика тә хатәчыдарақәеи рхархәара асферақәеи.

Иеңеңәажәо ауаа рхыпъхъазара инақәыръшны, атеқстқәа ртипқәа ркласификатиа: амонолог, астрруктуратәи астилистика тә хатәчыдарақәа. Амонолог асахъақәа. Адиалог, астрруктуратәи астилистика тә хатәчыдарақәеи, ахархәара асферақәеи, аполилоги.

Ажәахәа афунқциатә типқәа. Ахөйлара, астрктуратәи астилистика тә хатәчыдарақәа. Аитахәареи, уи астилистика тә функцияқәеи. Ахцәажәара, астилистика тә хатәчыдарақәеи, уи ахықәки. Ажәахәа афунқциатә стилькәа реилалара асахъарқыратәи апублицистикатәи ажәабжъкәа рөи.

Ахәоукәа реидхәалакәа ртипқәа инрықәыръшны атеқстқәа ркласификатиа. Атеқстқәа еибарку аидхәалареи, еицтәру аидхәалареи, еилоу аидхәалареи рыла реизшара.

Атеқстқәа рфункция-стилистика тә типология. Ацәажәаратәи, атцаарадырратәи, аофициалтә-усуратәи, асахъарқыратәи, апублицистикатәи ажәахәа.

Аиндивидуалтә стиль. Цьюкы риндивидуалтә стиль ақазшъарбара. Абзаци аиндивидуалтә стили.

2. Асахъарқыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпәшреи

Асахъарқыратә пәннамта өүрхәалатәни абыратәни анализ ахъазыруа ақнитә, ақынбәзәара қатоуп адепталтә анализ азы, иалхтәуп иалкаау астрруктура змоу атеқст хәычкәа. Уи азы иалххыр ҳалшот 20-тәи ашәышықәса алагамтазтәи ағысуа литературатә пәннамтақәа, урт аихабыратә аклассқәа рөи иддирцоит. Астандарт ағыи иаарпәшү ахасабырбақәа ирнықәыръшны, атематикатә, ажанртә ма егырт апринципқәа рыла, еиуенішым аамтакәа ирытканакуа алтература алхра қалоит.

3. Атеқст атипқәа

Ацәажәаратә (адискуссия, өүрхәалатәи ажәахәа); атцаарадырратә (атарадырратәи атцаарадырратә-публицистикатә статиақәа, ареферат); апублицистикатә (аессе, агазеттә статиақәа, еиуенішым аамтакәа ирытканакуа апублицистика; абиография) текстқәа; асахъарқыратә пәннамтақәа (ажәенираала, ажәабжъ, ановелла, апоема)

XI FRKFCC

Ашықес антәамтазтәи алтшәақәа

Ахырхарта:		
Ажәахәа	Апъхъара	Афра
Апъсуа XI 1. Атасы, иконкремту ахықәкыла иконкремту азызырәцәа рәапъхъа аргама ажәахә(өырхәалатәи ақәгылара) қайткоит.	Апъсуа XI 5. Атасы, еиуеипьшым апериодқәа раантәи атексткәа дрыпъхъоит, урт рөи иаарпъшү адырракәеи, атемақәеи, аидеиақәеи апроблематикеи анализ рзиуеит.	Апъсуа XI 9. Атасы, ағырала асахъаркыратә пътамта анализ азиуеит.
Апъсуа XI 2. Атасы аргама иқатоу ажәахәкәа дырзызыруеит, акритикатә ахәшьшара ритоит .	Апъсуа XI 6. Атасы, атекст аинтерпретацияан, асахъаркыратә ма исахъаркырам аелементкәа рхы ишадырхәаз дахцәажәоит...	Апъсуа XI 10. Атасы, еиуеипьшым аессеқәа ифуеит.
Апъсуа XI 3. Атасы, аргама иқәгылара иаха аеффект аиурцазы иатаху ахархәагақәа илихуеит, рхархәара илшоит.	Апъсуа XI 7. Атасы, асахъаркыратә пътамтағ абызшәа ахархәагақәа рфункцияқәа анализ рзиуеит.	Апъсуа XI 11. Атасы, дзыпъхъаз ашәкәы ма асахъаркыратә пътамтазы арецензия ифуеит.
Апъсуа XI 4. Атасы, аргама иқәгылараан, өырхәалатәи акоммуникация астратегиақәа ихы иаирхәоит.	Апъсуа XI 8. Атасы, апъхъара иеффекту астратегиақәа алихуеит, ихы иаирхәоит.	Апъсуа XI 12. Атасы, еиуеипьшым исахъаркырам атексткәа ифуеит.
		Апъсуа XI 13. Хыла еипьшым атексткәа рапъцаразы, атасы иашьшәлоу абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа ихы иаирхәоит.
		Апъсуа XI 14. Атасы абымта иаха ибзианы аиәкааразы, афра астратегиақәа ихы иаирхәоит.

Ашықес антәамтазтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхарта: Ажәахәа

Апъсуа XI 1. Атасы, иконкремту ахықәкыла иконкремту азызырәцәа рәапъхъа аргама ажәахә(өырхәалатәи ақәгылара) қайткоит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- аргама ақәгылара ахықәкы (азызырәцәа рәапъхъа адырракәа рцэыргара/апровоцирра ..) заанат азхәышреи, атекст атипи, абызшәеи ралхреи, иконкремту ахасабырбала өырхәалатәи ақәгылара атекст ашықәыргыларе;
- азызырәцәа ҳасаб рзура (азызырәцәа изустцәоу, рсоциалтә-культуратә интерескәеи ртаратырра ағаражареи уб.ег.);
- заанат еиқәыршәаз апланла ажәахә ақатцара;
- дзыхцәажәо азтцааракәеи, апроблемақәеи, рхықәки инткааны, иалкааны раарпъшра;
- иконкремту атема ачыдаракәа ирышьшәалоу атерминкәеи, афразакәеи рыла ацәажәара;

- аидея хада ашықтырбейлареи, ихате гәанагарақеи ихесиңрақеи раарпешреи рзы, асахъаркырате пәтамтақеи, атцаарадыррате литератури, алитетурате критикеи еиуенпешым информациате пресурскәи рхархәара;
- еиуенпешым аиекаарате моделькәи рхархәара (аиөирпешра - аиөаргылара; ахронологиате еиштаргылара; ақөпшыларате лагылазаашь; амзыз -аихшыала; ахадара ағаңзара; проблема – атыпкәтцара);
- аиммитиате ҭагылазаашькақәи реалахәара

илшозар.

Айсуа XI 2. Атсаы аргама ажәахәкәа дырызызыруеит, акритикате ахәшьара ритоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсаы:

- ақегыларақеи, агәанагарақеи, адырра өыцкәеи, адокументтә материалкәеи рзызырыреи, урт рөи изыхцәажәоз агипотезкәеи агәанагарақеи ирызкны ахате гәанагарақәи раарпешреи;
- ихате ажәахәи, егырт ражәахәи рқынте аихшыалақәи рықатцара;
- атекст алагалажәаे аидея хадеи, ихадоу атцааракеи, проблематикеи шааршыу ахцәажәара;
- алагалажәеи атекст ахәта хадеи реизықашьара зеипшроу азхәыца;
- өирхәалатәи атекст ағыи иаагоу ахшыолкақәеи, атекст ахәта хадеи шеинаало ахцәажәара

илшозар.

Айсуа XI 3. Атсаы, аргама ақегылара иаҳа аеффект аиурц азы иатаху ахархәагақәа алихуеит, рхархәара илшоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсаы:

- өирхәалатәи абызшәа ариторикате хархәагақәа рхархәареи реилкаареи;
- азызырыца ринтерес аарпешреи, апроцесс реалархәра амзызла адиалог алагареи;
- азызырыцәа рзы анырра амзызла еиуенпешым аметодкәа рхархәара;
- акатегориате тон ихы иамырхәакуа, ихате гәанагарақәа раарпешразы, аинтерпретацияқәа раңза змоу афразакәа рхархәара;
- азызырыцәа рзы анырра амзызла, ақегылара антәамтаз, хадара злоу амоменткәа даеазнык иеффектни рейтажәара

илшозар.

Айсуа XI 4. Атсаы, аргама ақегылараан, өирхәалатәи акоммуникация астратегиақәа ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атсаы:

- ихы иаирхәаз информациате хытхыртакәа ртилкәа реиөирпешра, иаҳхәап, CD-ROM, аинтернет, атцаарадыррате статия, агазеттә шәкәи ахәшьаратара;
- азызырыцәа реапхъя дыққегылаанҗа, заанат атекст афореи, арепетициақәа рхысреи, презентациязы ацхыраарате материал архиареи;
- ашыатате идея ма адырра анализ азуразы, еиуенпешым амбакәа рыла иатаху аматериалкәа рыпшаара;
- астратегиақәа злашьакәдышрбәбәо адыргакәа рышьатақәа реилкаареи, ахцәажәара аиштаргылашь ахәшьаратареи рзы, өирхәалатәи ақегылара азызырыраан еиуенпешым астратегиақәа рхархәара;
- ашыататеи аперифериатәи аидеяқәеи, еиуенпешым акатегориақәа рыла адыррақәа ршареи, реиштаргылара аиекаареи рзы аннотацияқәа рықатцара;
- азызырыцәа аинтерес рызцәыртцыр азы, ианатаху, заанат ирмазеиз атекст ацынхәрас аимповизация ақатцара

илшозар.

Ахырхарта: Айхъара

А҃суса XI 5. Атқасы, еиуеипьшым апериодқәа ирыцанакуа атексткәа дрыпъхъоит, урт рөы иаарпъшу адыррақәеи, атемақәеи, аидеиақәеи аprobлематикеи анализ рзиуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- иконкремту аепоха алитетуратә темақәеи, аидеиақәеи, аprobлематикеи аинформация ачыдарапқәеи ишхәақәнатцо ахцәажәара;
- иконкремту аепохазы иқазшъарбагоу адыргақәеи, алитетуратә пътамтақәа рөы иаарпъшыз аprobлематика атыпқәеташьязы урт рнырреи ахцәажәара;
- периодк иацанакуа атексткәа рөы иарбоу аprobлемақәеи, атемақәеи, аидеиақәеи реиेырпъшра-реиेаргылара аганахъала анализ рзура;
- еиуеипьшым аепохакәа ирыцанакуа атексткәа ирзеипьшу аидеиақәеи, аprobлемақәеи, атемақәеи реиेырпъшреи реиеаргылареи;
- акультуратә контекст ала, аепохазы иқазшъарбагоу атемақәеи, аидеиақәеи, аprobлемақәеи ахәшьара рытара;
- еиуеипьшым арениамтакәа рөы иконкремту аепохазы иқазшъарбагоу атемақәеи, аидеиақәеи, аprobлемақәеи ралкаареи, аепохазы иқазшъарбагоу а҃сарапқәа рыла акәымкәа, анеитралтә позициақынтә ахәшьара рытареи

иилшозар.

А҃суса XI 6. Атқасы, атекст интерпретацияан асахъаркыратә ма исахъаркырам аелементкәа рхы ишадырхәаз дахцәажәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- атекст аиқаашья ахатәцыдарақәа рыхцәажәара;
- алитетуратә жанркәа рчыдаратә дыргақәа инрықәырпъшны арениамта ажанр аилкаара;
- аполижанртә пътамтағ еиуеипьшым ажанркәа рзы иқазшъарбагоу адыргақәа рыпъшаара;
- аепикатәи асценатәи ажәабжықәа реиеаргылара, урт рхатәцыдарақәа рыхцәажәара;
- атекст ағы асахъаркыратә аимак ағиара ашыапқәарпъсакәа ралкаара;
- арениамтағ аилазаашьятә елементкәа (аекспозиция, апролог, аепилог, аретроспекция) рыхцәажәара

иилшозар.

А҃суса XI 7. Атқасы, асахъаркыратә пътамтағ абызшәа ахархәагақәа рызкракәа анализ рзиуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- асахъаркыратә пътамта астиль аазырпъшуа абызшәатә фигурақәа: афонологиатә фигурақәа, асемантикатә фигурақәа, асинтақсистә фигурақәа рызкра ахцәажәара;
- ажәеинраала арифматә формеи аемоциатә интонациии реиेырпъшра;
- аштыбжытәи аеффекти ажәеинраала агәалақазаареи рышъакәргыларазы, аритми аритм азкрай реилкаара;
- ажәеинраалағ аевфония апътара ахархәагақәа рыпъшаареи ралкаареи;
- автор иметафора ахцәажәара;
- асахъаркыратә текст ағы абызшәатәи асахъаркыратәи атқакы аарпъшра иарбанзаалак ахархәагақәа рыхцәажәара;
- ажәеинраала аштыбжытәи, иара убас, егырт аеффекткәеи шъақәзыргыло, еилкаам, асахъаркыратә тәккы змоу афразақәа анализ рзура;
- абызшәатә нонсенс ацхыраарала иаарпъшу асахъаркыратә тәккы ахцәажәара

иилшозар.

А҃суса XI 8. Атқасы, апъхъара иеффекту астратегиақәа алихуеит, ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атқасы:

- апъхьара ахықеки аарпъшреи, иашьашәалоу астратегиақәа рхархәареи (иаххәап, ашәкәы иазкны адыррақәа иоурц азы, автор ихъзи, ашәкәы ахъзи, аннотациеи, аепиграфи, ахқәа рыхъзқәеи рапъхьара, аиллиустрациақәеи асхемақәеи рыхъаңшра);
- аепоха иазкны идыруа адыррақәеи, ари аепоха иазку апътамтеи реиेырпъшра, еиликаарц итаху азтаарақәа реикәырхъаңзара;
- арәиамтаә, аепохазы иқазшъарбагоу алексикие атоурыхтә-етнографиатә бзазареи рзы иқазшъарбагоу апассажкәа рызгәатара;
- адырратә апъхьараан идырым ажәақәа ртқакы аилкаразы, еиуеиңшым астратегиақәа рхархәара (аконтекст, ажәақәа реилазаашь, ажәар);
- алексикатә тәахы азырхаразы ажәар ақатцара

ильтозар.

Ахырхарты: Афра

Апъсуа XI 9. Атасы, асырала асахъаркыратә пътамта анализ азиуеит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- арәиамта атемеи аидеи ралкаара;
- уи акомпозициатә хатәчыдарапақәеи аилазаашь аелементкәеи дрыхцәажәоит;
- афырхатца рхағсахъакәа анализ рзуреи, аимак аеалархәра инақәырпъшны гәыпъ-гәыпъла ршареи, асиужет аәниараңы урт рроль аилкаареи;
- автор ипозициие, арәиамтаә уи аарпъшышиеи рыхцәажәара;
- асахъаркыратә-сахъарбаратә аганахъала атекст анализ азура;
- асахъаркыратә пътамтеи атоурыхтә контексти реидхәалара

ильтозар.

Апъсуа XI 10. Атасы, еиуеиңшым аессекәа иғуеит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- ихатә ма алитетуратә пъышәа иашъатакны, иаагоу атема апроблематика иазкны аессе афра;
- афраан, арәиамтатәи, аестетикатәи аганахъала атекст изнықәашь аазырпъшуа асахъаркыратә-сахъарбаратә хархәагакәа рхархәара;
- иаагоу атема инақәырпъшны ахытхыртақәеи, алитетуратә аицтәарақәеи рыпъшаареи, апъстазаарақынты афакткәа раагареи;
- афырхатца иқазшъакәа аазырпъшуа, ма арәиамтаә иаарпъшу апроблема иазку ахцәажәаратә ессе афра;
- афырхатца иқазшъеи, ихнықәгашь амотиви, ипъсарақәеи рыхцәажәара;
- алитетуратә ма апъстазааратә аицтәарақәа рхархәарала, арәиамтаә иаарпъшу апроблема ахцәажәара;
- ахатә гәаанагара аарпъшреи, анырра ашъақәгылареи, аемоциақәа раарпъшреи рзы аессе афра

ильтозар.

Апъсуа XI 11. Атасы, дзыпъхъаз ашкәы ма асахъаркыратә пътамтазы арецензия иғуеит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- дзыпъхъаз атекст, ахатә пъышәи алитетуратә пъышәи рконтекст ала ахәаңшра;
- арәиамта иазку апроблемеи, ари апроблема атыпъкәтцаразы автор ивариант иазку игәаанагареи раарпъшра;
- иашьашәалоу аргументкәа рыцхыраарала, автор ипозиция аәагылара ма адгылара;
- атекст аәи иара идыруаз, еиликааз, ма изымдыруаз, изеильмкааз акритикатә ахәшъаратара;
- еиуеиңшым аресурскәа рхархәарала: алитетуратә критикақынты ацыпътәахақәеи, аепизодкәеи – иара интерес имоу, ихаду азтаарақәа анализ рзура

ильтозар.

Аңсуа XI 12 Атасы, еиуеипшым исахъаркырам теқсткәе иғуенит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- иашьашәалоу амоделькәеи азанааттә терминкәеи рхархәарала ахатәы ма аофициалтә шәкәкәе рыфра;
- сынтәатәи ашколтәи, арайонтәи, ареспубликатәи аусмбағатәкәе рыхасабырба афра;
- асхемақәеи астандарти рхархәарала, атаратә усмбағатәкәе рығынца ақатара;
- Зинтерескәеи, зықәреи, здырреи еипшым азызырәцәе рзы айнформациятә сахья змоу аххәа ақатара;
- CV афра

ильтозар.

Аңсуа XI 13. Хыла еиуеипшым атексткәе раптцаразы, атасы иенікратәу абызшәатә-грамматикатә хархәагақәе ихы инаирхәоит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- аитахәаратәи, ахцәажәаратәи, аххәаатәи асаҳья змоу атексткәе рзы иқазшьарбагоу ақаттарбаба-аҳзәа аформақәеи, автор ипозиция аазырпыша ақаттарбакәеи, ажәабжы асаҳья змоу атексткәе рзы иқазшьарбагоу асинақсисттә конструкциякәеи, абафт аконострукциякәе реидхәалагақәеи, ақаттарбаба-аҳзәа аформақәеи, ахызыңынхәрақәеи, алахәрақәеи, ажә алеқсикатәи асемантикатәи аитахәарақәеи, асинонимтәи антонимтәи аттаргылеи рхархәара;
- аконтаминациатә текст инатқакны, аитахәареи, ахцәажәареи, аххәаан еитныпсахло, афункцијатә стилькәе реитныпсахлара ииашаны ахархәара;
- абызшәатәи астилистикатәи ахархәагақәа ахшығ рзыштыны, еипшым аформала ахәатәы хада аарпышра;
- ииашоу абызшәатә-грамматикатә хархәагақәа рхархәарала, абыратә текст ағы еиуеипшым аматериалқәа раарпышра

ильтозар.

Аңсуа XI 14. Атасы, ағымта иаҳа иманшәаланы аиқааразы, афра астратегиақәе ихы инаирхәоит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- ахықәкы аилкаара; азызырәцәеи ахықәки инрықәырпышны астратегия алхра;
- аусуратә или заанаттәи вариант аиқәыршәареи афреи;
- абыратә текст аптцаразы, аматериалқәа заанат рымазеириеи реизгареи;
- аплан инақәырпышны ахәамта аиқәыршәара;
- еиуеипшым акритериикәа рыла, хадара злуу аперифериатәи аидениақәеи айнформациякәеи реилыхразы антамтакәа рхархәара;
- ағымта аусуратә вариант или заанаттәи авариант афра аамыштахь, ағымта аус адулара, арө еира;
- атыхәтәантәи авариант арееираан, аграмматикатәи апунқтуациатәи аорфографиятәи агхақәа рымреиера

ильтозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атказы иашьатакны:

1.Айнформация (адырра) аилкаара, анализ азура, ахәшъаратара

Алексыкологиатә аспектқәс: азанааттә лексикеи, аусхкытә лексикеи; адиялектизмқәеи, архаизмқәеи, анеологизмқәеи рхархәара.

Аграмматикатә аспект. аамта аиштаргылареи (үи аамыштыахь, -н҃а, ари нахыс...) ақәыпшылареи аазырғышуа ақазшъарбақәеи, ажәеицтарақәеи ажәа-еидхәалагақәеи; амзыз-аихшыалатә аизықазаашья аазырғышуа абызшәатә-грамматикатә (алексикатә, аморфологиатә, асинтаксисттә) хархәагақәа; еиуеипшым аинтерпретациакәа аазырғышуа амодалтә жәақәеи, аидхәалагақәеи, ахәоу аиәартәашьеи; аепикатәи асценатәи аитахәаразы иқазшъарбагоу асинтаксисттә конструкциакәеи, абарт аконструкциакәа реидхәалагақәеи, ақаттарба-аzhәа аамтакынаатә формақәеи, ажәа лагалақәеи, ахәашья лагалақәеи, анафортә хызыңынхәракәеи ақазшъарбақәеи, ажәа алексикатәи асемантикатәи аитахәарапқәа, асинонимтәи антонимтәи ажъягылақәа, автор ипозиция аазырғышуа ацхыраагжатә қаттарбақәа реилазаашьеи рызкrei;

2.Абызшәа акоммуникативтә аспектқәа (аңдаарақәа)

Фырхәалатәи ажәахә (аргама ақәгылара). Ажәахә ахықәкы, ажәахә апланштыхреи, аиқәрышшәареи. Ашьататә хшыңтакқәеи, аргументкәеи, ахшыңлкақәеи. Фырхәалатәи ақәгылара, азызырғыша, үи адырра ағаражареи аинтерескәеи. Фырхәалатәи ақәгылара аеффект арбәбәаратә стратегия.

Атекст атипкәа: хыла еиуеипшым арецензиакәа, ахаөйтәи аофициалтәи ашәкәкәа, ађканца, аинформициатә ахасабырба.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпъшреи

Аңдара ари аетап аәы, иудадыу еиуеипшым алтературатә материал алышхеит. Аңдасы еиуеипшым аамтазтәи атексткәа анализ рзуреи, урт рөы иаарпъшу аинформица атемақәеи, аидеиакәеи аprobлематикеи рганахъала реиेырғышреи илшароуп. Еиуеипшым аепохақәа рзы иқазшъарбагоу атемақәеи, аидеиакәеи аprobлемақәеи ралкаара, алтературатә ұңамтағ иаарпъшу аprobлема азбашшызы аепоха ныррас иамоу аарпъшра. Арт аprobлемақәа изларыхәаңштәу ађсарақәа рконтекст. Иалхыз атекст ажанрқәа рыхкырацәарала иалкаауп: апоэзия иреиңүү арениамтакәа амацара ракәымкәа, аепикатәи адраматә ажарн арениамтакәеи, апублицистикеи, амемуартәи ахатәбиографиатәи ажәабжъкәеи, алтературатә ессекәеи, аполижанртә ұңамтакәеи ралхрагы қалоит.

Ађсуа литература арениамтакәа рыдагы, хымпъада атәымтәылатә литературатә ұңамтакәагы дыршатәүп.

XII АКЛАСС

Ашықәс антәамтазтәи алтшәақәа

Ахырхарта:

Ажәхәә	Аңхъара	Афра
Аңсуа XII 1. Атасы, азызыреңә атаратә проект цөыригойт	Аңсуа XII 5. Атасы, еиуеиңшым аамтақәа иртәү, атәила ақултура иадхәалоу атексткәа дрыпхьоит, урт рөң иаарпышу адыррақәеи, атемақәеи, аидениақәеи, аprobлематикеи анализ рзиуеит.	Аңсуа XII 11. Атасы, атцаара мөаңигоит (атцаарадыратә пәнамта хәычы ифуеит).
Аңсуа XII 2. Атасы, иқәлацәа ицәырыргаз атаратә проект акритикатә анализ азуны ахәшьара ифуеит.	Аңсуа XII 6. Атасы, еиуеиңшым атексткәа рөң иаарпышу аңсарақәеи агәаанагаракәеи еиғаирпышуеит.	Аңсуа XII 12. Атасы, обақахъяка хытхыртак ихы иаирхәаны, атаратә реферат ифуеит.
Аңсуа XII 3. Атасы, атаратә проект апрезентациазы иатаху ахархәагақәа ихы иаирхәоит.	Аңсуа XII 7. Атасы, ақултуратәи, асоциалтәи, атоурыхтәи аңсарақәа атексти уи аинтерпретацияқәеи рзы ныррас иримоу дахцәажәоит.	Аңсуа XII 13. Атасы абырала асахъаркыратә пәнамта анализ азиуеит.
Аңсуа XII 4. Атасы, атаратә проект апрезентациазы еиуеиңшым астратегиақәа ихы иаирхәоит.	Аңсуа XII 8. Атасы, асахъаркыратә саҳха иағызтко абызшәатә хархәагақәа анализ рзиуеит.	Аңсуа XII 14. Атасы афра иашшашәалоу астратегия ихы иаирхәеит.
	Аңсуа XII 9. Атасы, автор ихы иаирхәаз абызшәа аеффектреи, егырт ахархәагақәеи ихатә интерпретация иағарпышны ахәшьара ифуеит.	
	Аңсуа XII 10. Атасы, аңхъара иеффекту астратегиақәа алхны ихы иаирхәоит.	

Ашықәс антәмтәзтәи алтшәақәеи аиндикаторкәеи

Ахырхартта: Ажәхәә

Аңсуа XII 1. Атасы, азызыреңә атаратә проект цөыригойт

Алтшәа хамоуп, атасы:

- атаратә проект ағы зтып икәтәу атемеи аprobлемеи ағайып ағы ахцәажәара;
- апроект ахықәкы интқааны аарпышра;
- апроект апрезентациазы аматериалкәа ралхра;
- апроект апрезентациазы еиуеиңшм авизуалтә хархәагақәа ралхреи рхархәареи

илшозар.

Аңсуа XII 2. Атасы, иқәлацәа ицәырыргаз атаратә проект акритикатә анализ азуны ахәшьара ифуеит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- апроект ағы иаарпышу аprobлема ақтуалра ахцәажәара;
- ахықәки, аprobлемеи, атцааратә темеи раарпышра ахәшьаратара;
- апроект ахықәки уи анагжара амбақәеи/ахархәагақәеи реиқратәра ахәшьаратара;
- ицәыргаз проект (абызшәеи, алеқсикеи, атерминологияи уб.егъ. рганахъала) азызыреңә аиахынза еилыркааз ахцәажәара;
- апроект ацәыргара апрезентабелра ахәшьаратара;
- апроект апрезентацияан ихы иаирхәаз авизуалтә материал аеффектра ахәшьаратара

илшозар.

Аңсуа XII 3. Атасы, атаратә проект апрезентация иашшашәалоу ахархәагақәа ихы иаирхәоит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- зеилазашаа еилыккау апроект ацәыргара: аллагалажәа, заанаңтәи атцаара алтшәақәа, аprobлема аилкаара, ахықәккәеи аҳасабырбақәеи, анагжара мөақәа, алтшәақәа, ахәшьаратара акритериқәа;

- ахәамта имарианы, еилыкка аиқәышәара (иуадағу аконструкцияқәа рыда, аноминалтә хәоу асхематә ахцәажәаразы имариоу аилашааша ахархәара);
- презентацияанaproект ахәтақәа еилыкка рызгәатареи, ахәтақәа реидхәалареи ралкаареи;
- азызырығы ихшығызыштыра аиура (азызырығы изы аинтерес злуу ахәта ичидоу алеңсикеи, афразақәеи, агәылатсақәеи, ариторикатә зтаарақәеи, аинверсиен рыла изгәеитоит. Иаххәап, "Ишенилкаахаз ала, ари ас еиңш акым ишикоу...", "Ара цъашьаҳәыс икоу?");
- проект ахәтақәа реидхәалагақәа ичидоу абызшәатә хырхәагақәа рыла раарпәшра илшозар.

Аңсуа XII 4. Атасы, атаратә проект презентациазы еиуеипшым астратегиақәа ихы наирхөоит

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- заанат презентация архиара (презентация арыщхә ихәаакәитоит, ахәамта хада алихуеит, авизултә материал ирмазеиуеит);
- иғызцәа, итаацәа раңхъа ма асаркъа аңхъа арепетициақәа рхысра;
- презентацианза азызыроғцәа рызкны адыррақәа роуреи, азызыроғцәа рттара ағајареи, рықәреи, ринтерескәеи инрықырпәшны, аңсахракақәа рықаттара;
- презентация атакы иашьашәаланы, абжы амодулиатиа
- (хадара злуу аидея ма ахшығытак аатгыларақәа рыла ма ибжы рдуны рхәара, алогикатә ақәыңбәара ахархәара;
- проект хәтак ақынте даеа хәтак ахъ аиагараан аатгылара ақаттареи, проект ари ахәта иадхәаланы зтаарақәак рымазар хәа, азызыроғцәа разтцаара;
- өүрхәалатәи ақәгылараразы, хадара злуу афразақәеи, арыщхәкәеи, адыррақәеи заанат аббыйцкәа рөи ралбаара;
- презентацияан арбаратә аимадара ахъчара илшозар.

Ахырхартта: Аңхъара

Аңсуа XII 5. Атасы, еиуеипшым аамтақәа иртәу, атэйла акультура иазку атексткәа дрыпхөоит, урт рөи иаарпәшү адыррақәеи, атемақәеи, аидеиақәеи, аprobлематикеи анализ рзиуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- еиуеипшым аамтақәеи, аепохақәеи, акультуратә контексткәеи аprobлемақәеи аазырпәшша атексткәа реиғырпәшреи, урт излеиңшү ма излеиңшым ахцәажәареи;
- атекст аңтара аамта иақәнагоу аконтекст ала, атекст ағы иаагоу адыррақәа рыхцәажәара;
- асахъаркыратә текст ақынте, иконкремт аепоха ма акультуратә контекст зегъ реиха ибзианы иаазырпәшша адеталькәа ралхра;
- еиңшү ма проблемак иазку еиуеипшым атэйлақәа ма акультурақәа ирызку атексткәа анализ рзурии рытцаареи;
- даеа социалтә, акультуратә ма атоурыхтә контекст аарпәшраан иконкремт атекст ишыпсаххоз ахцәажәара;
- еиуеипшым аепохақәа раантәи алитетуратә ңұтамтакәа ранализ иашьатакны, атрадициатәи хаамтаастәи аңсарақәа реиғырпәшра;
- атекст ағы иаарпәшү аprobлема аинтерпретацияан, иконкремт аепоха ахатәчыдарақәа (акультуратәи, атоурыхтәи, апсихологиатәи аспекткәа) ахшығ рзыштыра;
- еиуеипшым акультуратә контекст ағы иаңтцахаз алитетуратә ңұтамтакәа рыххъареи, урт рөи иаарпәшү азеиңш проблемақәа рыхцәажәареи;
- аитагақәа рыххъареи, ңұтамтак еиуеипшым аитагақәа рыхцәажәареи (исгәаңхеит/исгәампхеит), ипозиция ашьақәырбәбәареи илшозар.

Аңсуа XII 6. Атасы, еиуеипшым атексткәа рөи иаарпәшү аңсарақәеи агәаанагарақәеи еиғаирпәшүеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- еиуеиңшым аңтамтақәа рөы иаарпүшү аңсарақәеи, апозициақәеи реипүшра/реипүшымра ахцәажәара;
- еиуеиңшым аңтамтақәа рөы иаарпүшү апозициақәеи аңсарақәеи реипүшымра зыдхәалоу афакторкәа рыхцәажәара;
- аңтамтақәа иаарпүшү иконкету атоурыхтә контекст (атып, аамта, ауаатәйеса реизыңзаашықәа рформақәа) аңсахреи; акултуратәи, асоциалтәи атоурыхтәи пәсарақәа проблема атакы аилкаареи атыпкәттареи ишаныруа ахцәажәареи

ильтозар.

Аңсуа XII 7. Атасы, акултуратәи, асоциалтәи, атоурыхтәи пәсарақәа атектсти уи аинтерпретациақәеи рзы ныррас ирымоу дахцәажәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- аңтамтақәа иаарпүшү атып, аамтеи, акултуратә-социалтә тагылазаашьеи ахәшьара рытара;
- аңтамтақәа иконкету аепоха аңсарақәа рыхцәажәара;
- атект ағы иаарпүшү аимак иадхәланы автор/афырхатца ипәсарақәеи игәаанагарақәеи рыхцәажәара;
- автор/афырхатца иконкету аепоха аңсарақәа дышрызныңкәо ахцәажәара;
- арт афакторкәеи аңтамта атаки реидхәалара;
- аңтамта афырхатца ма автор игәаанагарақәа рыйгылара/рыдрымкылара; ихатә гәаанагарақәа раарпүшреи, аргументкәа рыла ахатә позиция ахъчареи;
- атект ағы, иконкету акультуреи атоурыхтә аамтеи рзы иқазшыарбагоу ауниверсалтә дыргақәа ртакы ахцәажәареи реилыргареи;
- асоциалтәи, атоурыхтәи, акултуратәи атагылазаашықәа рыпсахра, аңхъаф интерпретация ишапсахуа ахцәажәара

ильтозар.

Аңсуа XII 8. Атасы, асахъаркыратә ахаңсахъа иаңызтво абызшәатә хархәагақәа анализ рзиуеит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- дзыңхъаз аңтамтақәа асахъаркыратә хәңсахъақәа рыпшаареи, урт ртаки реффектреи ахәшьара рытареи;
- асахъаркыратә пәтамтақәа ахтыскәа аобиекттәи асубиекттәи ахәшьара рытара аилыргара;
- абызшәа, асахъаркыратә хәңсахъақәа рагпәтара ахархәага еиңш азныңкәара;
- асахъаркыратә ма исахъаркырам атекткәа рөы аинформация атакы ахәшьаратареи, асахъаркыратә хәңсахъа аңтара ахархәага еиңш аинформация ахцәажәареи;
- исахъаркырам текст ареалра шаанарпүшүа, иара убас асахъаркыратә тексти иконкету атхыскәеи зны-зынла шеидхәалам, ихьңшым асахъаркыратә феномен шаанарпүшүа, ахцәажәара;
- apoетикатә логика аспецифика адкылара;
- apoет идунеихәаңшыши apoет ихәаңшреи реидыраара;
- асахъаркыртә сахъақәа рсистемақәа иконкету асахъаркыратә сахъа аңсарақәа рыйкылара ильтозар.

Аңсуа XII 9. Атасы, егырт ринтерпретациеи ихатә интерпретациеи реиңырпүшра иашъатакны, автор иалихыз абызшәа аеффектра ахәшьара аитоит.

Алтшәа ҳамоуп, атасы:

- автор ихадигалаз астиль алкаара;
- автор ихадигалаз астили, автор ихы иаирхәаз абызшәатә-грамматикатә конструкцияқәеи алеңсикеи шеинаало ахцәажәара;
- ауаатәйеса реизыңзаашықәеи, ихатә дунеихәаңшыши аарпүшреи рзы, автор индивидуалтә стиль ахадара ахәшьаратара;

- апътамтағ иконкремту проблема иззны, автор/афырхатқа инеитралтә позиция иординалым ма астереотиптә азкракә аазырғыша асахъаркыратә-сахъарбаратә методқәа рыхцәажәара илшозар.

Аңсуа XII 10. Атасы, апъхьара иеффекту астратегиақәа алхны ихы иаирхәоит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- апъхьара ахықәкы ахәақәцдареи, ахықәкы иашьашәалоу астратегия алхреи;
- атекст амаркирра ахатә система ахархәара;
- дзыпхъяз ақынты еиуеипшым атәылақәа рзы иқазшъарбагоу архаизмқәеи анеологизмқәеи ралбаара/рызгәатареи, ажәар хәычы апътадареи;
- еиуеипшым акультурақәеи, атәылақәеи, аепохақәеи раантәи апътамтақәа рөы иаарғыша ахтысқәа иаҳа ибзианы реилкааразы, еиуеипшым ахытхыртакәа рдырракәа рхархәара илшозар.

Ахырхартта: Ағра

Аңсуа XII 11 Атасы, атцаара иеүеит (атцаарадырратә ұтамта хәычы).

Алтшәа хамоуп, атасы:

- заанат иалихыз атемазы аматериал алхреи анализ азуреи;
- еиуеипшым ахархәагақәа (ажәар, айлыркаага, аенциклопедиатә статия ухәа егырт...) рқынты иалихыз аматериалқәа еиуеипшым акритериқәа рыла ргәатара;
- иалихыз ахытхыртакәа ирылиғаа аматериалқәа атасқәа рыхъчарала рхархәара;
- ахытхыртакәа, аматериалқәа, азцаара атцаара атоурых инақәырғышны, аусумта ахшыбытқа хада аарғышреи аплан аиқәыршәареи;
- атцаарадырратә усумта аформат ахъчара илшозар.

Аңсуа XII 12. Атасы, әбака-хъяка хытхыртак ихы иархәаны, атаратә реферат иеүеит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- ареферат азы атема/атемақәа ралхра;
- иконкремту акритериқәа рыпшаареи, урт инрықәырғышны ареферат азы ахытхыртакәа ралхреи;
- ареферат азы шыатас иқало ахытхыртакәа рқынты иалихыз аматериалқәа/азцаарақәа ралбаара;
- ареферат аплан аиқәыршәара;
- иақәнагоу аформат ала ареферат ағра;
- ареферат азы иалху еиуеипшым ахытхыртакәа инткааны рызгәатареи, апланла аусуреи: аллагалажәа (ахытхыртакәа рыхъз, ркыпхъра арыщхә, атып; автор изы адырракәа; автор ихы иаирхәаз атцаара аметод;
- ахытхыртакәа рөы иаарғышу азцаарақәеи, проблемақәеи иалихыз аиштаргыларала раарғышра; еиуеипшым ахытхыртакәа рөы иаагоу агәаанагарақәа ахәшьара рыхтареи, реиғырғышреи, реиғаргылареи илшозар.

Аңсуа XII 13 Атасы асырала асахъаркыратә ұтамта анализ азиүеит.

Алтшәа хамоуп, атасы:

- апътамта аконцептуалтә идея аарғышра;
- асахъаркыратә текст анализ аиқаашья-айлазаашья уадафрада аиқәыршәара;
- афырхатқа иқазшъарбара; афырхатқаа рпсихологиятә хаесахъақәа раарғышра;
- аимак ашытас аарғышреи, аимаки афырхцәеи реизықазаашықәа анализ рзуреи;
- автор, апътамтағ иаарғышу апъсарақәеи адунеихәапъшышиен дышрызынікөо ағра;
- атекст асахъаркыратә-сахъарбаратә хархәагақәа анализ рзуреи, аберт ахархәагақәеи апътамта атакы хадеи реишишашәалара ахцәажәареи;

- ахатә аргументкә арышыңырбәеразы егъырт аргументкә рхархәара;
- иконкрету атоурыхтә епоха акультуратә Ҙсарапқә арызкны автор ихәаңышы ахцәажәара илшозар.

Апъсуа XII 14 Атцаы афра иашьашәалоу астратегиа ихы иаирхәоит.

Алтшәа ҳамоуп, атцаы:

- еиуеиңшым атексткә рзы аплан аикәыршәара;
- тақылатәи аплан аикәыршәара;
- апъцамта аусуратә авариант афреи, афымта аус адулареи;
- апъсуа литературатә бызшәа анормақә инрықәырғышны афымта аорфографиятәи апунктуациатәи агхақәа рүрөеира илшозар.

АПРОГРАММА АТЦАКЫ

Алтшәа аиура қалоит иаагоу атцакы ашытала:

1. Айнформация (адырра) аилкаара, анализ азурда, ахәшьара тара

Аграмматикатә аспект: астиль; атавтологиес апарономазии, акальк, атрофия; афункциялтә стиль ахархәареи атцаки; абызшәадырратәи апоетикатәи астилистика; асахъаркыратә текст алингвистикатә анализ; ариторикатә этцаарақәа ртаки реилазаашьеи; амзыз-аихшыалатәи конструкциякәа, ахыпшыратә ҳәоукәа, аамта ахронологии алогикатә аизықазаашықәеи аазырғыша ажәеицтарақәеи ахәоу аилазаашьеи; абызшәа, асахъаркыратә хаңсахъақәа рапттара ахархәага; асахъаркыратә хаңсахъақәа рапттара амеханизм; апоезия абызшәа; апоетикатә логика; ипъиоу, ипъиам, ихаңытәым ипъиоу ажәаҳәа; ихаңытәым ипъиоу ажәаҳәа ахкәа; атекст арееиразы зда Ҙсыхәа икам аграмматикатәи, апунктуациатәи, аорфографиятәи апъкарақәеи анормақәеи.

2. Абызшәа акоммуникативтә аспекткәа (азтцаарақәа)

Атцаратә проект: апроект аплан аикәыршәара, заанаттәи атцарақәеи алтшәақәеи; апроект абыратә формақәеи, апрезентации.

Атекст атилкәа: атцаратә проект, атцарақәа (атцарарадырратә усумта хәычы), атцаратә реферат.

3. Асахъаркыратә текст аилкаареи ахатә гәаанагара аарпышреи

XII акласс даналго, атцаы иреихәзу атцарануртағ қәениарала атцара алшара изто, алшакәеи ашыңылақәеи имазароуп, атцара ари аетапаан ахшығызыштыра аиуоит атцараатә алшакәеи ашыңылақәеи реиқаара. XI акласс ағы атцаы еиуеиңшым аамтакәа иртәу алтературатә материал ағы иаарпышыз аидеиакәеи аprobлемакәеи рттареи, рнализ рзуреи, реиғырғышреи рзы алшара иман, XII акласс ағы уи ари аус наигжоит еиуеиңшым апериодкәеи, атәылақәеи акультуралкәеи ирызку атексткәа ирышьатакны. Атцаы егъырт атәылақәеи акультуралкәеи ирызку атексткәеи, акультуратәи, асоциалтәи, атоурыхтәи Ҙсарапқәа змоу атексткәеи рөы иаарпыш азеиңш проблемакәа рызбаразы амбақәа ипъшаароп, ититцаароуп. Убри азоуп атыхэтәантәи акласс ағы еитагоу алтература ахыпхызара изызхаяу. Ажанркәеи атематикии рыла еиуеиңшым алтература тә материал маңара ақәымкәа, ари аетапаан атцаы, алтература тә критикии, атцарарадырратәи атцараатәи ақазшыа змоу алтератури, атцаара атцаара атоурыхи аазырғыша аматериалкәағы ититцаар бзиоуп.

Апъсуа шәкәығаңәа

Агрба Владимир

Ағындиа Сергеи

Агемма Қыаазым

Аламиа Генади

Анқәаб Владимир

Аргун Алықьса

Аңынцыйал Анатоли

Аңынцыйал Шылодиа

Амаршын Витали

Ахъиба Витали

Ахашба Мери

Ахашба Мушни

Атнариа Владимир

Аңыба Таиф

Аңынцыйал Шалодиа

Ахэба Цьума
Бебия Платон
Бүажэба Хөхөт
Возба Анатоли
Габниа Шота
Герхьелиа Көаста
Гэйблна Гыргын
Гэлиа Дырмит
Гэыргэлиа Борис
Гогёуа Алыкьса
Дарсалиа Заз
Делба Саида
Зантария Витали
Кэрчия Алхас
Кэйтдниа Леуарса
Кэйтдниа Никэала
Кэтдниа-пъха Гэында
Кобония Иуа
Лабахэуа Леонти
Лагэлаа Анатоли
Лакырба Миха
Лашэриа Алыкьса
Лашэриа Мушьни
Лашэриа Рауль
Ломиа Кэымф
Миқаиа Мушьни
Мықэба Анзор
Папаскыр Иуан
Пълиа Шамил
Смыр Рушьбей
Сақания-пъха Гэында
Тапађуа Цьота
Тарба Иуан
Тар-пъха Нелли
Таркыл Сарион
Хэарцкиа Игор
Хашыг Никэала
Цэыцьба Радион
Цэыцьба Шалуа
Чачба Гыргын
Чачхалиа Кыршыал
Чанба Самсон
Чания Терент
Чкадуа Платон
Чкадуа Шьота
Чолария Владимир
Шынкэба Баграт
Цьениа Алыкьса
Цыонуа Алыкьса
Цыонуа Чичико